

GAD

GENÇLİK | araştırmaları dergisi

JOURNAL OF YOUTH RESEARCH

SAYI
25

Yıl: 2021 Cilt: 9

**GENÇLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ /
JOURNAL OF YOUTH RESEARCH**

Cilt/Volume: 9

Sayı/Number: 25

Aralık/December 2021

Yayın Dili

Türkçe/İngilizce

ISSN 2791-8157

Gençlik Araştırmaları Dergisi uluslararası hakemli bir dergidir. Yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir.

Journal of Youth Research is the official peer-reviewed, international journal of the Ministry of Youth and Sports of Turkish Republic.

Authors bear responsibility for the content of their published articles.

**T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı ve
Gençlik Araştırmaları Dergisi Adına
İmtiyaz Sahibi/Owner**

Dr. Mehmet Ata Öztürk

Genel Koordinatör/General Coordinator
Mehmet Dinç

Yazı İşleri Müdürü/

General Publication Director

Suat Tayfun Topak

Gençlik Araştırmaları Dergisi (GAD)

ULAKBİM TR DİZİN

**(Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı) ve
EBSCO'da Sorgulanmaktadır.**

Editör/Editor

Dr. Mehmet Fatih Köse

Alan Editörleri/Field Editors

Dr. Gülsemin Ertürk Çelik

Dr. Tolga Tek

Dr. Hasan Kavgacı

Yabancı Dil Editörü/Foreign Language Editor

John Zacharias Crist

Yayın Kurulu/International Editorial Board*

Abdullah Topcuoğlu / Selçuk Üniversitesi

Aylin Görgün Baran / Hacettepe Üniversitesi

Besim Fatih Dellaloğlu / Sakarya Üniversitesi

Ertan Özensel / Selçuk Üniversitesi

Eugene Kennedy / Louisiana State University

Hakan Dulkadiroğlu / Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

İhsan Sezal / TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi

İsmail Coşkun / İstanbul Üniversitesi

Kadir Canatan / İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Mazhar Bağlı / Nevşehir Hacı Bektaş Üniversitesi

Mehmet Akif Aydın / İstanbul Medipol Üniversitesi

Mehmet Eskin / Adnan Menderes Üniversitesi

Süleyman Seyfi Öğün

Şeref Ateş / Sakarya Üniversitesi

Yasin Aktay / Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Yakup Bilgili / Florida State College

***İsme göre alfabetik sırada/**

In alphabetical order by name

Yayın Koordinatörü/Broadcast Coordinator
Suat Tayfun Topak

Tasarım Dizgi ve Uygulama/Graphic Design
Bilal Said Doğrusöz

Mizanpaj/Proofreading
Bilal Said Doğrusöz

Yayın Türü/Type of Publication
Yaygın Süreli Yayın/Peer Reviewed Academic Journal

Yayın Periyodu/Publishing Period
Dört ayda bir (Nisan, Ağustos, Aralık aylarında)
yayımlanır/Three times a year (April, August,
December)

Ankara - Aralık 2021/Ankara December 2021

Dergi Atf Adı/Journal Name
Gençlik Arş. Derg./Journal of Youth Research

Yönetim Yeri/Management Location
T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
Eğitim, Araştırma ve Koordinasyon
Genel Müdürlüğü
Örnek Mahallesi, Oruç Reis Caddesi No:13
Altındağ, Ankara Telefon: 444 0 472
e-mail: genclikarastirmalari@gsb.gov.tr
web: <http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr>

İçindekiler *Table of Contents*

İNCELEME / ARAŞTIRMA

- Muhafazakâr ve Seküler Gençler Arasındaki Sosyal Mesafe
Oranlarının Bir Arada Yaşam Açısından Analizi**
Social Distance Rates Between Conservative And Secular Youth With Respect To Coexistence
İkram Bağcı 01
26

İNCELEME / ARAŞTIRMA

- Lise Öğrencilerinde Algılanan Sosyal Destek ve Psikolojik Sağlamlığın Kendine Zarar
Verme Davranışı Açısından İncelenmesi**
*Perceived Social Support And Resilience Levels Of High School Students With
Respect To Self-Harm Behavior*
Sinem Fariz & Betül Düşünceli 31
47

İNCELEME / ARAŞTIRMA

- COVID-19 Pandemi Sürecinde Gençlerin Medya Okuryazarlık Düzeylerinin Çeşitli
Değişkenler Açısından İncelenmesi**
Media Literacy In Young People During the COVID-19 Pandemic In Light Of Different Variables
Alev Üstündağ 52
65

İNCELEME / ARAŞTIRMA

- Üniversite Öğrencisi Algılarına Göre Yükseköğretim
Kurumlarının Hizmet Kalitesinin İncelenmesi**
*Examination Of Service Quality Of Higher Education Institutions
According To University Student Perceptions*
Muhammet İbrahim Akyürek 69
84

İNCELEME / ARAŞTIRMA

- Dijital Etik Üzerine Nitel Bir Araştırma**
Qualitative Research On Digital Ethics
Nilgün Özcan 89
106

İNCELEME / ARAŞTIRMA

- Genç Nüfusun Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Düzeyinin Sosyodemografik
Değişkenler Açısından İncelenmesi: Manisa Örneği**
*Young People's Attitude Toward Ageism In Light Of Certain
Sociodemographic Variables: The Case Of Manisa*
Bekir Güzel 109
130

İNCELEME / ARAŞTIRMA

- Yazarlara Notlar**
Notes for Writers 135
137

Copyright © 2021 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>
 Gençlik Araştırmaları Dergisi • Aralık 2021 • 9(25) • 1-25

ISSN 2791-8157

Başvuru | 12 Ocak 2021

Kabul | 30 Temmuz 2021

Muhafazakâr ve Seküler Gençler Arasındaki Sosyal Mesafe Oranlarının Bir Arada Yaşam Açısından Analizi

*İkram Bağcı**

Öz¹

Muhafazakâr-dindar ve seküler-laik gençlerin birbirlerine olan bakış açılarının ve düzeylerinin Bogardus'un sosyal mesafe ölçeği ile belirlendiği bu çalışmada, tarihten günümüze kadar gelen iki farklı hâkim kültüre ait gençlerin bir arada yaşamaya olan duruşları B. Parekh'in çokkültürlülük kuramı çerçevesince ele alınmıştır. Muhafazakârlık ile dindarlık, sekülerizm ile de laiklik kavramları literatürde farklı anlamlarda olsa da çalışmada bu kavramların gençler açısından aynı anlamda olup olmadığı irdelenmiş ve gençlerin birbirlerine olan bakış açıları ölçüt örneklem üzerinden eğitim, sosyo-ekonomik düzey, mekân ve cinsiyet faktörleri açısından farklılık arz edip etmediği belirlenmiştir. Karma araştırma yöntemlerinden parametrik olmayan testlerin yanında söylem analizinin kullanıldığı çalışmada muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine olan bakış açılarının eğitim, cinsiyet, mekân ve sosyo-ekonomik etmenlerden dolayı değişiklik arz ettiği belirlenmiş, gençlerin çoğunluğunun muhafazakârlık ile dindarlığı laiklik ile de sekülerizmi benzer kavramlar olarak içselleştirdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakârlık, Sekülerizm, Altkültür, Sosyal Mesafe, Çokkültürlülük.

* Dr. Öğretim Görevlisi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu. ikrambagci@akdeniz.edu.tr ORCID: 0000-0002-7044-7022

1 Bu makale "Türkiye'deki Muhafazakâr ve Seküler Gençlerin Farklı Kültürlerle Bir Arada Yaşamaya Bakışı" adlı doktora tezinden düzenlenmiştir.

Abstract

In this study, in which conservative and secular (religious and laicist) youth's perspectives and viewpoints towards each other are determined by Bogardus' social distance scale, the stance of young people from two different dominant cultures from history, towards living together is discussed within the framework of B. Parekh's theory of multiculturalism. Although the concepts of conservatism and religiosity, secularism and laicism have different meanings in the literature, it has been examined whether these concepts have the same meaning for young people participated in the study. While the perspectives of young people towards each other are examined through the criterion sample, it has been determined whether the factors of education, socio-economic level, location and gender affect the social distance of young people towards each other. In the study discourse analysis is used as well as non-parametric tests, which is one of the mixed research methods. It is determined in the study that the perspectives of conservative and secular youth towards each other vary due to factors such as education, gender, place and socio-economic. Moreover, it has been determined that concepts of conservatism and religiosity, secularism and laicism have the same meaning for young people.

Keywords: Conservatism, Secularism, Subculture, Social Distance, Multiculturalism

Giriş

Modern toplumlarda kültürel çeşitlilikler söz konusudur. Çokkültürlülüğü 'yeniden düşünme'nin gerekliliğini bir teori ile ele alan Parekh'e göre kültürel çeşitlilik üç açıdan ele alınabilir (Parekh, 2002: 4-5). Birincisinde toplumda farklı kültür öbekleri bulunmakta ve bireyler kendi kültür öbekleri içinde yaşayarak diğer farklı kültürlerin varlığını kabullenip ortak değerlerde yer yer o kültürlerle buluşmaktadır. İkinci çeşitlilikte baskın kültüre karşı koyan diğer kültürler söz konusu iken genellikle bu iki kültür veya kültürler arasında belirgin bir zıtlık söz konusudur (Gelenekselliği eleştiren feministler veya laikliği eleştiren dindarlar gibi). Kültürel çeşitliliğin üçüncüsünde ise Amishler veya Çingeneler gibi modern toplum içinde ayrı bir bilinç ve değer sistemi içinde olan yapılar söz konudur. Bu çeşitlilikte birinci çeşitliliğe göre ortak bir kültürde buluşma görülmeyebilir.

Üç farklı kültür çeşidinin varlığına Türkiye'de örnekler verilebilse de baskın kültüre karşı koyan diğer kültürlerin mücadeleleri ile dolu siyasi ve sosyal tarihin ülkemizde varlığından daha çok bahsedilebilir. Tarihten günümüze "merkez çevre" kuramınca hâkim kültürün hangisi olduğu hangi kültür gruplarının çevrede veya hangi kültür gruplarının merkezde yer aldığı, bu grupların yer değiştirip değiştirmediği tartışmaları sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda kendini göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin dağılmasıyla beraber çok kültürlü olan toplum yapısı yerini ulus devlet modeliyle milliyetçiliğin önde olduğu kapitalist sistemin modernite ile birleştiği bir yapıya bırakmıştır. Sonuçta çok kültürlü bir yapıdan ulus-devlet anlayışına geçen süreçle beraber Türk siyasal hayatta seçkin bir oluşum kendini göstermeye başlamış (Adıgüzel, 2016: 448- 451)

sonrasında siyasal ve sosyal hayat, bu seçkin kesimin 'merkez'deki işlevlerine karşılık 'çevre'nin politik arayışlarla 'merkez'e girme ve merkezde yer edinme çabalarına sahne olmuştur.

Cumhuriyet'in ilanından sonra inkılapları destekleyen grupların yanında inkılapların karşısında yer alan grupların da görülmesi Tanzimat Fermanı ile beraber modernleşme çabalarından kalan bir ikiliğin gün yüzüne çıktığını gösterirken sosyolojik açıdan bu durum siyasal kültürde yaşanan bölünmenin de kanıtı niteliğinde olmuştur (Akin, 2016: 278). Ulus devletin yeni politikaları gereği topluma istikamet çizmek adına siyasal ve sosyal birlikteliği oluşturmak için mühendislik çalışmalarına yer verilmiş (Bayram, 2008: 186) böylece ulus devletin gerçekleştirmek istediği yenilikleri destekleyen grupların yanında bu politikalara karşı bir yapının varlığı da kendini göstermiştir.

Heper, (2006: 93) yeni kurulan devletin mühendislik çalışmalarını, homojen yapıyı sağlama amacının yanında vatanın bölünmez bütünlüğünü korumak için yaptığını belirtirken, Durdu (2009: 41-47) bu durum karşısında ulus devletin farklılıkları yok sayarak tek bir millet ve kültürden yola çıkıp ideal bir vatandaş örneği ortaya koymaya çalıştığını ve diğer farklı kültürdeki vatandaşları tehdit olarak gördüğünü belirtmiştir.

Mardin'in (1973) "Merkez-Çevre Kuramı" ile ele aldığı siyasal ve sosyal ayrışma sürecini daha sonraki yıllarda destekleyen birçok çalışma yapılırken bu durum geçmişten günümüze iki farklı kültürel yapının her alanda birbirinden ayrışmasını ve kutuplaşmasını gösteren emareleri fark etmemize neden olmuştur.

Ülkemizde iki hâkim kültür olarak dile getirebileceğimiz muhafazakâr-dindar gruplarla seküler-laik grupların birbirlerine olan sosyal mesafelerini gençler üzerinden belirlemek günümüz ve gelecek açısından önem arz etmektedir. Çalışmada muhafazakâr gençler olarak dindarlığı ön plana koyan gençler kast edilirken seküler gençler olarak da laikliği benimseyen gençler ele alınmıştır. Saha çalışmalarında ölçeklerde bulunan ön maddelerde gençlerin muhafazakâr-dindar ve muhafazakâr olduğunu belirtenlerle seküler-laik ve seküler olduğunu belirtenlerin verileri değerlendirmeye katılmıştır. Her ne kadar literatürde muhafazakârlığın ve sekülerizmin çeşitleri yer alsın da araştırmada tek bir veri değerlendirilmiş çoğu gencin muhafazakârlıkla dindarlığı, sekülerizm ile de laikliği bir arada anlamlandıracağı varsayılmıştır. Çalışmada farklı ideolojilerde olan gençlerin sosyal mesafelerini en aza indirebilme adına B. Parekh'in çokkültürlülük kuramındaki öneriler Türkiye özelinde tartışılmış ve değerlendirilmiştir.

Saha çalışması için Ankara ve Antalya illeri seçilmiş olmakla beraber coğrafi ve iklimsel faktörlerin gençlerin birbirlerine olan bakış açlarına olduğu varsayılan etkileri ölçülmeye çalışılmıştır. E. Hall (1966) Akdeniz ülkeleri ile Avrupa ülkelerinde yaşayan insanların birbirlerine olan sosyal mesafe oranlarında farklılıkların olduğunu dile getirmektedir. Hall'e göre Akdeniz ülkelerinde yaşayan insanlar, Kuzey Avrupa'da yaşayanlara göre sosyal ilişkilerde mesafeyi kısa tutarken Kuzey Avrupa ülkelerindeki insanlar diğer bireylere karşı sosyal mesafeyi uzak tutmaktadır.

Benzer bir durumu Yayla 'da (2016: 350) siyasal kültür alanında dile getirirken sahil kesiminde veya ılıman bölgelerde yaşayan insanların karasal iklimlerde yaşayan insanlara göre daha hoşgörülü olduklarını belirterek karasal-kıyı bölgelerde yaşayan insanların tutum veya bakış açısı yönünden birbirlerinden farklı olduklarını ifade etmiştir. Çalışmamızda bu durum, Antalya ile Ankara'da yaşayan muhafazakâr ve seküler gençlerin yaşadıkları kıyı ve karasal bölgelerle beraber iklim yapılarının birbirlerine olan bakış açılarında etkisinin olup olmadığı ele alınmıştır.

1. Muhafazakârlık ve Sekülerizm

Muhafazakarlık, dindarlık, sekülerizm ve laiklik kavramlarının literatür açısından ele alındığında hepsinin de tek ve geçerli bir içeriğe veya tanıma sahip olmadığı görülmektedir. Muhafazakârlığın sadece geleneksellik ile açıklaması yapılamayacağı gibi muhafazakârlığın sadece dini hususlarla da ilişkilendirilemeyeceği ortadadır. Muhafazakârlığın tek bir disiplinden ziyade disiplinler arası olaylardan ve gelişmelerden etkilenerek farklı içeriklerle ilişkilendirildiği ve bu nedenle farklı tanımlarının olacağını söylemek ise yerinde olacaktır. Milliyetçilikten etkilenen muhafazakârlıkla beraber inançlardan ve liberalizmden etkilenen muhafazakârlığın varlığını da göz ardı etmemek gerekir (Genç ve Çoşkun, 2015: 30).

Muhafazakârlık, bir ideolojinin yanında aynı zamanda bir düşünüş biçimi olması nedeniyle diğer ideolojilerle kolay bir şekilde bir araya gelebilen bir isim ve bir sıfat olarak da farklı anlamlarda kullanılan bir kavramdır. Bu kavram Türkiye özelinde "İslamcı-muhafazakârlık", "gelenekçi ve geleneksel muhafazakârlık", "liberal-muhafazakârlık", "devrimci-muhafazakârlık" ve "milliyetçi-muhafazakârlık" (Türköz, 2011: 41) şeklinde kendini gösterirken günümüzde bu kavramın daha çeşitli hale geldiği 'muhafazakâr demokrat', 'teknokrat muhafazakârlık' gibi içeriksel yönden farklı muhafazakârlık tanımlarının da kullanıldığı söylenebilir.

Türkiye'de İslamcılık, muhafazakârların kurulan yeni rejime karşı bakış açısını ortaya çıkaran bir tepki niteliği taşımaktadır. 31 Mart Vakası ile İslamcı yönü olan muhafazakârlığa karşı olumsuz bakılması Cumhuriyet'te İslamcı eleştirilerin bastırılmasına yol açmış sonrasında da Cumhuriyet devrimleriyle barışık meşru bir muhafazakârlık anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece İslamcılık ve muhafazakârlık ayrımı belirginleşmiş ve sonraki yıllarda Türkiye'de Millî Görüş hareketinin İslamcılık ile muhafazakârlığı ayırt edememe nedeniyle kurdukları partiler kapatılmıştır. Devletin muhafazakârlık ve İslamcılık ayrımı zamanla daha da netleşirken ilerde bu durum İslamcılarının kendilerini muhafazakâr demokrat olarak tanımlamalarına neden olacak ve sonraki süreçte Ak Parti ile muhafazakâr demokrasi Türk siyasetinde kendini göstererek bu ayrımın gösterildiği bir politika ile siyasal tarihte yerini almış olacaktır (Akçaoğlu, 2018: 17-19). Bu duruma rağmen Ak Parti kurulduğu günden bugüne muhafazakâr demokrat kimliğinden ziyade muhalif siyasetçi veya seçmenler tarafından daha çok siyasal İslamcı olarak görülmüş, gelenekselliği ve dini değerleri geri getirme adına gizli projeleri olduğu iddiası ile eleştirilmiştir.

Muhafazakârlık, Türkiye’de dine yakın olan partileri ve kültürel olarak dini içerikli gazete- dergi gibi yazılı ve görsel unsurları da hatırlatmaktadır. Türkiye’de muhafazakârlık ile İslamcılığın bir arada olan yakınlığının sebebi ise kültürel ve siyasi alanda uzman kişilerin dini söylem ve referanslara başvurmasından kaynaklanmaktadır. Din ile alakası olmayan muhafazakârlık anlayışı bireylerde, helal-haram, kadın-erkek, özel alan-kamusal alan ve mezhepsel ayrımlar etrafında görülürken muhafazakârlığın bu şeklinin entelektüel muhafazakârlığa göre daha geleneksel olduğu görülmektedir (Akçaoğlu, 2018: 26-34).

Laiklik ise içerik ve anlam olarak seküler değerler taşıırken bu değerlerin siyasi düzene ve kurumlara yansıtılması ile belirginleşmiştir. Kavram olarak Türkiye’de ortaya çıkış süreci eskiye dayansa da hala içerik açısından tartışılması laikliğin seküler eylemlerle hayata geçirilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple laiklik ile sekülerizm ilişkisi biri olup olmadan diğeri ele alınıp alınmayacağı tartışması ile devam ederken (Sarı ve Önkâl, 2015: 102) günümüzde geçmişe oranla bu iki kavramın ayrı anlamlarda olduğunu ve bu kavramların birey ile devlet açısından ele alınması gerektiğini gösteren yorumlar bulunmaktadır.

Laiklik, Kemalizm açısından bakıldığında dünyevi bir görüşün daha ötesinde devlet etkisiyle dini inançları dönüştürmeyi amaç edinmiştir. Bu nedenle Türk İslam’ını sadece özel alanda etkin rasyonalist bir yapıya dönüştürmeyi amaç edinirken çağdışı bir anlayışa sahip Arap kültürünün etkisinde olan İslam’a karşı direncini gösteren bir pozisyon almıştır (Azak, 2019: 299). Laikliğin zamanla devletin dini uygulamalar üzerindeki denetleyici ve düzenleyici etkisi belirgin hale gelirken bu kavramın Cumhuriyet’in modern ve ulusal tanımına uygun olarak dönüştürüldüğü görülmektedir. Kamusal alanda dini referansları kaldırmaktan ziyade modern ve ulusal nitelikte dinin yeniden tanımlanması, Kemalist sekülerleşme politikalarının amacı haline gelirken laiklik ile sekülerizmin, Türkiye’de birbiriyle ilişkili ve iç içe geçmiş bir kavram olarak algılanması daha da pekişmiştir (Tatoğlu, 2014: 19-20). Laiklik ile sekülerizm ilişkisi birbirlerine benzer yanlarının yanında bazı anlam kaymalarına uğradığı söylenebilirken laikliğin dini, sekülerizmin de sosyal yaşamla bağlantılı olduğu tanımları bu iki kavramın ayırt edilmesi gereken yönlerinden en önemlisi olarak durmaktadır.

Laiklik kısa anlamda din ve devlet ilişkilerinin yanında inanç özgürlüğünü ele alırken Sekülerizm ise bir süreç olmanın yanında bireyin toplum içinde davranışlarıyla beraber dünyaya bakış açısı ile ilgilidir. Laiklik kavramsal olarak kurumsal yapıların işleyişine sekülerleşme de toplumdaki bireye etki etmeyi amaçlamış, laiklik devlet kurumlarındaki dönüşüme, sekülerleşme de toplumdaki dönüşüme odaklanmıştır. İki kavram arasındaki fark; laikliğin kamusal alana, sekülerizmin de bireysel alana ait olduğudur (Başdemir, 2011: 147; Darende, 2015: 153). Volkan Ertit bu iki kavramın aynı gibi algılanmasının sebebi olarak medya ve akademi dünyasının kavramları birbirlerinin yerine kullanmasını gösterirken (Ertit, 2014: 105), Başdemir (2009: 23-24) laikliğin Türkiye’de tüm alanları kapsayacak şekilde devlet eliyle dayatılmış olmasından dolayı alternatif bir yaşam biçimi gibi algılanmış olmasına bağlamaktadır. Bu iki kavramın içeriği ile beraber günümüzde önemli olan unsur, her iki

kavramında bireyler tarafından nasıl algılandığından ziyade bu kavramların başkalarına karşı dayatmacı bir tutumla kullanılmaması gerektiğidir.

1.1. Muhafazakârlık ve Sekülerizm Çatışması

Muhafazakârlığın ve sekülerliğin birbirlerine zıt veya karşı ideolojilermiş gibi düşünülmesinin siyasal ve sosyal yaşam açısından bir takım haklı dayanakları görülmektedir. Siyasal ve sosyal ayrışmanın yanında edebi açıdan da zıt ideolojiler olarak görülebilen bir geçmiş M. Akiften Necip Fazıl'a kadar kendini gösterirken M. Akif'in Asım'ın nesli söylemine karşın Tefvik Fikret'in Haluk'u ile başlayan ayrışma "Hira dağının çocukları Olimpos Dağının çocuklarına karşı" söylemiyle Cemil Meriç'te de kendini göstermiştir (Mollaer, 2016: 53).

Mardin'in 'Merkez-çevre kuramı' çerçevesince ele alınan Esmer'in (2002) çalışmasında merkezde bulunan yapıya seküler yapılar adı verilirken çevrede yer alan grupların da dindar olduğu belirtilmiş bir nevi Mardin'in yaptığı çalışmayı destekleyecek sonuçlar elde edilmiştir. 2012 yılında Kalaycıoğlu'da (2012: 171-172) Osmanlı'dan günümüze kadar süre gelen zamanda siyasal kültürde ayrışma ve kutuplaşmaların olduğunu dile getirerek bir tarafta laik ve modern yapıların varlığına karşılık diğer tarafta dini ve geleneği savunan kesimlerin yer edindiğini belirtmiştir. Sonuçta laik ve modern yapıların galip geldiğini dile getiren Kalaycıoğlu, zaman zaman geleneksel yapıların varlığının güçlenmesi ile her iki kesim arasında var olan siyasal çekişmenin yaşandığını dile getirmektedir.

Ak Parti'den sonra bu alanda yapılan çeşitli çalışmaların sayısı artarken Kaya ve Sunar'ın (2015) siyasal partileri dindar ve seküler yönelimi olan partiler diye sınıflandırması siyasal ve sosyal alanda geçmişten gelen farklılığın devamını göstermesi açısından önemlidir. Bilgiç ve arkadaşları da (2014) mezhepsel açıdan insanlarda bir ayrışmanın yaşandığını ve bu ayrışmanın siyasal partilerdeki gibi Türk-Kürt Alevi ve Sünni eğilimleri ile kendini göstermeye başladığını söylerken bu çalışmalar ile siyasal kültürdeki ayrışmanın aslen inanç temelli unsurlardan kaynaklandığı ifade edilebilir.

Erdoğan ve Semerci ise (2018) Türkiye'deki siyasal alanda yaşanan kutuplaşmayı parti taraftarları ile yaptığı saha çalışması ile dile getirirken CHP, MHP, AKP ve HDP üzerinden seçmenlerin birbirlerine olan sosyal mesafelerini belirlemiştir. Erdoğan ve Semerci'nin yaptığı çalışmada elde edilen bulguları, laik-dindar ve seküler-muhafazakâr karşıtlığının başka bir delili olarak göstermenin yanında farklı partilerdeki seçmenlerin izlediği TV'lerden okuduğu gazetelere kadar siyasal ve sosyal açıdan birbirlerinden ne derecede uzaklaştıkları ortaya konulmuştur.

Farklı mekânlarda veya kültürel alanlarda bulunan insanların farklı dünya görüşleri ile beraber farklı yaşam tarzlarını oluşturdukları görülürken insanların bu doğrultuda kendilerine güvenli alan oluşturdukları ve bu alanlardan uzaklaşmayı düşünmedikleri söylenebilir. İnsanların yaşadığı bölgede yaşam tarzına karşı bir tehdit algıladığında ise güvenli yaşam alanı olarak kendi kültürüne benzer yerleri tercih ettikleri görülmektedir.

Fatih'teki İslami grupların yanında Fener ve Balat'taki seküler grupların varlığı semt

ve mekânlar üzerinden kültürel savaşlar ve çatışmalara bir örnek olarak gösterilebilir. Başakşehir’de muhafazakâr bir kitlenin karşısında Onurkent ve Oyakkent semtlerinde laik-seküler kesimlerin olduğu görülürken Gezi olayları sonrasında kültürel farklılığın daha da belirginleştiği görülmektedir. Laik grupların çocuklarını başka okullarda okutmak için Başakşehir’den taşınması, muhafazakârların da çocuklarına sahip oldukları kültürü vermek için ideolojilerine yakın semtleri tercih etmesi (Özet, 2019: 251-254) hem muhafazakâr hem de seküler grupların kendi sosyal yaşantılarında kültürlerini yaşatacak semtleri tercih ettiklerini gösterirken bu grupların gelecek nesillere kendi kültürlerini aktarmayı da görev edindikleri söylenebilir.

“Dindar olanların dindar olmayanları laik olarak nitelendirmesi ve laik olan bireylerin ise dindar olanları ötekileştirdikleri” kimi çalışmalarda dile getirilirken (Avcı, 2018: 186) yapılan nitel görüşmelerde bireylerin birbirlerini ötekileştirdikleri ve dışladıkları belirlenmiş, seküler-muhafazakâr ayrımı üzerinden bireylerin görüşleri değerlendirilmiştir. Dindar gençliğin geçmişte dışlandığını sonradan da kültürel açıdan “aslen biz de varız” çabasında oldukları belirtilirken (Avcı, 2018: 216-217) bir nevi gençlerin kendilerine vurulan “yobaz ve gerici” etiketini atma mücadelesinde oldukları vurgulanmıştır. Avcı’nın yapmış olduğu bu tespit günümüzde muhafazakâr ve dindar kesimlerin yaşam tarzlarını ele almada önemli bir değerlendirme noktası olarak görülebilir.

Laiklerin korku temelli bakış açısından dolayı “iyi Müslümanlar ve Kötü Müslümanlar” ayrımını oluşturduğu görülürken 31 Mart Vakası ile ortaya çıkan laik –anti laik çatışması sonrasında Menemen olayı, Türkçe ezan tartışması, Malatya hadisesi ve hutbe olayları ile devam etmiş böylece Türkiye’de geçmişten günümüze kadar gelen sürede laikliğe karşı muhafazakârların bakış açılarını yansıtan gelişmeler ortaya konmuştur (Azak, 2019).

Türkiye’de muhafazakâr ve laik kesimlerin konu edindiği çalışmalar ele alındığında farklı isim ve anlamlandırmaların bu çalışmalar sonucunda dile getirildiği görülmektedir. “Atatürkçü, laik, modern ve eğitimli” insanların bir kesim olduğu bunun yanında “dindar ve muhafazakâr” insanlarla beraber “ülkücülerin” de başka bir kesim olduğu sınıflamalar Semerci ve arkadaşlarında (2017: 225-226) görülürken Çaha ve arkadaşlarının (2018: 278) araştırmasında ise gençlerin %16, 9’u kendini “dindar muhafazakâr” olarak belirtirken %14, 1’de kendini “Atatürkçü-laik”, %26, 3’ü de kendilerini “milliyetçi vatansever” olarak nitelendirmiştir. Bu durum yetişkinlerde olduğu gibi gençler arasında da “laikliğin, milliyetçiliğin ve dindar-muhafazakârlığın” büyük oranda kabul edilen ideoloji, kimlik veya bir değer olduğunu göstermektedir.

Bülbul ve Sinan’ın (2010) çalışmasındaki gibi çalışmamızda da gençlerin muhafazakârlık ve dindarlık kavramlarını bir arada veya ilişkili kullandıkları görülmektedir. Çalışmamızda farklı olarak muhafazakârlık ve dindarlık kavramlarının yanında gençlerin laiklik ile sekülerlik kavramlarını da benzer veya ilişkili olarak kullandıkları düşünülmüştür. Bülbul ve Sinan’ın (2010; 190) bulgularına göre Ak Parti’ye oy veren gençlerde %44 oranında

muhafazakârlığı ailevi ve kültürel değerlerin korunması ile bağdaştırdıkları görülürken %32,9 oranında da muhafazakârlığın dini değerlerin korunması ile ilgili olduğu dile getirilmiştir. Yine aynı çalışmada MHP'ye oy veren gençlerin %31,8'i de muhafazakârlığı dini değerlerle ilişkilendirmektedir.

Seküler ve dindar gençler arasında var olan kutuplaşmanın derecelerini gösteren bazı çalışmalar bulunurken genç yetişkin ayrımı yapmadan yine iki farklı kültürdeki kutuplaşma oranlarını ele alan çalışmalarda bulunmaktadır. Lüküslü ve arkadaşlarının (2019) çalışmasında muhafazakâr ve seküler gençlerin belli bir oranda kutuplaşma düzeyinde oldukları vurgulanırken bu kutuplaşma seviyesinin çok yüksek olmadığı belirtilmiştir. Gençlerin homojenden ziyade heterojen bir arkadaş çevresine sahip olduklarının ortaya konulduğu çalışmada, keskin ve net bir şekilde tam anlamıyla ayrıştıklarının söylenemeyeceği belirtilirken bu durumu netleştirme adına bazı saha çalışmalarının yapılması gerekliliği de ortadadır.

Yetişkinler açısından muhafazakâr-dindar, laik-cumhuriyetçi ayrımını ele alan Ünal'ın çalışmasında ise dindarlarla komşuluk yapabileceğini söyleyen laik-cumhuriyetçilerin oranı %65,4, dostluk kurabilirim diyenlerin oranı %64,2, dindarlarla evlenebilirim diyenlerin oranı da %22,2'dir. Bunun yanında dindarların ise dindar olmayanlarla komşuluk yapabileceğini diyenlerinde oran %63,7 iken dostluk ve arkadaşlık kurabilirim diyenlerin oranı %60,9, evlenebilirim diyen dindarların oranı da % 8,3'tür. Görüldüğü gibi farklı kültür ve dünya görüşüne sahip olan yetişkinler arasında duruma göre belli bir oranda kutuplaşmalar olduğu belirlenmiştir. Yetişkinlerin yanında gelecek nesillerde var olan kutuplaşmanın azaltılması, hatta kutuplaşmanın ortadan kaldırılması önem arz ederken bu alanda çözüme dayalı araştırmaların yapılması gerekmektedir.

1.2. Muhafazakâr ve Seküler Gençlikte Alt Kültür

Çalışmada alt kültür kavramı muhafazakâr ve seküler gençlerin kendi içinde homojen olup olmadığı açısından önem arz etmektedir. Türkiye'deki gençlerin kendi kültürleri ve ideolojileri çerçevesince tamamen benzer bir yaşamı ve düşünceyi savunduklarını söylemek ise yanlış olacaktır.

Alt kültür kavramı genellikle bir yapıya veya düzene karşı durma, meydan okuma ve yerleşik sisteme karşı "reddiye" anlamlarında kullanılan bir içeriği ifade etmektedir (Hedbigge, 2004: 10). Bir toplumun kültürel açıdan geneli hakkında bilgi verilebilir olsa da o genelin içinde yer alan farklılıkların ve o topluma ait alt kültürlerin varlığı bir gerçektir. Toplumda bir baskın veya egemen kültür olduğu gibi o kültüre karşı duran ve egemen kültürü benimsemek istemeyen başka kültürlerin varlığı kendini gösterebilir. Kültür bir egemen yapı iken alt kültürler o yapıya karşı direnen ve muhalefetlik unsurları taşıyan gruplar olarak görülmektedir (Bourse ve Yücel, 2017: 137-152).

Avcı, İslam'i ve dindar gençliğin tek çatı altında olmadığını nitel görüşmelerle ortaya koyduğu çalışmasında belirtirken alt kültür kavramı için dikkat çeken tespitlerinden birini yapmıştır

(2018: 95-97); Michel De Certeau'nun stratejik ve taktik kavramlarını gündelik yaşam açısından Türkiye'deki dindarlarla özdeşleştirerek açıklayan Avcı, dindar olan nesillerin var olma çabası kendisi gibi olanlar için bir taktik iken kendisinden farklı olan kesimlere karşı da bir duruş biçimi ve var olma durumunun göstergesi niteliğindedir, demiştir. Bu nedenle Muhafazakâr ve dindar gençlerle seküler ve laik gençlerin kendi yaşamlarında homojen veya heterojen bir yapıda olup olmadıkları birbirlerine olan bakış açılarını belirlemede önemli bir etken olarak görülebilirken radikal bir düşünce biçimine sahip olan bireylerin karşı kültürdeki bireylere olan mesafeyi daha uzak bir şekilde konumlandırma ihtimali göz ardı edilmemelidir.

2.Bhikhu Parekh ve Çokkültürlülük Kuramı

Parekh, (2002: 15-19) çokkültürlülük açısından siyasi bir teori olarak ortaya koyduğu kuramında insanın doğasını ve kültürü merkeze koyan bir yaklaşım belirlemiş ve kendisinden önceki çokkültürlülük ile ilgili kuramları ortaya koyan düşünürlerin eksik yanlarını dile getirmiştir. Mill ve Hegel gibi güçlü monistlerin yanında Herder ve Monsteguiou gibi kültür merkezli bakan düşünürlerin de tek yönlü baktıklarını belirten Parekh, "hem insan doğasının hem de kültürün" dikkate alındığı bir bakış açısını ortaya koymaya çalışmıştır. Çokkültürlülük kavramına azınlıklar açısından bakmanın yanında bir toplum içinde farklı kültürleri de ele almanın gerekliliğini vurgulayan Parekh, kültürler arasında diyalogun öneminden bahsederek kendi görüşlerinin liberalizm dâhil diğer ideolojilerle değerlendirilmesinin kuramını sınırlandıracağını söylemiştir.

Parekh'e göre (2002: 21-24) monizm, tek bir hayat tarzının insani olduğunu ve sadece o yaşam tarzının doğru ve mutlak olduğunu, diğer yaşam tarzlarının ise ne kadar farklı ise o derecede yanlış olduğunu dile getiren bir görüştür. Monizmde temel nokta iyi olan şey bir tanedir, bu iyi tüm toplumlar için aynıdır ve değişmeyendir. Hayatta tek ve geçerli doğru yaşam biçiminin ortaya konulduğu görüşleri monist bakışı açısı diye belirten Parekh, temelde iyi ve mutlak olan şeyin tek bir seçenek olmasını dayatma olarak görür ve bu durumun doğacılar veya diğer bir adla monistlerde görüldüğünü belirtir.

Türkiye'de geçmişten günümüze kadar gelen sürede muhafazakâr ve dindar kesimlerle laik-seküler kesimlerin yaşam tarzı ve hayata bakış açıları açısından her iki grubunda kendi düşüncelerinin mutlak doğru olduğunu belirten yaklaşımları söz konusu olabilir. Yani muhafazakâr ve dindar bir monist bakış açısının yanında laik ve seküler bir monist bakış açısı Türkiye'de hem sosyal kültürde hem de siyasal kültür alanında varlığını gösterebilmektedir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra süreç, inkılaplar çerçevesince ulus devletin inşasına doğru giderken bu inkılapları benimsemeyen ve gelenekselliği ön plana koyan kesimlerin ortaya çıkmasıyla siyasal kültürde bölünmelerin yaşandığı bir iklim kendini göstermiş, böylece sosyolojik ve tarihsel açıdan bir krizin ortaya çıktığı dönemler yer yer siyasal hayatta yaşanmaya başlamıştır (Akın, 2016: 278). Cumhuriyet Dönemi'nden sonra siyasal kültür çoğu zaman monist temelli olarak inşa edilmiş ve tek bir kültürle beraber tek bir kimliğin dayatıldığı

atmosferde farklılıklar yok sayılmıştır. Bu durumun sebebi olarak homojen bir yapıdan ibaret ulus devlet oluşumunu gerçekleştirmenin yanında yapılan anıtlarla ve söylenen marşlarla ulusal değerlere bağlılığı en üst seviyeye çıkarma amacının başta gelmesi gösterilebilir (Durdu, 2009: 41-44).

Bir toplumda sosyal anlamda mühendislik çalışmalarının başlıca ilgi alanlarından biri de gençlerdir. İktidarda bulunanların gençleri kendi ideolojileri doğrultusunda yetiştirmek istemesi kimi zaman bir mesele kimi zamanda bir ideal olarak görülmüştür. Bu durum sosyoloji ile siyasal sosyalleşme alanında yapılan mühendislik çalışmalarının incelenmeye ve araştırmaya değer ortak alanlarından birisidir (Akın, 2009: 88). Bu ayrışma veya kutuplaşma ortamının yıllardır devam etmesine karşılık “çözüm adına ne gibi politikalar üretilebilir?” veya “sosyal anlamda ne gibi adımlar atılabilir?” sorularının çoğu zaman göz ardı edildiği düşünülse de önceden yapılan girişimlerin “niçin başarısız olduğu?” sorusuna odaklanmak daha gerçekçi durmaktadır. Parekh’in bu konuda ortaya koyduğu düşünceler Türkiye özelinde bir arada yaşamayı sağlama adına daha umut verici görülebilir.

2.1. Muhafazakâr ve Seküler Kültürler Açısından Parekh’in Çokkültürlülük Kuramının Önemi

Türkiye’deki gibi merkezde bulunan siyasal ve sosyal baskın grupların yanında çevrede yer alan siyasal ve sosyal grupların olduğu toplumlarda bir arada yaşama adına Parekh’in kuramından önemli çıkarımlar yapılabilir. Otorite yapısından, eşitliğe, düşünce özgürlüğünden eğitime kadar çokkültürlü toplumlarda kültürel birlikteliğin ve diyalogun temellerini atmaya çalışan Parekh, bu temeller sonrasında toplumsal anlamda yaşanan sorunların ve çatışmaların azalacağını düşünmektedir.

Bir bütünlük gibi görünen toplumlarda bile kültürel açıdan homojenliğin olmayacağı aşikârken çokkültürlü toplumlarda olması gereken birtakım unsurlar bulunmaktadır. Çokkültürlü toplumlarda farklılıkları bir arada tutan önemli unsur olarak “otorite yapısı” nı gören Parekh, devletin çok kültürlü yapılarda tarafsız olmayacağını, baskın bir kültürün bulunabileceğini, zaten ona göre önemli olanın tarafsız olmak değil baskın kültürlere karşı diğer kültürlerin yaşam haklarının korunması gerektiğidir (2002: 258-259).

Çokkültürlü bir toplumda bir arada yaşama adına önem arz eden diğer bir unsur ise “ortak kültür” oluşumudur. Toplumda sanattan edebiyata, müzikten mutfak kültürüne, modadan birçok alana kadar farklı kültürlerin etkileşim halinde dinamik bir yapıya sahip ortak kültürü oluşturmaları gerekmektedir. Böylece kendi kültürlerinin yanında ortak veya karma bir kültüre sahip olacak olan bireylerin bir toplum içinde buluşma alanı gerçekleşmiş olacaktır diyen Parekh, (2002: 280-283) karma kültür oluşumunun hafife alınıp basit bir durummuş gibi düşünülmemesini söylemektedir. Karma kültür, planlı olduğu gibi farklı kültürlerin anlaşma ile ortaya koyduğu, devletten ziyade kültürler arasında kendiliğinden gönüllü olarak gerçekleşendir, diyen Parekh, böylece kültürel sorunların çözümü için uygun ortamın sağlanacağını düşünmektedir.

Ortak kültürü yaşatabilmenin en önemli yanı da çokkültürlü bir eğitim sisteminin inşa edilmesidir diyen Parekh, (2002: 286-290) Toplumlarda baskın kültürün hâkim olduğu eğitim sisteminin diğer kültürlerin yaşama alanını daralttığını, öğrencilerin muhakeme yeteneğini ortadan kaldırdığını ve farklı bakış açılarını da zedeleyerek diğer kültürleri yersiz veya değersiz olarak görmelerine neden olduğunu dile getirmiştir. Baskın kültürün diğer kültürlerle karşı suçlayıcı bir dil kullanmadan çoğulcu kimlikleri kabul etmesi ve onlara yaşam hakkı tanınması gerektiği gösterilmelidir. Çokkültürlü eğitim, bireylerin kendi kültürlerinden başka diğer kültürlerden de haberdar olmalarını ve bu kültürlerle etkileşime girebilme yeteneklerini de elde etmelerini sağlamada önemli işlev edinmektedir.

Parekh'e göre "eşitlik" kavramı çokkültürlü toplumlarda bir arada yaşama adına önem arz eden diğer bir kavramdır (2002: 305-308). Eşitlik insanların benzer özelliklerine dayandırılmamalıdır diyen Parekh, 'benzer özelliklere sahip olan insanlara eşit davranılmalıdır' görüşünü sorunlu bulurken benzer uygulamaların kültürel farklılıkları da göz ardı edeceğini dile getirmiştir. İnsanlar "hem benzer hem de farklıdır" diyen Parekh, bundan dolayı da insanların hem benzer hem de farklı uygulamalara tabi olmasını savunmaktadır. Eşit saygı kavramını, eşit fırsat kavramı üzerinden açıklayan Parekh, kanun önünde eşitliğin ve eşit kanun korumasının kültürel bakımdan tanımlanmasını istemektedir. ABD'de uyuşturucu kullanmak suçken Kızılderililerin bazı dini ayinleri için bu durumun istisna tutulmasının yanında içki yasağı üzerinden de Yahudi ve Hristiyanlarda şarabın törensel kullanımının serbest olduğu örneklerini veren Parekh, farklı kültürlerin gerekliliklerine göre yapılması gereken kanunları ve eşitlilikleri belirtir.

Çokkültürlü bir toplumun kendisi ile barışık olup olmadığını belirleyen faktörlerden biri de kılık-kıyafet konusudur diyen Parekh, (2002: 310-312) İngiltere'de motosiklet sürücülerinin kask takma zorunluluğunu Sihlerin taktığı türban hususu ile açıklamaya çalışmaktadır. Kaskın sağladığı güvenliği türban sağlıyorsa Sihlere kask takma zorunluluğu olmamalı diyen Parekh, Kanada'da Sihlerin kamuda türban takma hakkının da olması gerektiğini savunarak Kanada'nın "kamuda dini içerikli giysilerin ayrımcılığa neden olur" açıklamasını yanlış bulmaktadır. Türban takan herkesin dine mi yoksa ülkesine mi daha sadakatli olacağına birilerinin karar verme yetkisinin olamayacağını savunan Parekh, mahkemenin Kanada Kraliyet Atlı Polisi'nde görev alan Sihlere türban takma haklarının verilmesini önemli bularak bu durumun laikliğe aykırı olduğu varsayımlarını reddetmektedir.

Eşitlik kavramını Fransa'daki Müslüman genç kızların "hijap" giymesi üzerinden de ele alarak açıklayan Parekh, (2002: 317-322) Hristiyanların "haç" Yahudilerin de "kipa" takmasına izin verilmesine rağmen Müslüman kızların neden hijap giyemediği konusunu sorgular. Fransızlar'ın bu konuda hijabın diğer kızları baskı altına aldığı ve kadını gerici kıldığını belirten açıklamalarına katılmayan Parekh, Hijabın ideolojik olarak görülmesinin Müslümanların sorunu olmadığını belirterek "hijabın da aile baskısı ile takıldığını nasıl kanıtlayacağız ki" diye sorarak "haç takan insanların ailelerinin bu durumu zorunlu koşup koşmadıklarını da mı sorgulayacağız" diye cevap vermektedir.

Çokkültürlü toplumlarda politika, din ve ifade özgürlüğü hususlarını da değerli gören Parekh, bu hususları Salman Rüşdü olayı üzerinden ele alarak açıklamalarda bulunmaktadır (2002: 386-387). Müslümanların Rüşdü'ye verdiği tepkinin de konuşma özgürlüğü çerçevesince değerlendirilmesi gerektiğini belirten Parekh, tepkinin nedeni olarak Müslümanların dinlerinin eleştirilmesine değil yapılan eleştirilerin yanlış, dayanaksız, yalan bilgiler barındırmasına ve peygamberlerine karşı saygısızlık yapılmış olmasına bağlar.

“Politik söylemin mantığı” konusunda Parekh, çokkültürlü toplumlarda kamuoyu tartışmalarında çıkarılması gereken bazı derslerin olduğunu belirtmektedir (2002: 386-394). Sorunun görmezden gelinmemesini birinci ders olarak belirtirken sırasıyla sorun yaşayan tarafların birbirlerinin adet ve geleneklerini bilmesinin önemli olduğunu, diyalogun göz ardı edilmemesi gerektiğini, tarafların eşit statülerde olması gerektiğini ve birbirlerini öyle kabul etmelerinin önemli olduğunu vurgular. Parekh'e göre müzakere sürecinde yaşanan diyalogda; rekabetçi olunmamasına, ikna etmenin bireylere veya gruplara yönelik bir hedef taşımamasına, tartışma konusunun dışına çıkılmamasına önem verilmesi gerekirken bu hususların basit ama önemli bir durum olduğunu dile getirir.

Toplulukların toplum içinde bireyler gibi bazı iftiralara uğrayabileceğini söyleyen Parekh, topluluğa karşı yapılan iftira veya hakaretlerin o topluluğu içe kapanmaya, soyutlamaya ittiğini, bu nedenle toplulukların iftiralara karşı yasa ile korunması gerektiğini dile getirmiştir. Konuşma özgürlüğünü de S. Rüşdü olayı üzerinden değerlendiren Parekh, (2002: 400-406) konuşma özgürlüğünü hiciv veya yerme özgürlüğü ile ele alınıp alınamayacağını dile getirerek hicvin neden karşı tarafın değerlerinden üstün olması gerektiğini S. Rüşdü'nün açıklamadığını belirtir. Konuşma özgürlüğü değerli olan tek şey değildir diyen Parekh' e göre, toplumun huzurunu ve uyumunu bozan, insanları hiç yere kıran ve grupların öz saygılarını zedeleyen ifadelerin bir yararı yoktur ve bu durum bir arada yaşamayı engelleyen önemli bir unsurdur.

Toplumda din faktörünün önemli olduğunu ve çoğu laik toplumların dinin etkisini arka plana atmada başarılı olamadığını belirten Parekh (2002: 411-421) insanların inançlarından uzaklaşmalarını istemenin demokrasi ile alakası olmadığını belirtir. Parekh, inançlı bireyleri politik sisteme karşı yabancı veya düşmanca tavır almaya itecek şekilde onların laiklik çerçevesince bakmalarını dayatmanın gereksiz olduğunu açıklar. Laik bireylere yönelik açıklamalarının yanında dindar bireylere bir arada yaşama adına öneriler sunan Parekh, dinin kimi zamanlar da mutlakıyetçi ve mantıksız yanları olduğunu söyleyerek bu yanların sosyal ve politik açıdan zararları olacağını belirtmektedir. Din “En iyi biçimde yücedir, en kötü biçimde ise çok tehlikeli ve acımasız” olabilir diyen Parekh, inançlı insanların dinin baskıcı yönünden ziyade hoşgörü ve saygıyı esas alan yönüne ağırlık vermesi gerektiğini vurgular. Dini açıdan eğitimin verilmesi gerektiğini sebepleri ile açıklayan Parekh tarihte savaş ve toplumsal olayların çoğunun din nedeniyle yapıldığını vurgulayarak dinlere ait temel bilgilerin bireylere sunulmasının önemini belirtir. Din eğitiminin okullarda verilmemesi halinde çocukların

ailelerine ve çevrelerine göre dini öğreneceklerini söyleyen Parekh, bu durumun toplumsal alanda bazı sorunları da beraberinde getireceğini anlatmaktadır.

Parekh'e göre okulda verilen dini eğitimin amacı dini inançları pekiştirmek olmadığı gibi laiklerin de dediği gibi dini inançları yok saymak da değildir. Okul, inançları karşılaştırmalı olarak saygı çerçevesince ele alarak bireylere sunmalı ve bireylerin inançların içeriğini belli bir ölçüde bilmesine yardımcı olmalıdır. Aileler din eğitimine çocuklarını dâhil edip etmemekte özgür olmalıdır diyen Parekh, ailelerin kendi inançları doğrultusunda çocuklarını yetiştirme hakkına sahip olması gerektiğini, devletin de bu konuda desteğini esirgememesi gerektiğini belirtir (2002: 422-423). Görüleceği üzere Parekh, çokkültürlülük kuramında Türkiye'de yer alan muhafazakâr ve seküler grupların monist bakış açılarını ortadan kaldırma adına eğitimden kültüre, konuşma ve ifade özgürlüğünden dini yaşama kadar birçok alanda önemli çıkarımlar sunmaktadır. Bu çıkarımların büyük oranda toplumsal yapımıza uygun olduğu görülürken toplumsal yapımızda yer alan muhafazakâr ve seküler kültürlerin bu çıkarımlarla beraber atacağı olumlu adımlar Türkiye'de geçmişten günümüze kadar gelen kültürel çatışmayı ortadan kaldırma adına önemli bir mihenk taşına adaydır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada karma araştırma yöntemlerine yer verilmiş olup karma yönetime göre belirli bir problem veya problem setine cevap aramak için nicel ve nitel verilerle araştırma tasarımı kullanılmaktadır. Karma yöntemler tek veya çok amaçlı bir çalışmada toplama, analiz ve nicel-nitel veri birliğini gerektiren yöntemlerdir (Hanson, Creswell, Plano Clark, Petska ve Creswell, 2005).

Çalışmada baskın olarak "Nicel" bulgular elde edilmiş sonrasında "Nitel" verilerin yapılandırılması sağlanmıştır. Bu durum Tashakkori ve Teddlie'nin (1998) sıralı karma modeline de uygun düşmektedir. Nitel ve nicel verilerin araştırmalarda bir arada kullanılması, özellikle sosyal ve beşerî alanlarda, ülkemizde de artık sıkça görülen bir durumdur (Baki ve Gökçek, 2012: 1). Karma araştırma modellerinde araştırmacının nicel ve nitel verileri bir arada işleyerek kullanıldığı görülürken (Creswell, 2013; Tashakkori ve Teddlie, 1998) verilerin elde edilmesinden sonra hangisinin baskın olarak kullanılacağı, ne sırada düzenleneceği araştırmacının inisiyatifinde olup planlamasının da baştan sona araştırmacı tarafından yapılması uygun olacaktır (Tunalı vd., 2016: 109).

4. Araştırmanın Amacı

Araştırma Türkiye'deki muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine olan bakış açılarını sosyal mesafe oranları üzerinden ele almayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda B. Parekh'in çokkültürlülük teorisi çerçevesince de gençlerin bir arada yaşayabilmesi adına bazı çıkarımlar dile getirilmiştir. Bu nedenle örneklem olarak Antalya ve Ankara'nın sosyo ekonomik düzeyi düşük ve yüksek bazı mahalleleri belirlenmiştir. Ankara ve Antalya illerinin seçilmesindeki temel faktör coğrafi ve iklimsel koşulların, ılıman ve karasal anlamda, gençlerin sosyal ilişkileri üzerinde etkili olup olmayacağını belirlemektir.

Ankara ve Antalya illerinde belirlenen mahallerin 2014 ve 2015 yerel ve genel seçim sonuçlarına bakılarak muhafazakâr ve seküler olma durumları üzerinden varsayımlar oluşturulmuştur. Her iki ilde belirlenen toplam sekiz mahallede, 100 genç olmak üzere, toplam 800 genç birey saha çalışmasının verileri için değerlendirilmeye dâhil edilmiştir. Her iki ilde de ayrı ayrı 10 genç olmak üzere toplam 20 bireyle de nitel görüşmeler yapılmıştır.

Ölçüt örneklemeye uygun olarak saha çalışma alanlarında bazı kriterler belirlenmiştir. Çalışma öncesinde birtakım ölçütler araştırmacı tarafından belirlenerek verileri elde etmede düzenlenebilmektedir (Marshall ve Rossman, 2014). Ölçüt örneklemde araştırmalar bir tek ölçüt ile değil farklı ölçütlerle yapılabilmektedir (Grix, 2010). Bu çalışmada da seçim sonuçlarına bakarak CHP'nin ve HDP'nin toplamda %50'yi geçtiği mahallelerin seküler-laik düşüncede oldukları varsayılırken AK Parti'nin ve MHP'nin toplamda oylarının %50'yi geçtiği mahalleler de muhafazakâr ve dindar mahalleler olarak varsayılmıştır. Her ne kadar bu varsayımlar bir ön yargı gibi algılanabilme ihtimaline sahip olsa da saha çalışması sonucu katılımcıların geri bildirimleri neticesinde mahalle ayrımlarının bu varsayımlar doğrultusunda doğru sonuçlar verdiği belirlenmiştir. Yine bu durumun yanında mahallelerin arsa rayiç bedelleri üzerinden sosyo ekonomik düzeyi yüksek ve düşük olma durumu belirlenerek gençlerin sosyal mesafelerine olan katkısı ortaya konulmuştur.

Seçkisizleştirme adına belirlenen mahallelerde coğrafi konum verileri dikkate alınarak her mahallede 5 örneklem noktası belirlenmiş, seçim işlemi R istatistiksel programlama dili ile yapılmış, örnekleme noktalarına yakın olan cadde ve bulvarlarda ölçek uygulamaları ve görüşmeleri gerçekleştirilmiştir.

5. Araştırma Soruları

- 1- Muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine olan sosyal mesafe oranları ne düzeydedir?
- 2- Muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine olan sosyal mesafe oranlarını etkilemede hangi etmenler, ne düzeyde etkilidir?
- 3- Muhafazakâr ve seküler gençler alt kültür olarak ayrışmakta mıdır, yoksa bir bütün olarak tek kültür içinde mi bulunmaktadır?
- 4- Muhafazakârlık ve dindarlık kavramları ile sekülerlik ve laiklik kavramlarını gençler benzer anlamlarda mı kullanmaktadır?

6. Veri Toplama Araçları

Araştırmada Bogardus'un milliyetçi ve ırkçı tutumlarının ölçülmesi için kullandığı "Sosyal Uzaklık Ölçeği" nin maddeleri çok kültürlülük literatüründe yeniden düzenlenerek kullanılmıştır. 46 soruluk 'Bir arada yaşam' ölçeği geliştirilerek hazırlanan ölçek, Ankara ve Antalya illerinde ilk başta toplamda 200 kişiye uygulanmış ve elde edilen veriler sonucunda düzeltmeler yapılmıştır. Eşit sayıda olması için muhafazakâr olduğunu belirten 400 genç bireyle seküler olduğunu söyleyen 400 genç bireye ulaşana kadar toplamda 1157 kişiye ölçeklerin uygulaması yapılmıştır. Ölçekler, sınıflama özelliğine sahip olmakta ve bu özelliğin gruplar

arasında oluşan uzaklık durumuna olan ilişkisi sadece “% ve frekans” ile hesaplanmakta ve elde edilen veriler buna dayalı olarak yorumlanmaktadır (Aziz, 1990). Araştırmada nitel veriler için de yarı yapılandırılmış “Görüşme Formu” hazırlanmış ve verilerin toplanması bu şekilde gerçekleştirilmiştir.

7. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler için ilk önce normallik testleri kullanılmış ve çıkan sonuçların normal dağılıma uymadığı görülünce parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis, Mann-Whitney U ve Kolmogorov- Smirnov testleri uygulanmıştır. Kolmogorov, bir tek örnek için uyum iyiliği testini önerirken Smirnov ise iki bağımsız örnek için uyum iyiliğini ölçen bir test ortaya koymuştur (Bircan, Karagöz ve Kasapoğlu, 2003: 73). Frekans aralığının yanında belli bir yükseklik veya bir alt limit bulunma şartı olmadığı için Kolmogorov-Smirnov testlerinin uygulaması daha kolay durmaktadır (Kartal, 1998, akt; Bircan vd., 2003: 73). Kolmogorov-Smirnov uyum testi, elde edilen verilerin deneysel açıdan bir grubun dağılımıyla uyumlu olup olmadığını belirlemek için yapılmaktadır (Üstündağ, 2005: 2).

Mann Whitney U testinde de ise verilerin dağılımı konusunda bir şart bulunması zorunlu değilken verilerin tesadüfen toplanması gereken bu testte bağımsız iki grubun aynı dağılıma sahip popülasyondan geldiği varsayımı test edilmektedir (Hinton, 1996; akt, Coşkun, Altunışık, Bayraktoroğlu ve Yıldırım, 2015: 206). İki grubu tanımlayan ve iki bağımsız grubun farklı değerlerine bakılan Mann Whitney U testlerinde iki bağımsız örneklemin bulunması gerekmektedir. Anlamlı farkın iki grup arasında olup olmadığına bakılarak analizler yapılmaktadır (Üstündağ, 2005: 4). Kruskal Wallis testlerinde de tek yönlü varyans analizi yapılmakta üç ya da daha fazla grubun karşılaştırılması gerçekleştirilmektedir (Coşkun vd., 2015: 212).

“Bir Arada Yaşam Ölçeği” adı verilen nicel çalışma ölçeğinde “Cronbach alfa” güvenilirlik analizi kullanılmıştır. Cronbach Alfa Güvenirlik analizleri, maddelerin homojenlik yapısını ele alırken genellikle likert tipi ölçeklerde kullanılmaktadır (Yıldız ve Uzunsakal, 2018: 19). Çalışmada SPSS 25 programı kullanılmış olup elde edilen veriler yüzdelik dilime çevrilmiştir. Nitel veriler ise söylem analizi ile ele alınmıştır. Elde edilen verileri sınıflama, yorumlama, okuma ve yapılandırma bölümlerinden oluşan söylem analizi farklı görüşlere ait içerikleri değerlendirmede kullanılırken bu içeriklerde baskın olan hususlar veya görüşlerden yola çıkılarak ilişkilendirmelerin gerçekleştirilmesinde kullanılmaktadır (Baş ve Akturan, 2008: 33).

8. Bulgular

Tablo-1. Mahalle (İdeolojik Yakınlık)

	Genel	Muhafazakâr	Seküler
Fener	12.5	10.0	15.0
Kırmacı	12.5	15.8	9.2
Yeşildere	12.5	12.0	13.0
Yeni Emek	12.5	16.3	8.7
Ege	12.5	9.0	16.0
Şehit Kubilay	12.5	13.5	11.5
Bahçelievler	12.5	7.8	17.2
Subayevleri	12.5	15.5	9.5
Toplam	%100	%100	%100

800 genç bireyin verileri ile ölçeklerin değerlendirilmesi yapılırken gençlerin ölçeklerde kendilerini hangi ideolojide gördükleri veya hangi ideolojiye yakın durduklarına dair sorulan soruya verdikleri cevaplar doğrultusunda dünya görüşleri belirlenmiştir. Yukarıdaki tabloda elde edilen verilere göre çalışma öncesinde mahallelerin seçim sonuçlarına göre varsayım olarak seküler-laik ve muhafazakâr-dindar olarak sınıflandırılmasının çalışma sonucunda da doğrulandığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre mahallerdeki genç bireylerin her zaman laik-seküler veya her zaman muhafazakâr-dindar düşüncede olacakları söylenemeyeceği gibi o verilerin çalışmanın yapıldığı dönemi kapsadığı unutulmamalı ve bu mahallelerdeki gençler hakkında genelleyici bir yargıyı ulaşılmamalıdır. Tablo-1'e göre yukarıdan aşağı bakıldığında toplam oran üzerinden her mahallede yer alan seküler ve muhafazakâr gençlerin yüzdelik dilimi gösterilmiştir.

Tablo-2. İdeolojik Yakınlık.

	Genel	2500 TL'den az	2500-5000 TL	5001-10000 TL	10000 TL'den fazla
Muhafazakâr	17.8	10.5	18.0	23.1	17.6
Muhafazakâr-Dindar	32.1	36.6	36.2	20.0	33.8
Seküler	21.1	23.5	17.2	25.1	26.5
Seküler-Laik	29.0	29.4	28.6	31.8	22.1

Çalışmamızda muhafazakârlık ile dindarlığın sekülerlik ile de laikliğin gençler tarafından aynı anlamda kullanabilecekleri varsayılmıştır. Tablo 2'deki verileri incelediğimizde her iki ilde de sadece muhafazakârım diyen gençlerin genel oranı 17.8 iken muhafazakârlık ile dindarlığı aynı anlamda görenlerin genel oranı ise %32.1 olduğu belirlenmiştir. Yine her iki il içinde sadece seküler olarak kendini tanımlayan gençlerin genel oranı 21.1 iken sekülerlikle laikliği

aynı anlamda görenlerin oranı ise %29 olarak belirlenmiştir. Bu durum seküler gençlerin çoğunluğunun sekülerliği laiklikle, muhafazakâr gençlerin de çoğunluğunun muhafazakârlığı dindarlıkla bir tuttuğunu göstermektedir. Gençlerin gelir durumlarına göre ideolojik olarak kavramların içeriğine bakış açılarında ise farklılığın olmadığı belirlenmiştir.

Tablo-3. Cinsiyet (İdeolojik Yakınlık).

	Genel	Muhafazakâr	Seküler
Kadın	46.6	39.6	53.6
Erkek	53.4	60.4	46.4

Saha çalışmasına katılan gençlerin genel anlamda bazı özelliklerine baktığımızda erkeklerin kadınlardan sayıca fazla olduğu ve erkeklerin %60.4'ünün kendini muhafazakâr olarak nitelendirdiği görülürken kadınların da %53.6'sının kendini seküler olarak tanımladığı belirlenmiştir.

Tablo 4. Eğitim (İdeolojik Yakınlık)

	Genel	Muhafazakâr	Seküler
İlkokul ve altı	3.5	4.5	2.5
Ortaokul	13.9	13.3	14.5
Lise	63.8	66.7	60.8
Lisans ve üstü	11.9	9.3	14.5

Tablo- 4'te ise eğitim durumu arttıkça gençlerin sekülerleşme eğilimlerinin arttığı, eğitim düzeyinin düştükçe de muhafazakârlaşma seviyesinin yükseldiği belirlenmiştir. Çalışmada üniversiteye giden ama o an itibarıyla lise mezunu olan gençlerle beraber lise öğrenimini tamamlayan gençlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Genel olarak lise mezunu olan gençlerin kendilerini muhafazakâr olarak nitelendirdikleri görülürken seküler olduğunu belirten gençlere göre de aralarındaki farkın çok da fazla olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 5. Gelir (İdeolojik Yakınlık)

	Genel	Muhafazakâr	Seküler
2500 TL'den az	19.1	18.0	20.2
2500-5000 TL	48.0	52.1	43.9
5001-10000 TL	24.4	21.1	27.7
10000 TL'den fazla	8.5	8.8	8.2

Tablo- 5 itibarıyla gençlerin yarısına yakınının 2500-5000 TL aralığında bir gelire sahip olduğu (aile gelirleri) görülürken üst düzey gelire sahip gençlerde ise muhafazakâr gençlerin sayısal açıdan seküler gençlere göre az da olsa çoğunlukta olduğu belirlenmiştir.

Çalışmada saha alanında uygulanan ‘Bir arada yaşam ölçeği’ nin muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine bakış açılarını gösteren verileri kullanılmış ve bu veriler üzerinden sosyal mesafe oranları belirlenmiştir. İlk önce H0 testi uygulanmış ve verilerin hiçbirinin normal dağılım sergilemediği görülünce parametrik olmayan testler uygulanmıştır.

Çalışmanın verilerini değerlendirmede “... evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim” önermesinin verileri ayrı belirlenirken “... dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim” maddelerinin verileri ise birbirlerine çok yakın hatta aynı sonuçlar verdiği için bir arada ortalama oran üzerinden hesaplanarak değerlendirilmiştir.

Saha çalışmasına katılan gençlerin genel verilerine baktığımızda; Seküler bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyen muhafazakâr gençlerin oranı %52.5 iken, seküler bireylerle “Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyen muhafazakâr gençlerde bu oranın %67.5 olduğu görülmüştür.

Muhafazakâr bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyen seküler gençlerde oran %57.5 iken muhafazakâr bireylerle “Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyen seküler gençlerde bu oran %70 olarak belirlenmiştir.

İl bazında sonuçlara baktığımızda ise, Ankara’daki muhafazakâr gençlerin seküler bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyenlerde oranı %50 iken Antalya’da yaşayan muhafazakâr gençlerde bu oran %55 olarak belirlenmiştir. Her iki ilde yaşayan muhafazakâr gençlerin seküler bireylerle “Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyenlerin oranı ise ortalama %67.5 olarak aynı çıkmıştır.

Ankara’daki seküler gençlerin muhafazakâr bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyenlerde oran %57.5 iken Antalya’da yaşayan seküler gençler içinde bu durum aynı orana sahiptir. Her iki ilde yaşayan seküler gençlerin muhafazakâr bireylerle “Dostluk kurabilirim, komşuluk yapabilirim, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyenlerin oranı da birbirleri ile aynı değerlerde olduğu görülürken bu oranın %68.75 olduğu görülmüştür.

Cinsiyet açısından çalışmanın verilerine bakıldığında da seküler bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyen gençlerde en yüksek oranın %67.5 ile kadınlarda olduğu belirlenirken erkeklerde bu oran %65’tir. Bu durum seküler bireylerle “Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyenler içinde geçerli olup kadınların sayısal anlamda fazlalığı söz konusudur.

Muhafazakâr bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyen gençlerde en yüksek oranın %75 ile erkeklerde olduğu belirlenirken kadınlarda bu oran %67.5’tir. Muhafazakâr bireylerle “Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyen gençlerde ortalama oran erkeklerde %78.5 çıkarken kadınlarda bu oran %73.25 olarak belirlenmiştir.

Verilerin eğitim düzeyi açısından sonuçlarına bakıldığında ise seküler bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyen gençlerde en yüksek oranın %75 ile mezuniyeti “lisans

ve lisansüstü” olan gençlerde olduğu belirlenirken en az oranın ise mezuniyeti “ilkokul ve altı” olan gençlerde %35 oranında olduğu belirlenmiştir. “Lisans ve lisansüstü” eğitim mezunu olan gençlerin ortalama %80’ni seküler bireylerle dost olmayı arkadaşlık kurmayı ve komşu olmayı kabul ederken en az oranın ise mezuniyeti “ilkokul ve altı” olan gençlerde olduğu görülmüştür. Ortalama oran ise %42.5 olarak belirlenmiştir.

Muhafazakâr bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyen gençlerde en yüksek oranın mezuniyeti “ilkokul ve altı” olan gençlerde %75 olduğu görülürken en az oranın mezuniyeti “lisans ve lisansüstü” olan bireylerde %65 oranında olduğu belirlenmiştir. Muhafazakâr gençlerle “Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyen gençlerin %77.5 ile “ilkokul ve altı” mezunu gençlerde yüksek olduğu belirlenirken oranın ortaokul ve lise mezunlarında da değişmediği, “lisans ve lisansüstü” öğrenimi görenler de ise bu oranın %70 olduğu belirlenmiştir.

Seküler bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyen muhafazakâr gençlerin gelir düzeyi yüksek olanlarında bu oran %55 çıkarken düşük olanların da ise %52.5 olduğu belirlenmiştir. Seküler bireylerle “Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyen geliri yüksek muhafazakârlarda oran %72.5 çıkarken gelir düzeyi düşük olanlarında bu oran %65 olarak belirlenmiştir.

Muhafazakâr bireylerle “Evlilik yoluyla akrabalık kurabilirim.” diyen geliri yüksek seküler gençlerin oranı %60 iken gelir düzeyi düşük seküler gençlerde bu oran %52.5 olarak belirlenmiştir. Muhafazakârlarla “Dostluk kurabilir, komşuluk yapabilir, aynı iş ortamında çalışabilirim.” diyen gelir düzeyi yüksek seküler gençlerin oranı ortalama %72.2 iken bu oran geliri düşük seküler gençlerde %65’tir.

8.1. Nitel Bulgular

Saha çalışmasında yarı yapılandırılmış görüşme formunda muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine yönelik bakış açılarını ortaya koyan soru ve cevapların dökümüne ve analizine yer verilmiştir.

“Muhafazakâr ve seküler bireylerin bir arada yaşama olasılığı nedir? Açıklayınız?” sorusuna Ankara’daki muhafazakâr bir genç (kadın);

“Aslında bir arada yaşıyoruz ama yine bir yerlerde fikirleri paylaşınca uzaklaşıyoruz birbirimizden. Özellikle inanç ve siyasi parti konuları, mesela Atatürkçü veya laik olduğunu iddia edenlerin çoğu muhafazakârları ve dindarları gerici diye yaftalamaları çok saçma geliyor. Saygı duyması gerekirken ötekileştirmeye başvurması zannedersem savunma mekanizması gibi. Elbet bir arada yaşayabiliriz ama artık herkesin birbirlerine karşı bakışında değişiklikler olmalı, kimse kimseyi yargılamamalı. Mesela bir arkadaşımın duymuştum dinciler falan diye, kitap okumuyorlarmış, yok söylemiş, bu ne ya? Tek kitap okuyan kitle olarak sekülerlerin kendilerini görmesi biraz kabak tadı veriyor artık. Yani en son biraz saygı göstermeyi öğrenir veya yargılamamayı becerirsek bu iş daha iyi olacak gelecekte.” derken,

Ankara'daki seküler bir genç (erkek);

“Bir arada yaşama olasılığı yüksek, zaten yaşıyoruz da. Ama mesela bu iktidara nasıl oy verebiliyorlar anlamıyorum. Örneğin 18 yıldır yapılan yanlışları nasıl göremiyorlar, şaşkınlım! Hoş onlarda durmadan seçim kaybeden bir adama oy veriyorsunuz diyorlar ama ülkenin kurucu değerleri önemli bizim için Kılıçdaroğlu değil ki... Elbet herkes istediği partiye oy verebilir ama ne bileyim bana yine de garip geliyor. Bir arada yaşama olasılığımız elbette var, kim kimi atabilir ki bu ülkeden veya kim kime üstün gelebilir diye düşünüyorum ama yine de insanlar bu ülkenin laik ve demokratik olduğunu kabullenmeli bence, tek şart bu benim açımdan.” demiştir.

Antalya'daki seküler bir genç (kadın);

“Bir arada yaşama olasılığımız bence hep var ama bazen her toplumda olan ayrışmalar bizlerde de görülebilir ama ben bunları geçici görüyorum. Bence herkes tavrını bilimsellikten ve Atatürk'ten yana koyarsa ve sonrasında neye inanırsa inansın veya nasıl yaşanırsa yaşansın sorun olmayacak.” derken,

Antalya'daki muhafazakâr bir genç (erkek);

“Olasılıktan ziyade bence bir aradayız. Herkesin birbirini kabul etmesi gerekmiyor saygı duyması gerekiyor, mesela ben çok dindar değilim ama dindarlar veya muhafazakârlar hakkında olumsuz sözler duyduğum an aşırı dindar olası geliyor, bazen Atatürkçü arkadaşların konuşmaları bu ülkede hiç din olmasın mealinde gibi bu çok yanlış ama tabi dindarlara da iş düşüyor, bir kere inansın inanmasın kişinin sorumluluğu o, oruç tutar tutmaz kişiyi bağlar yani” demiştir.

Seküler ve muhafazakâr gençlerin birbirlerine olan bakış açıları kültürel olarak belirgin farklara sahip olsa da bir arada yaşama adına umut verici olduğu görülmektedir. Muhafazakâr gençler, seküler gençlerin kendilerini “gerici, dinci veya cahil” gibi adlandırmalarından şikâyetçi olurken seküler gençlerde muhafazakâr ve dindar gençlerin kendilerine “inançsız olma ve kılık kıyafet “açısından dışlayıcı tavır takındıklarını belirtmiştir. Bu gibi durumlara rağmen gençlerin “Bir arada yaşıyoruz, yaşamalıyız, kabullenmeliyiz.” gibi ifadeler kullanmaları bir arada yaşamaya istekli olduklarının göstergesi olarak yorumlanabilir. Seküler ve laik gençlerin “bilimsellik, laiklik ve Atatürkçülüğü” herkesin kabul etmesi gereken noktalar olarak işaret etmesi muhafazakâr gençler tarafından bu noktaların bir baskı aracı olarak algılanmasına neden olmaktadır.

“Sizce muhafazakâr ve seküler ideolojiye sahip insanlar kendi içinde bir bütün müdür? Örneğin muhafazakârları kendi içinde dindar, İslamcı, sekülerleri de kendi içinde ultra laik, Kemalist vb. gruplara ayırmak mümkün müdür? Bu konuda neler düşünüyorsunuz?” sorusuna Ankara'daki muhafazakâr bir genç (kadın);

“Zannetmiyorum, muhafazakârlar da dindarlarda kendi içinde bütün değil, farklı cemaatler var, farklı din anlayışına sahip insanlar var. Bunun yanında muhafazakârların da gelenekleri farklı, Yörükler de ayrı değerler var, göçmenler de var, şehirden şehire değişen muhafazakârlık anlayışı var bence, mesela Erzurum ile İstanbul'daki muhafazakârlar aynı değil. Aynı durum bence Atatürkçü veya laik olduğunu söyleyenler içinde geçerli. Başörtülülerden nefret eden ultra laikler var kimisi de tam tersi başörtülü ile de arkadaşlık yapabiliyor. Bence belli bir bütünlük yok bu da çok açık.” derken,

Ankara'daki seküler bir genç (erkek);

“Dindarım veya muhafazakârım diyenlerde var bence, namaz kılanlar kılmayanlar veya da giyim tarzlarında da farklılık arz edenler var. Çok katı dindarlar var, namaz kılmayanlarla oruç tutmayanlarla konuşmuyor yani kendi gibi olmayan muhafazakârları kabul etmeyen dindarlar olabiliyor. Atatürkçüyüm diyenlerde bu kadar ayrışma olduğunu düşünmüyorum ben. Başörtülülerden nefret etmek değil de daha çok bence dini siyasete veya çıkarına alet edenlerden belki hoşlanmıyorlardır Atatürkçüler. Dini alet etmek bence geriye insanları.” demiştir.

Antalya'daki muhafazakâr bir genç aynı soruya (kadın);

“Kendi içinde bütün değilim, Antalya'da ılgın Müslümanlar var ama bir de tam tersi kendi içine kapananlar var, ben kendimi ılgın olarak görüyorum mesela. Aynı durum laik-seküler olduğunu söyleyenler içinde geçerli, onlarda da ılgın veya herkese açık olanları var bir de tam tersi alkol almayı medeni görmeyenler gibi uç noktalarda olanı da söz konusu.” diye cevap verirken,

Antalya'da seküler bir genç (erkek);

“Bana göre Türkiye'de dindarım veya muhafazakârım diyenlerle sekülerim veya Atatürkçü laikim diyenler bir taraftalar artık ama gençler olarak bizler bunu fark etsek de gelecekte bu durumun ortadan kalkacağını düşünüyorum, herkes bilime okumaya önem veriyor, yani ben olayı şöyle değerlendireyim; Atatürkçüler içinde veya seküler yaşamı benimseyenler arasında çok bir gruplaşma olduğunu hissetmedim ama dindarım, muhafazakârım diyenlerde bu belirgin, onlar daha çok birbirleri ile de anlaşamıyorlar. Ama tabii katı Müslüman veya yumuşak huylu dindarlar vardır, anlaşamama da bu sebeple diye düşünüyorum. Seküler olanların ise hepsi Atatürk'ü sever, bilime önem verir anlaşamadıkları ne olabilir ki?” demiştir.

Muhafazakâr ve seküler gençlerin kültürel açıdan homojen bir yapıda olmadıkları görülürken muhafazakâr ve dindar gençlerin seküler gençlere göre kendi ideolojilerinde olan ayrışmaların daha çok farkında oldukları belirlenmiştir. Seküler gençler kendi kültürlerinde ayrışmanın olmadığını dile getirirken bazı muhafazakâr öğrencilerin seküler kültüründe bir bütün olmadığını ifade ettikleri görülmüştür. Sonuç olarak gençlerin kendi kültürleri içerisinde yaşanan farklılaşmaların farkında oldukları söylenebilirken bu durum muhafazakâr gençlerde çok daha belirgindir.

Tartışma

Bülbül ve Sinan'ın (2010) çalışmasında elde edilen verilerle benzerlik gösteren bulgularımızda gençlerin muhafazakârlık kavramları ile dindarlık kavramları arasında ilişki kurdukları ve çoğu yerde aynı anlamda kullandıkları belirlenmiştir. Parti sınıflamasının yapılmadığı çalışmamızda ise muhafazakâr gençlerin %32.1'i muhafazakârlığı dindarlıkla benzer anlamlarda kullandığı tespit edilmiştir.

Alt kültür kavramının farklı anlamlarda içeriğe sahip olduğu bilinmektedir. Bourse ve Yücel'in (2017) dile getirdiği gibi alt kültür, bir kültüre verilen tepki anlamında kullanılsa da Gordon'un (2003) belirttiği gibi bağlı olduğu kültürün içinden ayrılan bir yapıya da işaret etmektedir.

Çalışmamızda nitel görüşmeler neticesinde elde edilen bulgulara bakıldığında muhafazakâr kesimlerin kendi içinde farklı dini gruplara ve yaşam tarzlarına sahip olduğu belirlenmiştir. Bu durum Avcı'nın (2018: 32-33) çalışmasındaki verilerle benzer olup muhafazakâr ve İslamî gençliğin tek çatı altında olmadığını göstermektedir. Çalışmamızda aynı durum seküler kesimler içinde de laik, ultra laik vb. farklılaşmaların olduğu görülmüş ve Türkiye'deki gençliğin kültür içinde farklı alt kültürlere ayrıldığı gözlemlenmiştir.

Hedbig'e göre (2004) Alt kültür bir reddiye ve bir meydan okuma anlamında açıklanırken Türkiye'de bu kavramın bu yönde anlaşılabilirliğinin yanında Avcı'nın (2018) bakış açısı ile hem kendi kültüründeki yaşam tarzına hem de karşıt kültüre karşı bir varoluş gayesinden yola çıkılarak yorumlanabilir. Muhafazakâr gençlerin kendi içerisinde muhafazakârlığı dindarlık ile ilişkili bulan bireylerin dinin etkisini katı ve ılıman açıdan farklı yorumlamaları görülürken seküler gençliğin de katı anlamda Atatürkçülük ve bilimsel kriterlere bakışındaki düzeylerle farklılaştığı söylenebilir.

Semerci ve arkadaşlarının (2017: 225-226) çalışması 18-29 yaş arası gençlerin katılımları ile gerçekleştirilmiş "Atatürkçü, laik, modern ve eğitimli" insanların bir kesim olduğu bunun yanında "dindar ve muhafazakâr" insanlarla beraber "ülkücülerin" de başka bir kesim olduğu dile getirilmiştir. Çalışmadan da anlaşıldığı gibi muhafazakâr ve seküler ayrımın gençler nezdinde dile getirildiği ve halen bu ayrım üzerinden farklı iki ideolojinin yerini koruduğu görülmektedir. Çalışmamızda da benzer bir şekilde muhafazakâr, muhafazakâr-dindar kesimlerle beraber laik, laik-seküler bireylerin yer aldıkları belirtilmiştir. Buradaki karşıtlık hususu zıt ve çatışmalı bir durumdan ziyade düşünce ve yaşam tarzı olarak birbirlerinden farklı olan kesimleri açıklamaktadır.

Lüküslü ve arkadaşlarının (2019) yaptığı proje çalışmasında ise seküler ve dindar gençler arasında var olan belli bir ayrışma ve kutuplaşma siyasetinin beklenenden daha az bir oranda gençler üzerinde etki ettiği vurgulanmıştır. Saha çalışmamızda da genel anlamda seküler ve muhafazakâr gençler arasında belli bir ayrışmanın olduğu gözlemlenmiştir. Buna rağmen muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine olan yakınlığı diğer kültürdekilere olan sosyal mesafe yakınlığından daha ileri boyutta olduğu söylenebilirken yine Lüküslü ve arkadaşlarının tespitine yakın olarak gençlerin yetişkinlere göre ideolojik manada kesin bir çizgiyle ayrışmadıkları söylenebilir.

Ünal'ın saha çalışmasının sonuçlarına göre cumhuriyetçi laik kesimlerin %65.4'ü dindarlarla komşuluk yapabilirim derken çalışmamızdaki seküler gençlerde bu oran %70'tir. Aynı çalışmada (Ünal, 2013) dindar olanlarla dostluk kurabilirim diyen cumhuriyetçilerin oranı %64.2 iken bu oran çalışmamızda seküler gençlerde %68'dir. Dindarlarla evlenebilirim diyenlerin oranı %22.2 iken bu oran kendi çalışmamızdaki seküler gençlerde %57.5'tir.

Buna karşın Ünal'ın çalışmasında (2013:178) muhafazakâr dindar kesimlerin dindar olmayanlarla komşuluk yapabilirim diyenlerin oranı %63.7 iken çalışmamızda muhafazakâr gençlerde bu oran %67.5'tir. Dindar olmayanlarla dostluk-arkadaşlık kurabilirim diyenlerin

oranı %60.9 iken çalışmamızda muhafazakâr gençlerde bu oran %67.5'tir. Dindar olmayanlarla evlenebilir diyenlerin oranı ise %8.3 iken çalışmamızda muhafazakâr gençlerde bu oran %52.5'tir. Ünal'ın çalışması ile karşılaştırdığımızda her ne kadar Ünal'ın çalışması yetişkinler için olsa da arada geçen zaman diliminde günümüzün gençlerinin geçmişin yetişkinlerine göre muhafazakâr-dindar, seküler-laik karşıtlığında her iki kesim arasındaki sosyal mesafe aralığının azaldığı görülmektedir.

Mekânsal açıdan çalışmamızın verileri E. Hall'in teorisi (1969) ve Yayla'nın (2016) siyasal kültürdeki yaklaşımı ile az da olsa belli bir oranda benzerlik göstermektedir. Hall'in belirttiği gibi Akdeniz ülkelerinde yaşayan bireylerin sosyal mesafe açısından diğer bireylere daha yakın durduğu görülürken Yayla da siyasal kültür açısından kıyı bölgelerde yaşayan insanların karasal iç bölgelerde yaşayan insanlara göre daha hoşgörülü ve farklılıklara açık olduğu dile getirilmiştir. Çalışmamızda Ankara ilindeki muhafazakâr gençlere göre Antalya ilindeki muhafazakâr gençlerin seküler bireylere sosyal mesafe açısından daha yakın olduğu görülürken bu durum seküler gençlerin sosyal mesafe oranlarında etkili olmamıştır.

Diğer çalışmaların bulgulara dayalı tespitlerinin yanında çalışmamızda bulgu ve tespitlerle beraber bir arada yaşamının ve farklılıkların uyumu konusu üzerinde çözüme dayalı fikirlerin sunulması Parekh'in kuramı çerçevesince dile getirilmeye çalışılmıştır. Elbette bu çalışmada yapılmak istenenin yanında bu alanda tespiti ve çözüme dayalı çalışmaların sayıca daha fazla yapılmasının gerekliliği ortadadır.

Sonuç ve Öneriler

Her iki ilde yaşayan seküler ve muhafazakâr gençlerin birbirlerine olan sosyal mesafeleri belli oranlarda bulunsa da gençlerin bir arada yaşamaya olumlu baktıkları görülmektedir. Muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerine en uzak sosyal mesafeyi evlilik hususunda dile getirdikleri görülürken birbirlerine yakın oldukları noktalar 'dostluk, komşuluk ve aynı iş ortamında çalışma' gibi sosyal yaşam alanları olduğu görülmektedir.

Ankara ve Antalya'da muhafazakâr ve seküler gençlerin birbirlerini çoğunlukla ötekileştirmedikleri görülürken muhafazakâr gençler açısından Antalya'daki gençlerin seküler bireylere sosyal mesafe açısından daha yakın olduğu görülmektedir. Seküler gençlerin muhafazakâr bireylere olan sosyal mesafesi muhafazakâr gençlerin seküler bireylere olan sosyal mesafesinden daha yakın durmaktadır. Genel anlamda her iki ili kapsayan verilerde ise durum benzer verileri göstermektedir.

Seküler bireylere sosyal mesafe olarak yakın olan cinsiyetin kadınlar olduğu görülürken muhafazakâr bireylere sosyal mesafe olarak yakın olan cinsiyetin erkekler olduğu belirlenmiştir. Muhafazakâr bireylere yakın olan eğitimli gençlerin her kademedede olduğu görülürken eğitimde kademe yükseldikçe muhafazakârlaşmanın azaldığı ve buna karşın sekülerleşmenin arttığı görülmektedir.

Muhafazakâr ve dindar gençlerin seküler gençlere sosyal mesafe açısından yakın olanları gelir durumu yüksek olanlar iken aynı durum seküler gençler içinde geçerlidir. Seküler gençlerin muhafazakâr gençlere yakın olanları gelir düzeyi yüksek olan gençlerdir.

Muhafazakâr gençlerin çoğunluğu muhafazakârlık ile dindarlığı, seküler gençlerin de çoğunluğu sekülerlik ile laikliği benzer veya aynı anlamlarda kullanmaktadır. Aynı zamanda muhafazakâr ve seküler gençler kendi kültürleri içinde bir bütün olmamakla beraber alt kültür gruplarına ayrılmakta ve bu durumun varlığını kabullenmektedirler.

Muhafazakâr ve seküler gençlerin çoğunluğu bir arada yaşamayı arzularken birbirlerine bakış açılarında bazı sorunlu noktalara değinmiş ve özellikle ön yargılardan arındırılması gerektiğini vurgulamışlardır. Parekh'in de belirttiği gibi bir topluluğa genel anlamda olumsuz bir ad takma veya etiketleme yapma bir arada yaşamayı zorlaştıran önemli bir engel olarak görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nin son anlarından Cumhuriyet'in kurulmasına ve oradan da günümüze kadar geçen zaman diliminde muhafazakâr ve seküler ideolojilerin karşıt kulvarlarda olduğu ve kimi zaman çatışmaya varan görüşleri içerdiği söylenebilir. Buna sebep olarak her iki kesimin kendi düşünce ve yaşam tarzının mutlak doğru olduğu ve monist bakış açısına sahip oldukları hususu ile yaklaşmak yanlış olmayacaktır.

Parekh, farklı kültürlerin kendi içinde kıymetli ve korunmaya değer hususlara sahip olduğunu belirtmektedir. Türkiye'de muhafazakâr-dindar kesimlerin önem atfettikleri "Allah, ahiret inancı, değer ve gelenekler, aile, geçmişin kıymetli olması ve geleceğe taşınması, devlet otoritesinin varlığı, toplumun genel ahlakı ve sonrasında gelen bireyin ahlakı" gibi unsurlar önemli olarak görülmektedir. Bunun yanında Türkiye'de seküler-laik kesimlerin de "akıl, bilimsellik, Atatürk, ilke ve inkılaplar, aile, modernleşme, laiklik" gibi unsurları önemseydiği önceki çalışmalarda tespit edildiği gibi bizim çalışmamızda da bu değerlerin önemli olduğu belirlenmiştir.

Muhafazakâr ve seküler gençlerle yapılan nitel görüşmelerden de anlaşıldığı gibi değerlerin yargılanması ve ötekileştirilmemesi önemli görülürken laiklik ve dindarlığa dair tartışmalar Parekh'in ortaya koyduğu önerilerle ele alındığında bir arada yaşama adına daha etkili olacağı söylenebilir.

Toplumların temelinde dinin önemli olduğunu ve neredeyse dinlerin olmadığı bir dönemin tarihte yaşanmadığını belirten Parekh, laiklerin dinlerini yaşamak isteyen insanları toplum içinde özel alan ve kamusal alan tartışmalarına hapsetmesinin yanlış olduğunu belirtir. Dindar olanların dinini her yerde kısıtlama olmadan yaşama hakkı vardır diyen Parekh, laikleri eleştirerek yasaklanıp yer altına inen bir durumdan ziyade açık ortamda insanların inancını yaşamasının toplum için daha sağlıklı olacağını ve daha şeffaf bir toplumun varlığına neden olacağını dile getirir. Eleştirilerini dindarlar içinde dile getiren Parekh, dinin kimi zaman bağınaz ve baskıcı olduğunu ve bunun zamanla çekilemeyen bir hale geldiğini

belirterek dindarların kendinde olmayanlara karşı düşmanca tavırları bırakması gerektiğini vurgulamaktadır.

Çokkültürlü bir toplumda ifade özgürlüğü adı altında insanı rencide etmenin, değerleri ile alay edip bireyleri küçük düşürmenin ifade özgürlüğü olamayacağını belirten Parekh, bu durumun ortak kültürü oluşturmayı engelleyen olumsuz yönüne vurgu yapmaktadır. Türkiye’de seküler ve muhafazakâr gençlerin birbirlerine yönelik kullandıkları “Gerici, yobaz, dinsiz” vb. kavramların bir arada yaşamayı engellediği ve ortak kültürü olumsuz açıdan etkileyerek farklılıklar arasında diyalog yolunu kapadığı Parekh’in görüşü çerçevesince ifade edilebilir. Karşılıklı tartışmanın fikirlerle olması gerektiğini belirten Parekh’e göre bir gruba yönelik “iftira ve etiketleme” çok kültürlülüğe zarar verirken bu durum ancak siyasi otoritenin yasalarla ortadan kaldırabileceği bir husustur.

Çokkültürlülük açısından eğitime önem veren Parekh, eğitim sisteminin tek bir kültürün etkisi ile oluşmaması gerektiğini belirterek okulların dini pekiştirecek kurumlar olmadığını, okullarda amacın toplumdaki her inanç ve kültürün öğrencilere tanıtılmasını sağlayacak şekilde planlanması gerektiğini belirtmektedir. Bu durum Türkiye’de eğitim sisteminin çokkültürlülük açısından yeniden düzenlemesi gerektiği fikrini ortaya atmamıza sebep olabileceği gibi hâkim kültürlerin baskısında kalmadan farklı inançların ve kültürlerin okullarda varlığını koruyabilmesinin gerekliliğini de göstermektedir. Parekh’in çokkültürlülük kuramı Türkiye’de muhafazakâr ve seküler grupların bir arada yaşama adına var olan sorunlara çözümler öneren önemli bir siyasi teori olarak işlevsel hale getirilmeyi beklemektedir.

Social Distance Rates Between Conservative And Secular Youth With Respect To Coexistence

*İkram Bağcı**

Introduction¹

In this study, in which conservative and secular (religious and laicist) youth's perspectives and viewpoints towards each other are determined by Bogardus' social distance scale, the stance of young people from two different dominant cultures from history, towards living together is discussed within the framework of B. Parekh's theory of multiculturalism. Although the concepts of conservatism and religiosity, secularism and laicism have different meanings in the literature, it has been examined whether these concepts have the same meaning for young people in the study. Moreover, it has been determined whether the perspectives of young people to each other differ in terms of education, socioeconomic level, location and gender factors, using the criterion sample. In the study discourse analysis is used as well as non-parametric tests, which is one of the mixed research methods. It is determined in the study that the perspectives of conservative and secular youth towards each other vary due to education, gender, place and socio-economic factors. While it is discovered that the level of education is an important factor for young people to be secular or conservative, it has been determined that women have a more positive view of living together with different cultures than men.

Method

In this study, mixed research methods are used, and research design with quantitative and qualitative data is used to search for an answer to a specific problem or a set of problems according to the mixed method. Mixed methods are methods that require collection, analysis and quantitative-qualitative data association in a single or multi-purpose study (Hanson, Creswell, Plano Clark, Petska, & Creswell, 2005).

* Dr. Lecturer. Akdeniz University. Vocational School of Social Sciences. ikrambagci@akdeniz.edu.tr ODCID: 0000-0002-7044-7022

1 This Article "Conservative and Secular Young People's Perspective on Living Together with Different Cultures in Turkey" was organized from a doctoral thesis.

In the study, predominantly “Quantitative” findings are obtained, after that “Qualitative” data are structured. This situation also fits with Tashakkori and Teddlie’s 1998 sequential mixed model. The use of qualitative and quantitative data together in research is a common situation in our country, especially in the fields of social and human research (Baki and Gökçek, 2012: 1). In mixed research models, it is seen that the researcher uses quantitative and qualitative data together (Creswell, 2013; Tashakkori & Teddlie, 1998). After the data is obtained, the questions such as which one will be used dominantly and in what order, will be arranged at the discretion of the researcher, and it would be appropriate that the planning be done by the researcher from beginning to end (Tunalı et al, 2016, 109).

Findings

Although there is a social distance between secular and conservative youth living in Ankara and Antalya provinces to a certain extent, it is seen that young people have a positive view of living together. While it is seen that conservative and secular young people express the furthest social distance from each other in terms of marriage, it is seen that the points where they are close to each other are social areas such as friendship, being neighbours and working in the same business environment.

While it is seen that conservative and secular youth in Ankara and Antalya mostly do not marginalize each other, it is seen that conservative young people in Antalya are closer to secular individuals in terms of social distance. The social distance of secular youth to conservative individuals seems to be closer than the social distance of conservative youth to secular individuals. On the whole, in the data covering both provinces similarities can be found.

It can be seen that the gender closest to secular individuals in terms of social distance is women and the gender closest to conservative individuals in terms of social distance is men. However, as the level of education rises, it is seen that the conservatism decreases and, on the other hand, the secularization increases.

Conservative youth, who are close to secular youth in terms of social distance, are those with high income. Same trend can be seen in secular youth, since secular youth, who are close to conservative youth in terms of social distance, are also those with high incomes.

The majority of conservative youth use conservatism and religiosity, and the majority of secular youth use secularism and laicity in the same or similar meanings. At the same time, conservative and secular youth are divided into subcultural groups within their own cultures and they accept the existence of this situation.

Conclusion and Suggestions

Majority of conservative and secular youth wish to live together, however, they have touched upon some problematic points in their perspectives on each other. Prejudice and some discourses are at the forefront of these difficulties. As Parekh stated, giving a negative name or label to a community in general is seen as an important obstacle that makes it difficult to live together.

Parekh also states that different cultures have aspects in themselves that they consider valuable and worthy of protection. These elements, which conservative people attach importance to in Turkey, are “God, belief in the afterlife, traditions, family, the existence of state authority, the general morality of the society and the morality of the individual”. On the other hand, secular people in Turkey attach importance to “reason, science, Atatürk, principles and reforms (of Atatürk), family, modernization and secularism”.

Stating that religion is important in the basis of societies and that there has never been a period in history without religions, Parekh adds that it is wrong for secularists to imprison people who want to practice their religion into private and public space discussions in society. Saying that religious people have the right to practice their religion anywhere without restrictions, Parekh criticizes secularists and states that it will be healthier for the society if people live their faith in an open environment, and this will lead to the existence of a more transparent society. Also expressing criticisms about religious people, Parekh states that religion is sometimes bigoted and oppressive, and this situation becomes intolerable over time, emphasizing that religious people should stop their hostile attitudes towards those who are not on their side.

Parekh, who gives importance to education in terms of multiculturalism, states that the education system should not be formed by the influence of a single culture. Moreover adds that schools are not institutions to reinforce religion, and that the purpose of schools should be introducing every belief and culture in the society to students. This situation may cause us to put forward the idea that the education system in Turkey should be rearranged in terms of multiculturalism. However, it also shows the necessity of preserving the existence of different beliefs and cultures in schools without being under the pressure of dominant cultures. Parekh's theory of multiculturalism is waiting to be functionalized as an important political theory that proposes solutions to the problems that exist in the name of the coexistence of conservative and secular groups in Turkey.

Kaynakça/References

- Adıgüzel, Vefa. (25-27 Mart 2016). Toplumsal Değişimde Sorunlu Bir Alan: Din ve Siyaset. (445-464). Toplumsal Değişim Sempozyumu, İnsan ve Medeniyet Hareketi/ Toplumsal Değişim Enstitüsü Yayını Bildiri Kitabı. İstanbul.
- Akçaoğlu, A. (2018). *Zarîf ve Dinen Makbul: Muhafazakâr Üst Orta Sınıf Habitusu*. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akın, Mahmut Hakkı. (25-27 Mart 2016). İki Modernleşme Arasında Türkiye'de Siyasal Kültür Değişimi. (s. 275-284) *Toplumsal Değişim Sempozyumu*, İnsan ve Medeniyet Hareketi/Toplumsal Değişim Enstitüsü Yayını Bildiri Kitabı. İstanbul.
- Akın, M. H. (2009). *Siyasal Sosyalleşme Sürecinde Gençlik: Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma. Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.
- Avcı, Ö. (2018). *İstanbul'da Dindar Üniversite Gençliği-İki Dünya Arasında*. 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Azak, Umut. (2019). *Türkiye’de Laiklik ve İslam*. (Çev: A. Alkan). 1. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aziz, A. (1990). *Araştırma Yöntemleri, Teknikleri ve İletişim*. 3. Baskı. Ankara: İlad Yayınları.
- Baş, T., Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. 1. Baskı. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Başdemir, H. Y. (2009). Optimum Değerler Olarak Laiklik ve Din Özgürlüğü. *Liberal Düşünce*. 14 (55)55, 23-40.
- Başdemir, H. Y. (2011). *Türkiye’de Din ve Özgürlüğü*. İstanbul: Liberte Yayınları.
- Baki A., Gökçek, T. (2012). Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(42), 1-21.
- Bayram, A. K. (2008). “İdeoloji ve Dönüşüm”, İdeoloji (Der. K. Çağan). Ankara: Hece Yayınları.
- Bilgiç, M. S., Koydemir, F. S., Akyürek, S., (2014). Türkiye’de Kimlikler Arası Kutuplaşmanın Sosyal Mesafe Üzerinden Ölçümü ve Toplumsal Güvenliğe Etkisi. *Bilge Strateji*. 6 (11), 163-205.
- Bircan, H., Karagöz, Y., Kasapoğlu, Y. (2003). Ki-Kare ve Kolmogorov Smirnov Uygunluk Testlerinin Similasyon ile Elde Edilen Veriler Üzerinde Karşılaştırılması. *Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*. 4 (1), 69-80.
- Bourse, M.ve Yücel H. (2017). *Kültürel Çalışmaları Anlamak*. (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bülbül Ş.ve Sinan, M. (2010). Üniversite Gençliğinin Muhafazakâr Tutumlar Açısından İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 12 (1), 186-217.
- Casanova, J. (2001). Civil Society and Religion: Retrospective Reflections on Catholicism and Prospective Reflections on Islam. *Social Research: An International Quarterly*. 68 (4), 1041-1080.
- Creswell, J. W. (2013). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çaha, Ö., Köktaş, E.E., Çaylak, A., Önder, M., Akın, A., Kapu, H., Çaha, H., Senemoğlu, O., Aybas, M., Altınkoz, O., Özer, G., Avcil, C., Doğaner, R.M. (Nisan- 2018). TRA2 Bölgesi Gençlik Araştırması (Kord; Ömer Çaha). SERKA Kalkınma Ajansı. Kars.
- Çoşkun, R., Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri-SPSS Uygulamalı*. 8. Baskı. Sakarya: Sakarya Kitapevi.
- Darende, Ö. F. (2015). Sekülerleşme ve Laiklik Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 6 (11), 151-187.
- Durdu, Z. (2009). Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Siyasal Kültürün Monist İnşası ve Siyasal Sonuçları. *Sosyoloji Dergisi*. 20-21, 41-60.
- Erdoğan, N. (2001). “Neo Kemalizm, Organik Bunalım ve Hegomanya”. *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce, Cilt 2*; (Ed. A. İnsel). İstanbul: İletişim Yayınları. 584-591.
- Erdoğan, E.ve Semerci, P. U. (2018). *Fanustan Diyaloglar, Türkiye’de Kutuplaşmanın Boyutları*. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ertit, V. (2014). Birbirinin Yerine Kullanılan İki Farklı Kavram: Sekülerleşme ve Laiklik. *Akademik İncelemeler Dergisi*.9 (1), 103-124.
- Esmer, Y. (2002) “At the Ballot Box: Determinants of Voting Behavior”, S. Sayarı ve Y. Esmer (Ed.) *Politics, Parties, and Elections in Turkey*. (94-114). Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Genç, E., ve Çoşkun T. (2015). Muhafazakarlık ve Türkiye- Muhafazakarlığın Bazı Halleri. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 8 (1). 27-40.
- Gordon. M. (2003). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Grix, J. (2010). *The Foundations Of Research*. London: Palgrave Macmillan.
- Hall, E. T. (1966). *The Hidden Dimension*. New York, NY: Doubleday.

- Hanson, W. E., Creswell, J. W., Plano Clark, V. L., Petska, K. S., Creswell, J. D. (2005). Mixed Methods Research Designs in Counseling Psychology. *Journal of Counseling Psychology*. 52, 224-235.
- Hebdige, D. (2004). *Alt Kültür: Tarzın Anlamı*. (Çev; S. Nişancı). İstanbul: Babil Yayınları.
- Heper, M. (2006). *Türkiye’de Devlet Geleneği*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- İnsel, A. (2001). ‘Çokkültürlülük, Çokkimlilik, Çoğulculuk’ Modernleşme ve Çokkültürlülük. İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği.
- Kalaycıoğlu, E. (2012). ‘Political Culture’, M. Heper and S. Sayarı (Ed.) *The Routledge Handbook of Modern Turkey*. (171-182). New York: Routledge.
- Kaya, Y. ve Sunar, L. (2015) The Culture was Redux? The Polarization of Social and Political Attitudes in Turkey. *Social Currents*. 2 (4), 393-412.
- Lüküslü, D., Uzun, B., Taşkın, Y. (2019). *Gençler Konuşuyor; Gençlerin Gözünden Dindar Seküler Eksenli Kutuplaşma*. İstanbul: Tüses Yayınları.
- Mardin, Ş. (1973). “Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?”, *Daedalus*, 102 (1). 169-190.
- Marshall, C., Rosmann, G. B. (2014). *Designing Qualitative Research*. New York: Sage.
- Mollaer, F. (2016). *Tekno-Muhafazakârlığın Eleştirisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özet, İ. (2019). *Fatih-Başakşehir Muhafazakâr Mahallede İktidar ve Dönüşen Habitus*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori*, (Çev. B. Tanrıseven), Ankara: Phonix Yayınevi.
- Sarı, Ö ve Önkal, G. (2015). Dönüşen Kimlikler ve Vatandaşlık Bağlamında Laik Düşünce-Seküler Eylem. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. 4 (7), 101-116.
- Semerci, P. U., Erdoğan, E., Önal, E. S. (2017). *Biz’liğin Aynasından Yansıyanlar. Türkiye Gençliğinde Kimlikler ve Ötekileştirme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tashakkori, A. ve Teddlie, C. (1998). *Mixed Methodology: Combining Qualitative and Quantitative Approaches. Applied Social Research Methods Series Volume 46*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Tatoğlu, H. (2014). *Formation of the First Legal Opposition to Secularism in Turkey: The Journal Büyük Doğu (Great East) in the Period of Transition to Democracy (1945-1950)*. *Unpublished Master dissertation*. Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tunalı, S., Gözü, Ö., Özen, G (2016). Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemlerinin Bir Arada Kullanılması “Karma Araştırma Yöntemi”. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*. 24 (2), 106- 112.
- Türköz, E. (2011). *Türkiye’de Muhafazakâr Kimliğin İnşası. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Ünal, S. (2013). *Türkiye’de Seküler ve Dini Hayat Tarzlarına Dayalı Toplumsal ve Siyasal Kutuplaşmaların Gündelik Rutinler ve Etkileşimler Bağlamında Sosyolojik Analizi. Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Üstündağ, G. (2005). *Bazı Parametrik Olmayan İstatiksel Yöntemlerin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Yayla, A. (2016). *Siyaset Bilimi*. 4. Baskı. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yıldız, D., Uzunsakal, E. (2018). Alan Araştırmalarında Güvenilirlik Testlerinin Karşılaştırılması ve Tarımsal Veriler Üzerine Bir Uygulama. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*. 1, 14-28.

Copyright © 2021 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>
 Gençlik Araştırmaları Dergisi • Aralık 2021 • 9(25) • 31-46

ISSN 2791-8157
 Başvuru | 7 Mart 2021
 Kabul | 4 Kasım 2021

Lise Öğrencilerinde Algılanan Sosyal Destek ve Psikolojik Sağlamlığın Kendine Zarar Verme Davranışı Açısından İncelenmesi

*Sinem Fariz**
*Betül Düşünceli***

Öz

Günümüzde lise öğrencilerinde kendine zarar verme davranışlarının, kendileri açısından ve özellikle bu öğrenciler ile birebir iletişimde olan aileleri, öğretmenleri ve ruh sağlığı çalışanları için önemli bir sorun olduğu görülmektedir. Bu çalışmada lise öğrencilerinde algılanan sosyal destek ve psikolojik sağlamlığın kendine zarar verme davranışı açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Nitekim, kendine zarar verme davranışı gösteren öğrencilerin içinde buldukları durumu tanımlamak onlara yardım sürecinde ilk adımı oluşturmaktadır. Katılımcılar Ankara'nın Sincan ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı iki devlet okulunda öğrenim gören 359 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmada kapsamında veriler Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Ego Sağlamlığı Ölçeği, Kendini Yaralama Davranışı Bilgi Alma Formu ve Kişisel Bilgi Formu ile toplanmıştır. Araştırmada tarama yöntemi uygulanmış olup, veriler SPSS programında analiz edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel istatistikler hesaplanmış, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi ve Bağımsız Örneklemde t testi uygulanmıştır. Yapılan incelemede kendine zarar verme davranışı göstermeyen lise öğrencilerinin ailelerinden algıladıkları sosyal destek puanlarının ve psikolojik sağlamlıklarının kendilerine zarar veren lise öğrencilerinden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırmanın bulguları ilgili alanyazın ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Algılanan Sosyal Destek, Psikolojik Sağlamlık, Kendine Zarar Verme Davranışı, Ergenlik, Lise

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü, sinem.fariz@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4728-5926.

** Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, bbyraktar@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6794-8811

Abstract

High school students' engagement in self-harm behaviors has become a serious problem affecting not only students themselves but also their families, teachers, and the mental health workers serving them. This study seeks to examine high school students' perceived social support and resilience against self-harm behaviors. The first step in helping such students is to identify self-harm behaviors. The participants of this study consist of 359 high school students enrolled in two public schools under the jurisdiction of Ministry of National Education in Sincan, Ankara. Following a survey method, data were collected using the Perceived Social Support Scale, the Ego Resiliency Scale, the Self-Mutilation Behavior Information Retrieval Form, and a personal information form. The resulting data were analyzed using SPSS. After calculating descriptive statistics, we carried out a Pearson Product Moment Correlation Analysis, and an Independent Sample t-Test. Our findings reveal that high school students who did not display self-harm behaviors had higher family social support scores and resilience levels than those who did display self-harm behavior. The study's findings were discussed in the light of the relevant literature.

Keywords: Perceived Social Support, Resilience, Self-Harm Behavior, Adolescence, High School

Giriş

Kendine zarar verme davranışı özellikle ergenlik döneminde sık görülen ve yaygınlığı giderek artan önemli bir ruh sağlığı sorunu olmakla birlikte Türkiye'de bu konudaki çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Kendine zarar verme davranışı geçmişten günümüze alanyazında; kendine zarar verme (self injury/self harm), intihar girişimi içermeyen kendine zarar verme davranışı (nonsuicidal self-injury), ölüm amacı taşımayan intihar girişimleri ve kendine zarar verme davranışları (parasuicide), kendini yaralama (self-mutilation/self wounding), kasten kendine zarar verme (deliberate self harm), fiziksel olarak kendini tahrip etme (self destruction), kendine yönelik agresyon/otoagresyon (autoaggression) şeklinde farklı biçimlerde ele alınmıştır (Ögel ve Aksoy, 2006; Klonsky, 2007; Darosh ve Lloyd-Richordson, 2013; Çelik ve Hocoğlu, 2017).

Kendine zarar verme davranışının yaygınlığı, çalışmalarda davranışın kavramsallaştırılma biçimine ve nasıl ölçüldüğüne göre farklılıklar göstermektedir. Bu durum aynı zamanda ölçümdeki farklılıkları ortaya çıkarmaktadır. Buna ek olarak genelleme ve ülkeler arasında karşılaştırma yapılmasını zorlaştırmaktadır (Whitlock ve Rodham, 2013). Davranışın kavramsallaştırılması ve ölçülmesindeki farklılıklara rağmen yapılan çalışmalarda kendine zarar verme davranışının ergenler arasında yaygın olduğu (Çelik ve Hocoğlu, 2017), ilgi arayışı (Çelik ve Hocoğlu, 2017), duygudurum bozukluğu (Darosh ve Richardson, 2013; Cassels ve Wilkinson, 2016) dürtüsellik (Cassels ve Wilkinson, 2016), travma/istismar (Whitlock ve Rodham, 2013; Cassels ve Wilkinson, 2016; Çelik ve Hocoğlu, 2017) ailesel yapı (Whitlock ve Rodham, 2013) ve akran etkisi/yayıma (Whitlock ve Rodham, 2013; Cassels ve Wilkinson, 2016;

Çelik ve Hocoğlu, 2017) gibi pek çok psikolojik, biyolojik ve çevresel faktörle ilişkili olabileceği belirtilmektedir. Bu nedenle davranışın yaygınlığı ve motivasyonunun belirlenmesi ergenlerle çalışan ruh sağlığı çalışanlarının ve okul psikolojik danışmanlarının yapacağı önleyici, müdahale ve tedavi edici yaklaşımlara katkı sağlaması açısından önemlidir.

Kendine zarar verme davranışına dair pek çok farklı tanımın yapıldığı görülmektedir. Nock ve Prinstein (2004) kendine zarar vermeyi, bireyin intihar niyeti bulunmaksızın kasıtlı bir biçimde kendi vücuduna zarar vermesi şeklinde tanımlamışlardır. Yapılan tanımlamalarda ortak olarak kendine zarar verme davranışının bireyin intihar niyeti olmaksızın kasıtlı olarak (Darosh ve Richardson, 2013; Gonzales ve Bergstram, 2013; Cassels ve Wilkinson, 2016) vücuduna zarar verdiği ve kendini kesme, yakma, çizme, kendine vurma ve vücuduna yazı, şekil ya da sembol kazıma gibi davranışları içerdiği (Schatten vd., 2013; Walsh ve Muehlenkamp, 2013; Gallant vd., 2014) belirtilmektedir.

Simeon ve Favazza'nın (2001), kasıtlı kendine zarar verme davranışını major kasıtlı kendine zarar verme, stereotipik kendine zarar verme, kompulsif kendine zarar verme ve dürtüsel kendine zarar verme olmak üzere dört grupta ele aldıkları görülmektedir. Nock'un (2010) sınıflandırmasında kendine zarar verme doğrudan ve dolaylı olarak ikiye ayrılmıştır. Doğrudan kendine zarar vermede davranışı meydana getiren niyet ve davranışın sonucu aynıdır; amaç kişinin kendi kendini incitmesidir. Bu davranışlar; ölme niyeti ile yapılan intihar amaçlı eylemler ve ölme niyeti taşımayan, intihar dışı eylemler olarak ikiye ayrılır. İntihar amaçlı eylemler de kendi içinde intihar düşüncesi, intihar planı ve intihar girişimi olarak üç ana grupta incelenmektedir. İntihar amacı olmayan eylemler de intihar tehdidi ya da jesti; kendine zarar verme düşüncesi ve kendine zarar verme olmak üzere üç ana grupta değerlendirilmektedir. Dolaylı kendine zarar verme davranışında ise niyet zarara uğramak değildir ancak alkol/sigara kullanımında olduğu gibi zarar yan ürün olarak ortaya çıkmaktadır (Nock, 2010).

Kendine zarar verme davranışı Amerikan Psikiyatri Birliği Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı dördüncü baskısında (DSM-4-TR) ayrı bir başlık altında incelenmemiştir. Duygudurum, dissosiyatif bozukluklar ve sınır kişilik bozukluğu gibi ruhsal bozukluklarla ilişkilendirilmiştir. DSM-4-TR'de 'herhangi özgül bir dürtü kontrol bozukluğu için tanı ölçütlerini karşılamayan dürtü kontrol bozuklukları' içinde yer aldığı görülmektedir (APA, 2000). Bununla birlikte DSM-5'te ise klinik ilgi odağı olabilecek diğer durumlar başlığının içerisinde 'kendine zarar verme öyküsü' şeklinde yer verildiği görülmektedir (APA, 2013).

Ergenlik; akran yakınlığı ve etkisinin fazla olduğu, ebeveynler dahil yetişkinlerle yoğun çatışmaların yaşanabildiği bir dönemdir. Yapılan çalışmada ergen grubuyla araştırmanın yürütülmesi nedeniyle ergenlik döneminin ifade edilen sosyal etkileri ve psikolojik boyutu dikkate alınarak kendine zarar verme davranışı sosyal ve psikolojik model üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Kendine zarar verme davranışını önleme ve müdahale etmede özellikle okullarda yapılacak çalışmalarda sosyal destek ve psikolojik sağlamlığın yararlı

olabileceğinin belirtilmesi (Whitlock ve Rodham, 2013) doğrultusunda araştırmada kendine zarar verme davranışı bu iki kavram bağlamında ele alınmıştır.

Kendine Zarar Verme Davranışını Açıklayan Modeller

Bireylerin kendine zarar verme motivasyonlarını belirlemenin, kendine zarar verme davranışının eş zamanlı olarak birden çok amaçla gerçekleştirilebilmesi ve zaman içerisinde bu amaçların değişim gösterebilmesi sebepleriyle oldukça karmaşık bir görev olduğu belirtilmektedir. Ancak genel olarak bireylerin kendine zarar verme davranışına yönelik motivasyonlarını ortaya koymaya çalışan psikolojik, sosyal ve biyolojik olmak üzere üç modelden bahsedilmektedir (Darosh ve Lloyd-Richardson, 2013). Bu çalışmada ergenlerde kendine zarar verme davranışı algılanan sosyal destek ve psikolojik sağlık bağlamında ele alındığından davranışı açıklamaya yönelik ortaya konulan psikolojik ve sosyal modellere yer verilmiştir.

Psikolojik Model

Whitlock ve Rodham (2018) araştırmacıların çoğunun kendine zarar verme davranışının psikolojik boyutunu ele alırken davranışın birincil fonksiyonlarının; psikolojik acıdan kaçınmak, psikolojik acıyı ifade etmek ve dikkati olumsuz uyarandan uzaklaştırmak olduğu konusunda hemfikir olduklarını belirtmektedir. Nock ve Prinstein (2004) intihar niyeti taşımayan kendine zarar vermeye ilişkin davranışsal bir yaklaşım ortaya koyarak bireylerin kendine zarar verme davranışının sürdürülmesinde rol oynayan dört pekiştirme sürecinin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Ortaya konulan bu dört boyutlu modelde ilk boyutu davranışın motivasyonunun içsel/kişiler arası oluşu belirlerken bu her iki boyut da kendi içinde pekiştirecin olumlu/olumsuz oluşuna göre ikiye ayrılmaktadır. Örneğin; bireyin kendine zarar verme motivasyonu kötü duyguları durdurmak ise ve bu davranış sonucunda rahatsız edici duygu/düşünceler azalıyorsa kendine zarar verme davranışı kişisel-negatif işlev görmektedir. Bireyin amacı, acı verici bile olsa, herhangi bir şey hissetmek ise ve davranış sonrasında istenen duygular sağlanarak böylece hoşla gitmeyen psikolojik durum ya da duygusal deneyim dönüştürülüyorsa kendine zarar verme davranışının kişisel-pozitif işlev gördüğü belirtilmektedir.

Kendine zarar verme davranışının içsel işlevlerinin bireyin duygu düzenlemesine yardımcı olduğu ve kendine zarar verme davranışının çoğunlukla anksiyete ve depresyonla baş etmekte zorlanan ya da duygu durumunu düzenlemekte güçlük yaşayan gençlerde görüldüğü ifade edilmektedir (Chapman vd., 2006; Darosh ve Lloyd-Richardson, 2013; Gratz ve Roemer, 2008). Bununla birlikte Darosh ve Lloyd-Richardson (2013) kendine zarar verme davranışının ergenlerde duygu düzenlemeyle birlikte aynı zamanda kendini cezalandırma amacına da hizmet ettiğini vurgulamışlardır.

Sosyal Model

Nock ve Prinstein (2004) kendine zarar verme davranışının kişiler arası boyutunu da ele alarak davranışın ortaya çıkışı ve seyrinin daha iyi anlaşılmasını sağlayan sosyal modeli ortaya koymuşlardır. Bu modele göre kendine zarar verme davranışı bireyin kişiler arası ilişkilerden doğan talepler ya da görevler üzerinde daha fazla kontrol ya da kaçınma sağlamasına yarayan bir baş etme becerisi gibi işlev görmekte ve böylelikle bireyin sosyal çevresini düzenlemesine hizmet etmektedir.

Sosyal model, bireylerin sıkıntılarını daha etkili biçimde iletmelerine ve arzu ettikleri tepkiyi alabilmelerine olanak sağladığı için kendine zarar verme davranışının ortaya çıktığını ve davranışın sürdüğünü belirtmektedir (Darosh ve Lloyd-Richardson, 2013). Kendine zarar verme davranışının sosyal boyutunu ele alırken davranışın manipülatif bir amaç taşıyabileceği gibi aynı zamanda bireyin davranışının baş etme becerilerinin yetersiz oluşu ya da duyguların düzenleme becerilerindeki sınırlılıktan kaynaklanabileceği göz ardı edilmemelidir (Gratz ve Roemer, 2008). Bu duruma dikkat edilmesinin hem bireylerin gereksiz suçlanmaması hem de tedavinin doğru planlanması açısından önemli olduğu belirtilmektedir (Darosh ve Lloyd-Richardson, 2013).

Algılanan Sosyal Destek

Yıldırım (1997), sosyal destek kavramını bireyin çevresinden aldığı sosyal ve psikolojik destek olarak tanımlayarak kavramın teorik temelini Kurt Lewin'in alan kuramına ve davranış tanımına dayandığını belirtmiştir. Lewin (1944)'in alan kuramında yaşam alanı kavramı bireyin davranışına ilişkin olguları kapsamaktadır ve bu olgular bireyi betimleyenler ve çevreyi betimleyenler olarak ikiye ayrılmaktadır. Tanımladığı çevre kavramı ise fiziksel çevrenin içinde yer alan ancak aynı zamanda ondan ayrı psikolojik bir çevredir ve aslında dış durumların anlatımıdır. Lewin (1944), psikolojik çevreyi oluşturan grup dinamiklerinin; insanın karakteri, mutluluğu ve üretkenliği dahil hayatındaki en önemli belirleyici olduğunu ifade etmektedir. Bireyin yeni davranışlar kazanması ve olumsuz davranışlardan kurtulması psikolojik çevresindeki değişim ile mümkün olabilmektedir. Bu da sosyal destek sisteminin bireyin psikolojik çevresi içerisinde yer aldığını göstermektedir.

Sosyal destek kavramı 1970'lerden itibaren başa çıkma kaynağı olarak büyük bir ilgi uyandırmıştır. Stresin zararlı etkilerine karşı bireyleri koruması yönüyle, sosyal desteğin psikolojik ve fiziksel sağlık üzerindeki olumlu etkileri pek çok çalışma ile ortaya koyulmaya çalışılmıştır (Eker ve Arkar, 1995). Kavrama ilişkin yapılan çalışmalarda özellikle bireylerin sosyal ilişkilerini yeterince destekleyici bulup bulmadığına dair algısı temelinde araştırmaların yapıldığı vurgulanmaktadır (Eker vd., 2001). Pek çok araştırmacının sonucu bireyin sosyal destek sisteminin sosyolojik ve psikolojik sorunlarının çözümünde, önlenmesi ve tedavisinde, zorlayıcı durumlarla başa çıkabilmesinde önemli bir kaynak olduğunu ortaya koymaktadır (Yıldırım, 1997). Nitekim ergenlerin kendine zarar verme davranışı göstermesi ile algıladığı

sosyal destek arasındaki ilişkinin ortaya konulması bu çalışmanın amaçlarından birini oluşturmaktadır. Yapılan çalışmanın; var olan durumun ortaya konulması ile ergenlerin kendine zarar verme davranışlarının azaltılması için yapılacak başka çalışmalara zemin oluşturacağı düşünülmektedir.

Psikolojik Sağlamlık

Pozitif psikolojinin bir getirisi olarak bireylerin yetersizlikleri yerine güçlü yanlarının ele alındığı çalışmalara geçiş, psikolojik sağlamlık kavramını gündeme getirmiştir. Kavramın kökenine bakıldığında bir maddenin elastik olması ve aslına kolayca dönebilmesini ifade eden Latince “resiliens” tan türediği görülmektedir (Greene, 2002). Türkiye’de ise psikolojik sağlamlık, 2000’li yıllardan itibaren ele alınan bir kavram olmuştur ve kavramın İngilizce karşılığı olan “Resilience” teriminin Türkçe çevirisindeki farklılıklardan dolayı çalışmalarda birbirinden farklı adlandırıldığı görülmektedir. Işık (2016), “Kendini Toparlama Gücü” olarak adlandırdığı “Resilience” kavramına ilişkin 2004-2014 yılları arasında yapılan araştırmaları incelediği çalışmasında kavramın Türkçe alanyazında; Psikolojik Sağlamlık, Psikolojik Dayanıklılık, Yılmazlık ve Kendini Toparlama Gücü kavramlarıyla ele alındığını ortaya koymuştur. Kavramın Türkçe çevirisi konusunda fikir birliği bulunmadığı görülmektedir. Buna ek olarak popüler bir kavram olmasına karşın evrensel olarak kabul edilen bir psikolojik sağlamlık kuramı ve üzerinde fikir birliğine varılmış ortak bir tanım mevcut değildir (Kararımak, 2006). Bu nedenle psikolojik sağlamlık kavramını değerlendirmek için farklı ölçme araçları bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de bu çalışmada da kullanılan Block ve Kremen (1996) tarafından geliştirilen ve Kararımak (2007) tarafından Türkçe’ye uyarlanan Ego Sağlamlık Ölçeği’dir. Bu ölçek psikolojik sağlamlığı değerlendirmek için birçok çalışmada (Gençoğlu, 2020; Güloğlu ve Kararımak, 2010; Kararımak ve Siviş-Çetinkaya, 2011; Kararımak ve Güloğlu, 2014; Soylu, 2018; Yavuz ve Karaer, 2020) kullanılmıştır. Bu çalışmalara benzer şekilde bu araştırmada da “resilience” kavramı Ego Sağlamlığı Ölçeği ile değerlendirilmiş ve kavramın Türkçe karşılığı olarak “psikolojik sağlamlık” kelimesi tercih edilmiştir.

Kararımak (2006) psikolojik sağlamlığı, bir olumsuz durum yaşandığında, risk faktörleri ve koruyucu faktörlerin etkileşimiyle devam eden süreçte, bireyin yaşadığı değişikliğe uyumunu içeren bir kavram olarak tanımlamaktadır. Psikolojik sağlamlık kavramı aynı zamanda yüksek risk gruplarındaki insanların, akademik başarısızlık, sosyal beceri eksikliği gibi olumsuz yönde olması beklenen sonuçlardan daha iyi sonuçlara ulaşmalarını, stresli olaylarla başa çıkabilmelerini, uyum göstermelerini ve travmatik yaşantılar sonrasında daha hızlı toparlanmalarını da içermektedir (Masten, 1994).

Araştırmanın Amacı

Ergenlikteki değişimlerin olumsuz olmasalar bile hızlı seyretmesi nedeniyle ergenleri psikolojik olarak savunmasız bırakabildiği belirtilmektedir (Turgut ve Eraslan-Çapan, 2017). Arslan (2015) ergenlerde psikolojik sağlamlığı ele aldığı çalışmasında benlik saygısı ve olumlu duygular

arttıkça psikolojik sağlamlığın arttığını, psikolojik sağlamlığı yüksek bireylerin yaşama ilişkin daha olumlu duygular içerisinde olduklarını ve kendilerine ilişkin değerlendirmelerinin daha olumlu olduğunu ifade etmiştir. Ergenlik dönemi bireylerin, gelişimsel olarak meydana gelen fizyolojik ve psikolojik değişimlere uyum sağlayarak kimlik duygusu kazanmaları beklenen bir dönemdir. Bu yönüyle zorlayıcı bir dönem olduğundan ergenlik, bu çalışmada ciddi bir risk faktörü olarak değerlendirilerek öğrencilerin algıladıkları sosyal destekleri ile psikolojik sağlamlıkları kendine zarar verme açısından ele alınmıştır. Kendine zarar verme davranışının daha iyi anlaşılmasının ergenlerle çalışan ruh sağlığı çalışanlarının ve okul psikolojik danışmanlarının yapacağı önleyici, müdahale ve tedavi edici yaklaşımlara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırma, lise öğrencilerinde algılanan sosyal destek ile psikolojik sağlamlığın kendine zarar verme davranışı açısından incelenmesi amacı ile gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğrencilerin ailelerinden, arkadaşlarından ve özel bir kişiden algıladıkları sosyal destek kendine zarar verip vermeme durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?
2. Öğrencilerin psikolojik sağlamlıkları kendine zarar verip vermeme durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Tarama modeli, halen var olan ya da geçmişte var olmuş bir durumu olduğu haliyle betimlemeyi amaçlamaktadır. Tarama modelleri içerisinde yer alan genel tarama modelleriyle tekil ya da ilişkisel taramalar yapılabilmektedir. İlişkisel araştırmalar, iki ya da daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişimin varlığını veya derecesini belirlemeyi amaçlamaktadır (Karasar, 2014). Bu araştırma, amacı ve değişkenleri göz önünde bulundurularak ilişkisel tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir.

Çalışma Grubu

Ankara'nın Sincan ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı iki devlet okulunda öğrenim gören 359 meslek lisesi öğrencisi çalışmaya gönüllü katılım sağlamıştır. Bu araştırma için Sakarya Üniversitesi Etik Kurulu'ndan (16/04/2020-E.4121) etik izin alınmıştır. Veriler elverişli örnekleme yöntemiyle belirlenen 9., 10., ve 11.sınıfta öğrenimlerine devam eden öğrencilerden online şekilde toplanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilere ilişkin verilere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		n	%
Okul Türü	Ticaret Meslek Lisesi	249	69.4
	Endüstri Meslek Lisesi	110	30.6
Sınıf düzeyi	9. sınıf	176	49.0
	10. sınıf	146	40.7
	11. sınıf	37	10.3
Not Ortalaması	Düşük	47	13.1
	Orta	214	59.6
Psikolojik tedavi alma durumu	Yüksek	214	59.6
	Evet	44	12.3
Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi	Hayır	315	87.7
	Düşük	41	11.4
	Orta	224	62.4
Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi	Yüksek	94	26.2
	Hiç	158	44.0
	Bir kez	104	29.0
	2-5 arası	53	14.8
Kendine zarar verme türü	6-10 arası	24	6.7
	11 ve daha fazla	20	5.6
	Vücutun çeşitli bölgelerini kesme	71	19.8
	Vücutun çeşitli bölgelerini çizme kazıma	75	20.9
	Kafa/vücutun diğer bölgelerini isteyerek sert bir yere vurma	143	39.8
	Vücutun herhangi bir yerini yakma	44	12.3
	Saçları yolma	39	10.9
	Vücutun herhangi bir yerini ısırma	73	20.3
	Vücutun herhangi bir yerine bir cisim batırma	82	22.8
	Vücuttaki herhangi bir yaranın iyileşmesini engelleme	80	22.3
Diğer kendine zarar verme davranışları	7	1.9	

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin %69.4’ü (249) Ticaret Meslek Lisesi’nde ve %30.6’sı (110) Endüstri Meslek Lisesi’nde; %49.0’ı (176) dokuzuncu sınıfta, %40.7’si (146) onuncu sınıfta ve %10.3’ü (37) on birinci sınıfta öğrenim görmektedir. Öğrencilerin not

ortalamasının %13.1'inin (47) düşük, %59.62'sinin (214) orta ve %27.3'ünün (94) yüksek olduğu görülmektedir. Öğrencilerin %12.3'ü (44) daha önce psikolojik tedavi aldığını beyan ederken, %87.7'sini (315) daha önce psikolojik tedavi almadığını beyan etmiştir. Öğrencilerin ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyi incelendiğinde 11.4'ünün (41) düşük, %62.4'ünün (224) orta ve %26.2'sinin (94) yüksek gelire sahip olduğu görülmektedir. Kendine zarar verme sıklığı incelendiğinde öğrencilerin % 49.0'ı (158) kendine hiç zarar vermediğini ifade ederken, % 29.0'ı (104) bir kez, % 14.8'i (53) iki ve beş kez arasında, % 6.7'si (24) altı ve on kez arasında, % 5.6'sı (20) on bir ve daha fazla sayıda kendine zarar verme davranışı gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Bu kendine zarar verme davranışlarının türlerine bakıldığında ise öğrencilerin; % 19.8'inin (71) vücudun çeşitli bölgelerini kesme, % 20.9'unun (75) vücudun çeşitli bölgelerini çizme/ kazıma, % 39.8'inin (143) kafa/vücudun diğer bölgelerini isteyerek sert bir yere vurma, % 12.3'ünün (44) vücudun herhangi bir yerini yakma, % 10.9'unun (39) saçları yolma, % 20.3'ünün (73) vücudun herhangi bir yerini ısırma, % 22.8'inin (82) vücudun herhangi bir yerine bir cisim batırma, % 22.3'ünün (80) vücuttaki herhangi bir yaranın iyileşmesini engelleme, % 1.9'unun (7) balkondan atlama, dişini kırma gibi diğer kendine zarar verme davranışları gösterdikleri görülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu, çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği, ego sağlamlığı ölçeği ve kendini yaralama davranışı bilgi alma formu kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Öğrencilerin; okul türü, sınıf düzeyi, not ortalaması, psikolojik tedavi alıp almama durumu ve ailenin sosyo-ekonomik durumunu belirlemeye yönelik sorulardan oluşan kişisel bilgi formu araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Bu çalışmada orijinali ABD'de Zimet vd. (1988) tarafından geliştirilen Türkiye'de kullanımı için ilk defa Eker ve Arkar (1995) tarafından Türkçeye uyarlanan ve geçerlik, güvenilirlik çalışması yapılan çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin Eker vd. (2001) tarafından gözden geçirilmiş formu kullanılmıştır. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği on iki maddeden oluşmaktadır. Algılanan sosyal desteğin kaynağına göre; aile (anne, baba, eş, çocuk, kardeş), arkadaş ve özel bir insan (flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır ve her grup dört maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri 7 aralıklı bir ölçekle derecelendirilmiştir. Alt ölçeklerdeki dört maddenin puanlarının toplanması ile alt ölçek puanları elde edilmektedir. Bütün alt ölçek puanlarının toplanmasıyla da ölçek toplam puanı elde edilmektedir. Toplam puanın yüksek olması sosyal desteğin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ölçeğin Cronbach's Alpha güvenilirliği alt ölçekler aile, arkadaş, özel bir insan için sırasıyla 0.85, 0.88 ve 0.92 olarak ve ölçek toplamı için güvenilirlik 0.89 olarak ifade edilmiştir.

Ego Sağlamlığı Ölçeği

Araştırmada öğrencilerin psikolojik sağlamlıklarını değerlendirmek için Ego Sağlamlığı Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek ilk olarak Block ve Kremen (1996) tarafından geliştirilmiş ve daha sonra Kararımak (2007) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Dörtlü likert tipi on dört maddelik bir ölçektir. Ölçekte üç alt boyut bulunmakta ve bu alt boyutlardan alınan puanlar toplam psikolojik sağlamlık puanını ortaya koymaktadır. Ölçekten elde edilen puanın yüksek olması psikolojik sağlamlığın yüksek olduğuna işaret etmektedir. Alt boyutlardan elde edilen puanlar yerine ölçek toplam puanının kullanılması önerilmektedir. Bu nedenle yapılan çalışmada da ölçeğin toplam puanından yararlanılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.80 olarak bulunmuş, test-tekrar test iç güvenirlilik katsayısı 0.76 olarak rapor edilmiştir (Kararımak, 2007).

Kendini Yaralama Davranışı Bilgi Alma Formu

Araştırmada öğrencilerin kendine zarar verme davranışlarının biçimini ve sıklığını belirlemek için Lülecı (2007) tarafından oluşturulan veri toplama formu kullanılmıştır. Form on maddeden oluşmaktadır ve sorular öğrencilerin kendine zarar verip vermediğini belirleyerek kendine zarar verme davranışını kaç kez gerçekleştirdiklerini tespit etmeye yöneliktir. Formda öğrencilerin içinde buldukları yaşa kadar öncelikle kendine zarar verme davranışında bulunup bulunmadıklarını işaretlemeleri (evet/hayır) eğer kendine zarar verme davranışı bulunuyor ise gerçekleştirdikleri davranışın türünü (kesme, çizme/kazıma, sert bir yere vurma, yakma, şiddetli saç yolma, ısırma, sivri cisim batırma ve yara iyileşmesini engelleme vb.) ve davranışı kaç kez gerçekleştirdiklerini belirtmeleri istenmektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 22.0 paket programında analiz edilmiştir. Analiz öncesinde basıklık, çarpıklık değerleri incelenerek veri setinin normal dağılıma sahip olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Basıklık, çarpıklık değerlerine ilişkin sonuçlar Tablo 2' de sunulmuştur.

Tablo 2. Değişkenlere ilişkin Basıklık ve Çarpıklık Sonuçları

Değişkenler	Kendine Zarar Veren		Kendine Zarar Vermeyen	
	Basıklık	Çarpıklık	Basıklık	Çarpıklık
Psikolojik Sağlamlık	0.25	-0.35	-0.04	-0.34
Aile	-0.87	-0.44	0.02	-0.93
Arkadaşlar	-0.63	-0.52	-0.64	-0.50
Özel İnsan	-1.32	0.04	-1.50	0.06

Tablo 2 incelendiğinde değişkenlere ilişkin verilerin basıklık değerlerinin -1.50/0.25 arasında, çarpıklık değerlerinin -0.93/0.06 arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çarpıklık ve basıklık

değerlerinin ± 1.5 aralığında yer almasının normallikten aşırı sapmaların olmaması anlamına geldiği ifade edilmektedir (Tabachnick & Fidell, 2013). Bu bilgiler doğrultusunda araştırma verilerinin normal dağılım sağladığı söylenebilir.

Lise öğrencilerinin ego sağlamlığı ölçeği toplam puanları ve algılanan sosyal destek ölçeğinin alt boyutları (aile, arkadaşlar ve özel insan) arasındaki ilişkiler, verilerin normal dağılım göstermesi sebebiyle Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi ile incelenmiştir. Ayrıca öğrencilerin Ego Sağlamlığı Ölçeği'nden ve Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin aile, arkadaşlar ve özel insan alt ölçeklerinden aldıkları puanların kendine zarar verip vermeme durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Bağımsız Örneklemde t Testi uygulanmıştır.

Bulgular

Araştırmada değişkenleri; psikolojik sağlamlık (ego sağlamlık) puanları ve algılanan sosyal destek ölçeğinin alt boyutları (aile, arkadaşlar ve özel insan) puanları arasındaki ilişkiler korelasyon analizi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda elde edilen sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Değişkenler Arasındaki İlişkiye Ait Korelasyon Analizi Sonuçları

	1	2	3	4
Psikolojik Sağlamlık	1			
Aile	.34***	1		
Arkadaşlar	.36***	.35***	1	
Özel İnsan	.24***	.31***	.41***	1
\bar{x}	40.22	20.45	19.70	15.69
SS	6.15	6.59	6.21	8.43
** $p < .01$				

Tablo 3 incelendiğinde, psikolojik sağlamlık (ego sağlamlık) puanları ile algılanan sosyal destek ölçeğinin alt boyutları (aile, arkadaşlar ve özel insan) puanları arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Bu bağlamda psikolojik sağlamlık ile aile ($r = .34, p < 0.01$) ve arkadaşlar ($r = .36, p < 0.01$) arasında orta düzeyde pozitif yönde; psikolojik sağlamlık ile özel insan ($r = .24, p < 0.01$) arasında düşük düzeyde pozitif yönde ve istatistiksel açıdan anlamlı ilişkilerin bulunduğu görülmüştür.

Öğrencilerin Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin aile, arkadaşlar ve özel insan alt ölçeklerinden aldıkları puanların kendine zarar verip vermeme durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Bağımsız Örneklemde t Testi uygulanmıştır. Yapılan analizlere ilişkin sonuçlara Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Aile, Arkadaşlar ve Özel İnsan Alt Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Kendine Zarar Verip Vermeme Durumuna Göre Yapılan Bağımsız Örneklemde T Testi Sonuçları

	Kendine Zarar Verme Davranışı	N	\bar{x}	SS	sd	t	p
Aile	Var	201	19.05	7.01	357	-4.77	0.00
	Yok	158	22.22	5.55			
	Toplam	359					
Arkadaşlar	Var	201	19.24	6.30	357	-1.58	0.12
	Yok	158	20.28	6.08			
	Toplam	359					
Özel insan	Var	201	16.00	8.22	357	0.80	0.43
	Yok	158	15.28	8.69			
	Toplam	359					

Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin algılanan sosyal destek ölçeğinin aile alt boyutu puanları kendine zarar verip vermeme durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). Kendine zarar verme davranışı göstermeyen öğrencilerin aile alt boyutu puanları kendine zarar verme davranışı gösteren öğrencilerden istatistiksel olarak daha yüksektir. Algılanan sosyal destek ölçeğinin arkadaşlar ve özel insan alt boyutu puanları ise kendine zarar verip vermeme durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($p > 0.05$).

Ego Sağlık Ölçeği toplam puanlarının kendine zarar verip vermeme durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Bağımsız Örneklemde t Testi uygulanmıştır. Yapılan analizlere ilişkin sonuçlara Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Ego Sağlık Ölçeği Toplam Puanlarının Kendine Zarar Verip Vermeme Durumuna Göre Yapılan Bağımsız Örneklemde T Testi Sonuçları

	Kendine Zarar Verme Davranışı	N	\bar{x}	SS	sd	t	p
Psikolojik Sağlık	Var	201	39.60	6.22	357	-2.16	0.03
	Yok	158	41.00	5.98			
	Toplam	359					

Tablo 5 incelendiğinde öğrencilerin Ego Sağlık Ölçeği toplam puanları kendine zarar verip vermeme durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). Kendine

zarar verme davranışı göstermeyen öğrencilerin psikolojik sağlamlık (ego sağlamlık) puanları, kendine zarar verme davranışı gösteren öğrencilerden istatistiksel olarak daha yüksektir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Genç bireylerde psikolojik sağlığa ilişkin önemli bir uyarı işareti olarak nitelendirilebilecek kendine zarar verme davranışında, bireyin algıladığı sosyal destek ve psikolojik sağlamlık düzeyi önemli görünmektedir. Araştırmanın bulgularına göre kendine zarar verme davranışı bulunmayan öğrencilerin ailelerinden daha fazla sosyal destek algıladıkları belirlenmiştir. Kendine zarar verme davranışı konusunda yapılan araştırmaların pek çoğunda, aile tarafından ihmal ya da istismar edilmiş olmanın ve aileden yeterli desteği alamamanın davranışın gelişmesi ve sürdürülmesinde önem arz ettiği ortaya konulmuştur. Özellikle çocuklukta fiziksel, duygusal ve cinsel istismar gibi örselenme yaşantılarının olduğu bireylerde kendine zarar verme davranışının daha fazla görüldüğü (Çamuroğlu, 2014; Gül, 2015; Öztürk, 2015) belirtilmiştir. Yargıç vd. (2012) kendine zarar verme davranışının fiziksel istismar başta olmak üzere duygusal istismar ve duygusal ihmal ile ilişkili olduğunu belirlemiştir. Yavuz vd. (2017) ergenlerde kendine zarar verme davranışına eşlik eden şemaları inceledikleri çalışmalarında ergenlikte kendine zarar verme davranışının ortaya çıkışında; çocukluk çağında şiddete maruz kalma, aile içi şiddete tanık olma, ailede psikiyatrik bozukluk öyküsü ve intihar öyküsü bulunmasının hazırlayıcı etkenler olduğunu ortaya koymuşlardır. Ersöz-Alan ve Akdemir (2017) kendine zarar verme davranışının düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ülkelerde daha sık görüldüğünü ve bu durumun ekonomik zorlukların aile üzerinde oluşturduğu stres kaynaklı yaşanan çatışmalar, eğitimi yarıda bırakmak durumunda kalma ve sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamama sonucu olabileceğini belirtmektedirler.

Bununla beraber araştırmada aile üyeleri arasındaki desteğin az olmasının sosyoekonomik düzeyden daha riskli olduğu da ifade edilmiştir. Çimen vd. (2017) ergenlerde kendine zarar verme ile aile işlevselliğinin bozuk olmasının anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Araştırmacılar anne ve babanın problem çözme becerileri bakımından iyi rol model olabilmesinin ergenlerde kendine zarar verme davranışı açısından önemli olduğu, kendine zarar veren ergenlerde ailede iletişim sorunları ve aile içi rol karmaşası bulunduğu, ailede duygusal paylaşımın ve çocuğa ilginin yetersiz olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır. Benzer bir çalışmayla Eyüboğlu vd. (2018) kendine zarar verme davranışı olan ergenlerin ebeveynleri arasında daha yüksek oranda geçimsizlik bulunduğunu ve ebeveynlerin ruhsal iyilik hallerinin yetersiz olduğunu belirlemiştir. Kabukçu-Başay vd. (2017) kendine zarar verme davranışı olan gençlerin daha çok parçalanmış aileden geldiklerini ve aile içi şiddet olasılığının daha fazla olduğunu ortaya koymuşlardır.

Benzer araştırma verileri doğrultusunda bu araştırmanın aileden algılanan sosyal desteğe ilişkin bulgularının alanyazın ile tutarlı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda aile ile ilişkilerinde

sorunlar yaşıyan ergenlerin kendine zarar verme davranışı açısından risk altında olduğunu söylemek mümkündür.

Öğrencilerin arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek puanlarının kendine zarar verme durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında bu konudaki çalışmalara bakıldığında; kendine zarar verme davranışı bulunan öğrencilerin fark edilip destek sağlanmasında arkadaşlarının çok önemli bir rolü olduğu (Whitlock ve Rodham, 2013), ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkilerinin önem kazanması nedeniyle ekran zorbalığına maruz kalma ile arkadaş ve okul desteğinin yetersiz algılanmasının kendine zarar verme davranışı ile ilişkili olduğu (Ersöz-Alan ve Akdemir, 2017), arkadaş ilişkilerini olumsuz algılayan ve arkadaşları arasında alkol/madde kullanımı ile kendine zarar verme davranışı öyküsü bulunan gençlerde kendine zarar verme riskinin daha yüksek olduğu (Kabukçu-Başay vd., 2017) belirtilmektedir.

Bu araştırmanın öğrencilerin arkadaşlarından algıladıkları sosyal desteğin kendine zarar verme durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemesi sonucu alanyazına göre farklılık göstermekle birlikte bu sonucun araştırmanın katılımcı grubunu meslek lisesi öğrencilerinin oluşturmasıyla ilgili olabileceği düşünülmektedir. Nitekim meslek lisesi öğrencilerinin metaforik okul algılarını inceledikleri çalışmalarında Bülbül ve Toker-Gökçe (2015) öğrencilerin okulu olumsuz davranışların olduğu bir ortamdan daha çok arkadaşlık ve dayanışma ortamı olarak gördüklerini belirlemişlerdir. Bununla beraber meslek lisesi aynı zamanda önemli disiplin sorunlarının yaşanabildiği bir okul türüdür ve bu sorunlarda aile ilişkileri önemli rol oynamaktadır (Tunç, Yıldız ve Doğan, 2015).

Bu doğrultuda aile ilişkilerinde sorunlar yaşıyan, ailesinden yeterli sosyal destek alamayan meslek lisesi öğrencileri için arkadaşlık ilişkilerinin daha ön planda olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda meslek lisesi öğrencilerinde kendine zarar verme davranışının, sıkıntıları iletme işlevi görmesi yanı sıra gençlerin içinde buldukları sosyal grupta kendine zarar verme davranışıyla daha fazla karşılaşmalarından ve gruba dahil olma ihtiyacından kaynaklanabileceği söylenebilir.

Araştırmada öğrencilerin özel bir kişiden (örneğin; flört, akraba, komşu, doktor) algıladıkları sosyal desteğin kendine zarar verme durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya konulmuştur. Kendine zarar verme davranışını açıklayan Sosyal Modelde Nock ve Prinstein (2004) kendine zarar verme davranışının bireyin kişiler arası ilişkilerden doğan talepler ya da görevler üzerinde daha fazla kontrol ya da kaçınma sağlamasına yarayan bir baş etme becerisi gibi işlev görebildiğini ve böylelikle bireyin sosyal çevresini düzenlemesine hizmet ettiğini belirtmişlerdir.

Bu doğrultuda kendine zarar verme davranışının duygusal ihtiyaçları ifade etme işlevinin yanı sıra manipülatif bir yanı olabileceği vurgulanmıştır. Bu araştırmanın özel bir kişiden algılanan sosyal destek puanlarının kendine zarar verme durumuna göre anlamlı bir farklılık

oluşturmaması sonucunun da kendine zarar verme davranışının özellikle yakın ilişkilerdeki manipülatif yönüyle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Ancak bu konuda davranışın bireysel bağlamını ortaya koyacak daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Kendine zarar verme davranışı göstermeyen öğrencilerin psikolojik sağlamlık (ego sağlamlık) puanları değerlendirildiğinde, kendine zarar verme davranışı gösteren öğrencilerden istatistiksel olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde Huang ve Mossige (2015) Norveç'te yürüttükleri çalışmalarında kendine zarar verme davranışı bulunmayan gençlerin psikolojik sağlamlık puanlarının daha yüksek ve psikolojik sorunlarının daha az olduğunu belirlemişlerdir. Van der Wal ve George (2018) ergenlerde sosyal destek temelli başa çıkma ve psikolojik sağlamlığın düşük duygusal gerilim ve yoğunluğu yordadığını ortaya koyarak sosyal destek temelli başa çıkma ve psikolojik sağlamlığın kendine zarar verme davranışı riskini azalttığını ifade etmişlerdir. Psikolojik sağlamlık kavramı Kararırmak (2006) tarafından olumsuz bir durum yaşandığında, risk faktörleri ve koruyucu faktörlerin etkileşimiyle devam eden süreçte, bireyin yaşadığı değişikliğe uyumunu içeren bir kavram olarak tanımlanmaktadır.

Uyum sürecinde olumlu kişilik özellikleri gibi içsel kaynaklar ile sosyal destek gibi dışsal kaynakların olumsuz deneyimlere yapıcı tepkiler göstermeyi sağlayan koruyucu faktörleri oluşturduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda mevcut çalışmada kendine zarar verme davranışı göstermeyen öğrencilerin psikolojik sağlamlık (ego sağlamlık) düzeylerinin yüksek olması bulgusu bu öğrencilerin ailelerinden algıladıkları sosyal desteğin yüksek olması bulgusuyla beraber değerlendirildiğinde anlamlı görünmektedir. Öğrencilerin ailelerinden algıladıkları sosyal desteğin ergenlik döneminin gelişimsel olarak getirebileceği zorlu deneyimlere (duygu düzenlemede yaşanan zorluklar, ebeveynlerle çatışma vb.) karşın kendine zarar verme davranışı açısından dışsal bir koruyucu faktör olarak işlev gördüğü düşünülmektedir.

Bu araştırmanın kendine zarar vermeyen öğrencilerin ailelerinden daha fazla sosyal destek algıladıkları bulgusu doğrultusunda kendine zarar verme davranışı konusunda ergenlerle yapılacak çalışmalarda aile içi ilişkilerin niteliğinin ayrıntılı değerlendirilmesinin önemli olduğu ve kendine zarar verme davranışını önleme çalışmalarında sürece ailenin de dahil edilmesinin yararlı olacağı ifade edilebilir. Nitekim kendine zarar verme davranışını önlemede okullar bazında yapılabilecek önleme programlarında öğrencilerle beraber okul çalışanları ve ailelerin de sürece dahil edilerek bilgilendirilmesinin davranışı yargılamadan ve empatik bir yaklaşımla değerlendirmeye ve önlemeye yapacağı katkı araştırmacılar tarafından (Walsh ve Muehlenkamp, 2013; Wells vd., 2003) vurgulanmaktadır. Aynı zamanda arkadaşta algılanan sosyal desteğe ilişkin araştırmanın bulguları çerçevesinde kendine zarar verme davranışında farklı okul türlerinin araştırmaya dahil edilmesinin davranışın ergenlerdeki seyrini anlamaya daha fazla katkı sağlayacağı söylenebilir. Araştırmanın özel bir insandan algılanan sosyal desteğe ilişkin bulguları bağlamında kendine zarar verme davranışında aile dışındaki bireyler ile romantik ilişkilerin niteliğinin ve davranışın bireysel bağlamının daha iyi anlaşılabilmesi için nitel çalışmaların yapılmasının yararlı olabileceği söylenebilir.

Bununla beraber araştırmanın psikolojik sağlamlığa ilişkin bulguları ergenlerde kendine zarar verme davranışını önlemede koruyucu faktörlere işaret etmesi anlamında önemlidir. Bu çalışmada aileden algılanan sosyal desteğin ruh sağlığını koruyucu bir etken olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda kendine zarar verme davranışını önleme konusunda okullarda yapılacak çalışmalarda öğrencilerin psikolojik sağlamlıklarını geliştirmenin yararlı olacağı ifade edilebilir. Alanyazına bakıldığında da ergenlerin psikolojik sağlamlığını desteklemenin ve geliştirmenin ergenlerin kendine zarar verme davranışına yönelmek yerine sağlıklı başa çıkma becerileri edinmelerine katkı sağlayabileceğinin belirtildiği (Hawton vd., 2006; Whitlock ve Rodham, 2013) görülmektedir. Bu araştırma Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencileri ile sınırlıdır. Diğer lise türlerinden kendine zarar verme davranışı bulunan öğrencilerle yapılacak çalışmaların ergenlerde kendine zarar verme davranışının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı söylenebilir.

Perceived Social Support And Resilience Levels Of High School Students With Respect To Self-Harm Behavior

*Sinem Fariz**

*Betül Düşünceli***

Introduction

Self-harm behaviors are a common mental health problem in adolescence, and although its prevalence is on the increase, studies conducted in Turkey remain limited. There are a myriad of definitions for self-harm behaviors. One definition maintains that self-harm includes engaging in such behaviors as intentionally damaging the body (Darosh & Richardson, 2013; Gonzales & Bergstram, 2013; Cassels & Wilkinson, 2016), cutting, burning, scratching, hitting oneself, and carving shapes or symbols into his/her body (Schatten et al., 2013; Walsh & Muehlenkamp, 2013; Gallant et al., 2014) without intending to commit suicide.

Nock and Prinstein (2004) put forward a behavioral approach to self-harm that excludes the intention of committing suicide. They assert that there are four functional reinforcement processes that perpetuate self-harm behaviors. These four processes constitute the psychological and social models of self-harm behaviors. In the psychological model, it is stated that the internal functions of self-harm behavior help the individual regulate emotions, and self-harm behavior is mostly seen in young people having difficulty in coping with anxiety and depression or having difficulty in regulating emotional state (Chapman et al., 2006; Darosh & Lloyd-Richardson, 2013; Gratz & Roemer, 2008). The social model states that self-harm behaviors function as a coping skill allowing an individual to gain greater control over the demands and responsibilities arising from interpersonal relationships, thus serving to regulate the individual's social environment. As self-harm behavior is discussed in the context of perceived

* Ph.D. Student, Sakarya University, Institute of Educational Sciences, Department of Educational Sciences, sinem.fariz@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4728-5926.

** Assoc. Prof. Dr., Sakarya University, Education Faculty, Department of Educational Sciences, bbayraktar@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6794-8811

social support and resilience, psychological and social models built to explain behaviors are included in this study.

This study seeks to examine high school students' perceived social support and resilience against self-harm behaviors. To this end, answers to the following questions were sought:

1. Does the amount of support that students perceive to receive from their families, friends, and special individuals differ significantly based on whether they engage in self-harm behaviors?
2. Do students' resilience levels differ significantly depending on whether they engage in self-harm behaviors?

Method

This study followed a correlational research design in line with its expressed objective and variables. The research group consisted of ninth, tenth and eleventh grade students enrolled in two different vocational schools located in Sincan, Ankara. Students completed the 12-question Multidimensional Scale of Perceived Social Support adapted into Turkish by Eker and Arkar (1995) and subsequently revised by Eker et al. (2001), the 14-question Ego Resiliency Scale adapted into Turkish by Karairmak (2007), the Self-Mutilative Behavior Information Retrieval Form created by Lüleci (2007), and a personal information form developed by the researcher. This study followed a survey method and data were analyzed using SPSS. After calculating descriptive statistics, we subjected data to a Pearson Product Moment Correlation Analysis and an Independent Sample t-Test.

Findings, Discussion, and Results

The findings of the study show that students who do not engage in self-harm perceive themselves to receive more social support from their parents. Many studies on self-harm behavior find that self-harm behaviors are seen more frequently in individuals who have suffered physical, emotional, and/or sexual abuse during their childhood (Çamuroğlu, 2014; Gül, 2015; Öztürk, 2015).

Perceived support from friends does not differ significantly based on whether the individual engages in self-harm or not. Though this specific finding differs from previous studies, this may be a result of the specific group of participants, as they all attend vocational high schools. In their study on the metaphorical school perceptions of vocational high school students, Bülbül and Toker-Gökçe (2015) found that students viewed their school as a friendly environment that promoted solidarity as opposed to one of negativity.

Our study found that perceived support from a special person (e.g., significant other, relative, neighbor, doctor) does not differ significantly with regard to self-harm. As Nock and Prinstein (2004) state in the social model explaining self-harm behavior, students' self-harm behavior and their motivation to perform it may result from individual differences in their expectations

about the reaction of their social environments.

After assessing the resiliency scores of students who do not engage in self-harm behaviors, we found them to be statistically higher than those who engaged in self-harm behaviors. Similar to this finding, Huang and Mossige (2015) found that young people in Norway who exhibited no self-harm behaviors have higher resilience scores and had fewer psychological problems. Van der Wal and George (2018) found that social support-oriented coping and resilience result in lower emotional stress and intensity in adolescents, adding that social support-oriented coping and resilience reduce the risk of self-harm behaviors. Our study hypothesizes that parental support serves as an external protective factor against self-harm behaviors despite any accompanying negative developmental experiences.

In line with the findings of the research, we recommend including different types of schools in future studies on self-harm behaviors in students, making qualitative studies to shed further light on the nature and context of friendships of adolescents, and evaluate the quality of family relationships.

Kaynakça/References

- APA (2000) *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, fourth edition, textrevision (DSM-IV-TR)*. American Psychiatric Association.
- APA (2013) *Desk reference to the diagnostic criteria from DSM-5*. American Psychiatric Association.
- Arslan, G. (2015). Ergenlerde psikolojik sağlamlık: Bireysel koruyucu faktörlerin rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5 (44), 73-82.
- Block, J., & Kremen, A.M. (1996). IQ and ego-resiliency: Conceptual and empirical connections and separateness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(2), 349-361.
- Bülbül, T., & Toker-Gökçe, A. (2015). Meslek lisesi öğrencilerinin metaforik okul algıları: İşlevselci bir yaklaşım. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 16(2), 273-291.
- Cassels, M., & Wilkinson, P. (2016). Non-suicidal self-injury in adolescence. *Paediatrics And Child Health*, (12), 554. <https://doi.org/10.1016/j.paed.2016.08.006>
- Chapman, A. L., Gratz, K. L., & Brown, M. Z. (2006). Solving the puzzle of deliberate self-harm: The experiential avoidance model. *Behaviour Research and Therapy*, 44, 371-394. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2005.03.005>
- Çamuroğlu, M.İ (2014). *Üniversite öğrencilerinde kendine zarar verme ve intihar olasılığının çocukluk örselenmeleri ve saldırganlıkla ilişkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Çelik, F. G. H., & Hocaoğlu, Ç. (2017). Kasıtlı Kendine Zarar Verme Davranışı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 9(2), 209-226. <https://doi.org/10.18863/pgy.281577>
- Çimen, İ. D., Coşkun, A., Nasıroğlu, S., & Etiler, N. (2017). İzmit'te yaşayan ergenlerde kendine zarar verme davranışı ve aile özellikleri ile ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 18(3), 257-264.
- Darosh, A. G., & Lloyd-Richardson, E. E. (2013). Exploring why students self-injure: the functions of nonsuicidal self-injury. *School Psychology Forum*, 7(4), 111-120.

- Eker, D., & Arkar, H (1995) Çok boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikoloji Dergisi*, 34, 45-55.
- Eker, D., Arkar, H., & Yıldız, H. (2001). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12, 17-25.
- Ersöz-Alan, B., & Akdemir, D. (2017). Ergenlerde kendine zarar verme davranışları: Risk etkenleri, değerlendirme ve önleme. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 60, 119-126.
- Eyüboğlu, D., Güvenir, T., Kavurma, C., & Varol-Taş, F. (2018). Kendine zarar verme davranışı olan ergenlerin aile işlevselliği. *Klinik Psikiyatri*, 21, 370-379.
- Gallant, J., Snyder, G. S., & von der Embse, N. P. (2014). Characteristics and psychosocial predictors of adolescent nonsuicidal self-injury in residential care. *Preventing School Failure*, 58(1), 26-31.
- Gençoğlu, C. (2020). Forgiveness and resilience as predictors of happiness among preservice school counselors. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 9, 531-560.
- Gonzales, A. H., & Bergstrom, L. (2013). Adolescent non-suicidal self-injury (NSSI) interventions. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 26, 124-130. <https://doi.org/10.1111/jcap.12035>
- Gratz, K. L., & Roemer, L. (2008). The relationship between emotion dysregulation and deliberate self-harm among female undergraduate students at an urban commuter university. *Cognitive Behaviour Therapy*, 37, 14-25. <https://doi.org/10.1080/16506070701819524>
- Greene, R. R. (2002). *Resilience: Theory and research for social work practice*. NASW Press.
- Gül, C. (2015). *Madde bağımlılığının çocukluk çağı ihmal ve istismar ile ilişkisinin incelenmesi ve buna bağlı olarak kasıtlı kendine zarar verme davranışları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güloğlu, B., & Kararımak, Ö. (2010). Üniversite Öğrencilerinde Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Benlik Saygısı ve Psikolojik Sağlamlık, *Ege Eğitim Dergisi*, 11(2), 73-88.
- Hawton, K., Rodham, K., & Evans, E. (2006). By their own young hand: *Deliberate self-harm and suicidal ideas in adolescents*. Jessica Kingsley.
- Huang, L., & Mossige, S. (2018). Resilience in young people living with violence and self-harm: Evidence from a Norwegian national youth survey. *Psychology Research and Behavior Management*, 8(19), 231-238. <https://doi.org/10.2147/PRBM.S75382>
- Işık, Ş. (2016). Türkiye'de kendini toparlama gücü konusunda yapılmış araştırmaların incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 6(45), 65-76.
- Kabukçu-Başay, B., Başay, Ö., Bildik, T., Özbaran, B., Kandulu-Olcay, R., Öztürk, Ö., Somer, O., Tamar, M., & Aydın, C. (2017). Türk örnekleminde lise öğrencilerinde kendine zarar verme davranışının doğası, işlevleri ve ilişkili risk faktörleri. *Nöropsikiyatri Arşivi*. <https://doi.org/10.5152/npa.2016.12553>
- Kararımak, Ö. (2006). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 129-142.
- Kararımak, Ö. (2007). *Investigation of personal qualities contributing to psychological resilience among earthquake survivors: A model testing study*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Kararımak, Ö., & Güloğlu, B. (2014). Deprem deneyimi yaşamış yetişkinlerde bağlanma modeline göre psikolojik sağlamlığın açıklanması, *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43(2), 01-18.
- Kararımak, Ö., & Siviş-Çetinkaya, R. (2011). Benlik saygısının ve denetim odağının psikolojik sağlamlık üzerine etkisi: Duyuların aracı rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 30-43.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayınevi.
- Klonsky, E. D. (2007). The functions of deliberate self-injury. A review of the evidence. *Clinical Psychology Review*, 27, 226-239. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2006.08.002>

- Lewin, K. (1944). The dynamics of group actions. *Educational Leadership*, 1, 195-200.
- Lüleci, S. (2007). *Kendini yaralama davranışı olan ergenlerin psikiyatrik ve sosyokültürel özellikleri*. (Tıpta Uzmanlık Tezi). Bakırköy Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi, İstanbul.
- Masten, A. (1994). Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity. In M. C. Wang & E. W. Gordon (Eds.), *Educational resilience in inner-city America: Challenges and prospects* (3-25). Lawrence Erlbaum.
- Nock, M. K. (2010). Self-Injury. *Annual Review of Clinical Psychology*, 6, 339-363.
- Nock, M. K., & Prinstein, M. J. (2004). A functional approach to the assessment of self-mutilative behavior. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72, 885-889.
- Ögel K., & Aksoy A. (2006). *Kendine Zarar Verme Davranışı Raporu*. Yeniden Yayın no:18, İstanbul.
- Öztürk, M. (2015). *Tutuklu hükümlü çocuklarda kendine zarar verme davranışının bilişsel çarpıtmalar ve çocukluk örselenme yaşantısıyla ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Schatten, H. T., Morris, B. W., Wren, A. L., & Andover, M. S. (2013). Mental health issues and nonsuicidal self-injury among youth: implications for mental health professionals in the school system. *School Psychology Forum*, 7(4), 136-147.
- Simeon D., & Favazza A.R. (2001). *Self-injurious behaviors: assessment and treatment*. American Psychiatric Publishing.
- Soylu, Y. (2018). Boşanmış kadınlarda psikolojik sağlamlığı açıklamaya yönelik bir model geliştirme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(49), 81-100.
- Tunç, B., Yıldız, S., & Doğan, A. (2015). Meslek liselerinde disiplin sorunları, nedenleri ve çözümü: bir durum analizi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 384-403.
- Tabachnick, B.G., & Fidell L.S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th Ed.). Pearson.
- Turgut, Ö., & Eraslan-Çapan, B. (2017). Ergen psikolojik sağlamlık düzeyinin yordayıcıları: algılanan sosyal destek ve okul bağlılığı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44, 162-183.
- Van der Wal, W. & George, A.A. (2018). Social support-oriented coping and resilience for self-harm protection among adolescents. *Journal of Psychology in Africa*, 28(3), 237-241. <https://doi.org/10.1080/14330237.2018.1475508>
- Walsh, B., & Muehlenkamp, J. J. (2013). Managing nonsuicidal self-injury in schools: use of a structured protocol to manage the behavior and prevent social contagion. *School Psychology Forum*, 7(4), 161-171.
- Wells, J., Barlow, J., & Stewart-Brown, S. (2003). A systematic review of universal approaches to mental health promotion in schools. *Health Education*, 103, 197-220. <https://doi.org/10.1108/09654280310485546>
- Whitlock, J., & Rodham, K. (2013). Understanding nonsuicidal self-injury in youth. *School Psychology Forum*, 7(4), 93-110.
- Yargıç, İ., Ersoy, E., & Batmaz-Oflaz, S. (2012). Çocukluk çağı travmalarının intihar girişimi ve kendine zarar verme ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13, 277-284.
- Yavuz, A., & Karaer, M. (2020). Psikolojik sağlamlık ve iş yaşam kalitesi arasındaki ilişki üzerine ampirik bir çalışma, *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 6(33), 1940-1950.
- Yavuz, F.K., Yavuz, N., Ulusoy, S., & Özgen, G. (2017). Ergenlerde kendine zarar verme davranışına eşlik eden şemalar. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 18(1), 69-78.
- Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi, geçerliği ve güvenilirliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 81-87.
- Zimet G, D., Dahlem, N.W., Zimet, S.G. & Farley, G. K. (1988). The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment*, 52, 30-41.

Copyright © 2021 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/
Gençlik Araştırmaları Dergisi • Aralık 2021 • 9 (25) • 52-64

ISSN 2791-8157
Başvuru | 10 Haziran 2021
Kabul | 04 Kasım 2021

İNCELEME / ARAŞTIRMA

COVID-19 Pandemi Sürecinde Gençlerin Medya Okuryazarlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

*Alev Üstündağ**

Öz

Medya okuryazarlığı ve dijital okuryazarlık, içinde yaşadığımız dijital teknoloji çağında ihtiyaç duyulan 21. yüzyıl becerileri arasında yer almaktadır. Medya okuryazarlığı ve dijital okuryazarlık COVID-19 pandemi sürecinin de etkisiyle günümüz eğitim uygulamaları için anahtar bir beceri olarak değerlendirilebilir. Araştırma gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi ve çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Yöntem olarak nicel araştırma desenin kullanıldığı araştırmanın örneklem grubunda 188 genç yer almaktadır. Araştırma verileri Kişisel Bilgi Formu ve Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. Verilerin analizinde Mann Whitney U Testi, Kruskal Wallis Testi ve Tamhane Post Hoc testleri yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğunu göstermiştir. Gençlerin medya okuryazarlık düzeyleri cinsiyet, yaş, sınıf ve okul türü değişkenlerine göre incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin cinsiyet, yaş ve sınıf değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği; okul türü değişkenlerine göre ise anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Yapılan araştırmanın gençlerin medya okuryazarlık düzeylerine pandemi sürecinin etkisini de ortaya koyması açısından önemli bir araştırma olduğu ve alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: COVID 19, Gençler, Medya Okuryazarlığı, Pandemi, Medya.

* Dr. Öğr. Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Ankara Türkiye. alev.ustundag@sbu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5832-6810

Abstract

Media and digital literacy are two of the 21st-century skills required in the current age of digital technology in which we live. Given the impact of the COVID-19 pandemic, media and digital literacy are considered key skills for today's educational practices. Following a qualitative design, this study seeks to gauge young people's media literacy levels and to examine them in light of different variables. The sample group consisted of 188 young people. After a personal information form and the New Media Literacy Scale to collect data, we subjected the data obtained to a Mann Whitney U Test, Kruskal Wallis Test, and Tamhane Post Hoc Test for analysis. The findings revealed that young people's media literacy levels are high. Young people's media literacy levels were analyzed by gender, age, grade level, and school type. The findings revealed that young people's media literacy levels differed significantly by gender, age, and grade level but not by school type. This study is important because it sheds light on the impact that the COVID-19 pandemic has had on young people's media literacy levels.

Keywords: COVID 19, Youth, Media Literacy, Pandemic, Media.

Giriş

Medya okuryazarlığı; görsel, işitsel ve basılı medya içeriklerine erişebilme, erişilen içerikleri eleştirel bakış açısıyla analiz edip değerlendirebilme ve bireylerin medya içeriklerini üretebilme becerisi olarak tanımlanmaktadır (Üstündağ, 2020). Medya okuryazarlığı ve dijital okuryazarlık, içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda ihtiyaç duyulan temel beceriler arasında yer almaktadır (Griffin ve Care, 2015). Bireylerin uzun vadeli öğrenme davranışı geliştirerek, topluma olumlu yönde katkıda bulunmalarını sağlayacak beceri ve bilginin kazandırılmasını ifade eden medya okuryazarlığı, pandemi süreciyle birlikte daha da önem kazanmıştır (Çam ve Kıyıcı, 2017).

Bilgi okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, iletişim okuryazarlığı, görsel okuryazarlık, teknolojik okuryazarlık gibi içinde çeşitli okuryazarlık türlerini barındıran medya okuryazarlığı; (Çam ve Kıyıcı, 2017; Skills, 2003) gençlerin dijital teknolojiyle bağlantılı bilgi kaynaklarından yararlanarak, kendilerini günümüz teknolojisine uyarlamalarına yardımcı olmaktadır (Çam ve Kıyıcı, 2017). Medya okuryazarlığı, gençlerin bilgiye erişim becerilerini geliştirmenin yanında, aynı zamanda dijital teknolojinin kullanımı sırasında eleştirel düşünme yetkinliklerini de desteklemektedir (Zulkarnain, Heleni ve Thahir, 2020).

Medya Okuryazarlığının Önemi ve Yararları

İçinde bulunduğumuz pandemi koşulları bağlamında değerlendirildiğinde medya okuryazarlık becerisinin desteklenmesi ve geliştirilmesindeki başarı, eğitimdeki başarının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (American Academy of Pediatrics, 2020; Zulkarnain, Heleni ve Thahir, 2020). Salgın sürecince sosyal yaşamdan uzaklaşan gençler medya okuryazarlığı

becerileri sayesinde dijital teknolojiyi işlevsel kullanma alışkanlığı kazanırken, aynı zamanda daha etkili iletişim kurma, eleştirel düşünme ve yaratıcılığı ön plana çıkaran yetkinlikler kazanabilmektedir (American Academy of Pediatrics, 2020).

Yapılan çalışmalar medya okuryazarlığı becerisi ile etkileşim, farklı kaynakları analiz edebilme, iletişim ve problem çözme becerileri arasında yakın bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (Zulkarnain, Heleni ve Thahir, 2020). Medya okuryazarlığı gençlerin matematiği anlamalarına ve matematiği pratik bir oyun, rekabet ve uygulama haline getirmelerine yardımcı olmaktadır (Zulkarnain, Heleni ve Thahir, 2020). Hague ve Payton'ın (2010) yaptığı araştırma medya okuryazarlığının gençlerin bilgisini geliştirdiğini, merak ve yaratıcılıklarını teşvik ettiğini, gençlerin çoğunun sosyal medya, e-posta, Skype kullandıklarını ve internette gezinme konusunda iyi becerilere sahip olduklarını göstermektedir (Akbar ve Anggaraeni, 2017; Shopova, 2014). İçinde bulunduğumuz dijital çağ, gençlerin bilim ve teknolojideki gelişmeleri takip ederek, öğrenmenin gençlerin yaşadıkları zamana ve ihtiyaçlarına göre sunulmasını gerekli kılmaktadır.

E-öğrenmeye dayalı çalışmalar 2010 yılından bu yana yürütülmekte olup, pandemi süreci gençlerin medya ve dijital okuryazarlık becerilerini geliştirerek, iyileştirmeleri adına önemli fırsatlar sunmaktadır. E-öğrenme, pandemi nedeniyle günlerinin büyük bölümünü bilgisayar başında geçiren gençler için çevrimiçi bir çalışma ortamı sunarak, öğretmen ve öğrenciler arasında karşılıklı etkileşimin kurulmasına imkân sağlamaktadır (Fahlevi, 2018). Yazdi'nin (2012) ifadesiyle e-öğrenme, bilgi teknolojisine dayalı etkileşimli bir öğrenme ortamı sunarak, geleneksel eğitimin alternatifi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşadığımız pandemi sürecindeki eğitim uygulamaları bu görüşü destekler niteliktedir.

Pandemi süreci medya teknolojisindeki yenilikleri hızlandırırken, dijital uygulamalar ve kaynaklara olan ihtiyaç katlanarak artmıştır (Zulkarnain, Heleni ve Thahir, 2020). Medyanın bilgiye kolayca erişmeyi sağlaması, bilgi aramayı kolaylaştırması, sosyal ilişkileri kuvvetlendirmesi, içerik oluşturulmasına ve paylaşılmasına olanak tanınması, bu sonuç üzerinde etkili olmaktadır (Simons, Meeus ve T'Sas, 2017).

Medyanın doğru bir şekilde kullanımının, günlük hayata dahil edilebilmesi, belirli bir derecede medya okuryazarlığını gerekli kılmaktadır. Medya okuryazarlığı yetkinliği sayesinde gençler toplumsal olaylara daha duyarlı olarak yaklaşırken, medyadan gelen iletileri doğru bir şekilde değerlendirme, çözümleme ve eleştirel düşünme becerisi kazanmaktadır. Bu noktada ebeveynlerin dışında eğitim kurumlarının da büyük sorumluluğu bulunmaktadır (Simons, Meeus ve T'Sas, 2017). Medya okuryazarlığı bireylere medyayla daha doğru bir şekilde etkileşime geçerek, risklerle nasıl başa çıkacakları noktasında önemli fırsatlar sunmaktadır (Üstündağ, 2020).

Araştırmanın Amacı

COVID-19 salgını sırasında dijital teknoloji sadece eğitimin sürdürülmesi için değil, gençlerin yaşadıkları kısıtlamalar ve sokağa çıkma yasakları nedeniyle sosyal hayatlarını

sürdürebilmeleri için de gerekli hale gelmiştir. İzolasyon, kısıtlama ve sosyal mesafe sürecinde gençler, öğrenmek, yaşamak ve bağlantıda kalmak için dijital teknolojiye her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyar hale gelmiştir.

Dijital teknoloji, gençler tarafından sosyal, fiziksel, duygusal, entelektüel ve ruhsal refahlarını güçlendirmek ve sürdürmek adına aktif şekilde kullanılmaktadır. COVID-19 salgınının ve etkilerinin bir süre daha etkili olacağı göz önüne alındığında medya okuryazarlığının daha da önem kazanacağı öngörülebilir. Bu nedenle yapılan araştırmada gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi ve çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda, aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Araştırmaya katılan gençlerin medya okuryazarlık düzeyleri nedir?
2. Cinsiyet medya okuryazarlığı için ayırt edici bir değişken midir?
3. Gençlerin medya okuryazarlık düzeyleri yaşa göre farklılık göstermekte midir?
4. Gençlerin medya okuryazarlık düzeyleri sınıf düzeyine göre farklılık göstermekte midir?
5. Gençlerin medya okuryazarlık düzeyleri devam edilen okul türüne göre farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma temel nicel araştırma modeliyle oluşturulmuştur. Gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi ve çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amacını sağlayabilecek yöntem olduğu için betimsel araştırma modeli tercih edilmiştir (Metin, 2014).

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Ankara ili Etimesgut İlçesinde bulunan tüm liseler oluşturmaktadır. Etimesgut İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan bilgiye göre ilçede resmi ve özel 51 genel lise, 47 mesleki ve teknik lise bulunmaktadır. Araştırmanın örneklem grubunda 188 genç yer almaktadır. Örneklem grubunun belirlenebilmesinde, evrende bulunan tüm gençlerin araştırmaya katılma konusunda eşit ihtimalinin bulunması olanağı sağladığı için basit tesadüfi örnekleme yönteminden yararlanılmıştır (Metin, 2014).

Tablo 1. Örneklem Grubunda Bulunan Gençlerin Genel Bilgileri

Genel Bilgiler	Kız		Erkek	
	f	%	f	%
Yaş				
15	18	18,8	24	26,1
16	24	25,0	24	26,1
17	22	22,9	28	30,4
18	32	33,3	16	17,4
Toplam	96	100,0	92	100,0
Sınıf				
9	26	27,1	32	34,8
10	16	16,7	16	17,4
11	22	22,9	28	30,4
12	32	33,3	16	17,4
Toplam	96	100,0	92	100,0
Okul Türü				
Anadolu Lisesi	56	58,3	38	41,3
Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	40	41,7	54	58,7
Toplam	96	100,0	92	100,0

Tablo 1’de görüldüğü üzere örneklem grubunun %51,06’sı kızlardan, %48,93’ü de erkeklerden oluşmaktadır. Kızların %18,8’i 15; %25,0’i 16; %22,9’u 17 ve %33,3’ü de 18 yaşındadır. Erkeklerin %26,1’i 15; %26,1’i 16; %30,4’ü 17 ve %17,4’ü de 18 yaşındadır. Kızların %27,1’i 9. sınıfa; %16,7’si 10. sınıfa; %22,9’u 11. sınıfa ve %33,3’ü de 12. sınıfa devam etmektedir. Erkeklerin %34,8’i 9. sınıfa; %17,4’ü 10. sınıfa; %30,4’ü 11. sınıfa ve %17,4’ü de 12. sınıfa devam etmektedir. Kızların %58,3’ü Anadolu Lisesinde, %41,7’si de Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde eğitimini sürdürmektedir. Erkeklerin %41,3’ü Anadolu Lisesinde, %58,7’si de Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde eğitim görmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın temel veri toplama aracı Koç ve Barut (2016) tarafından geliştirilmiş olan “Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği”dir. Ölçeğin yanı sıra araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” da kullanılmıştır.

Kişisel bilgi formunda; araştırmaya katılan gençlerin genel bilgilerine ilişkin sorulara (cinsiyetleri, yaşları, sınıf düzeyleri, devam ettikleri okul türü gibi yer verilmiştir.

Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği; Koç ve Barut tarafından (2016) gençlerin medya okuryazarlık düzeylerini belirlemek amacıyla geliştirilen, 5'li likert tipinde olan, 35 madde ve 4 alt boyuttan (fonksiyonel tüketim, eleştirel tüketim, fonksiyonel üretim, eleştirel üretim) oluşan bir ölçektir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı 0,965 olarak belirlenmiştir (Koç ve Barut, 2016). Yapılan bu araştırmada ölçeğin güvenirlik katsayısı 0,955 olarak tespit edilmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın veri toplama araçları pandemi süreci nedeniyle Google forms uygulaması kullanılarak çevrimiçi olarak düzenlenmiş ve uygulanmıştır. Etik kurul izni alındıktan sonra Ankara İl Millî Eğitim Müdürlüğünden de okullarda uygulama yapılabilmesi için uygulama izni alınmıştır. Daha sonra ilçede bulunan liselere gidilerek müdürleri ile görüşülmüş, araştırmanın içeriği, amacı ve uygulanışı hakkında müdürler bilgilendirildikten sonra, rehberlik servisi ile irtibat kurularak çevrimiçi olarak hazırlanmış ölçek formunun linkinin sınıf gruplarından paylaşılması talep edilmiştir. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayandırılmıştır ve bu nedenle hem gençlerden hem de ebeveynlerinden çevrimiçi onay formu alınmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 22 programı kullanılmıştır. Analiz yapılmadan önce Shapiro-Wilk normallik testi yapılmış ve grup ortalamaları normal dağılmadığı için parametrik olmayan testler kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Mann Whitney U Testi, Kruskal Wallis testi ve Tamhane Post Hoc testleri yapılmıştır.

Araştırmanın Etik İzni

Araştırma etik kurallara uygun şekilde gerçekleştirilmiştir. Araştırma için Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 05.02.2021 tarihli ve 21/74 sayılı karar numarası ile Etik Kurul Onayı alınmıştır.

Bulgular

Bulgular araştırmanın alt amaçları kapsamında incelenmiştir. Araştırmaya katılan gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin ölçek alt boyutları ortalaması Tablo 2'de sunulmuştur:

Tablo 2. Gençlerin Medya Okuryazarlık Düzeyleri Ölçek Alt Boyutları Sonuçları

	Fonksiyonel Tüketim	Eleştirel Tüketim	Fonksiyonel Üretim	Eleştirel Üretim	Toplam
N	188	188	188	188	188
Ortalama	4,016	4,026	4,352	3,727	4,004
Minimum	1,29	2,00	1,14	2,30	1,77
Maximum	4,86	5,00	5,00	4,60	4,80

Yapılan analiz sonucunda örneklem grubunda bulunan gençlerin Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği ortalamalarının 4,004 olduğu belirlenmiştir. Gençlerin ölçek toplam puanlarının yüksekliği, medya okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin alt boyutları incelendiğinde gençlerin fonksiyonel tüketim (4,016), eleştirel tüketim (4,026) ve eleştirel üretim (3,727) alt boyut düzeylerinin de yüksek, fonksiyonel üretim (4,352) alt boyutu düzeylerinin ise çok yüksek olduğu belirlenmiştir. Gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin cinsiyet değişkenine ilişkin sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur:

Tablo 3. Ölçeğin Cinsiyet Değişkenine İlişkin Mann Whitney U Tesi Sonuçları

Ölçek alt boyutları	Cinsiyet	N	X	SS	U	Z	p																																												
Fonksiyonel Tüketim	Kız	96	86,83	833	368	-2,081	,037																																												
	Erkek	92	102,50	943				Eleştirel Tüketim	Kız	96	93,67	899	433	-,217	,828	Erkek	92	95,37	877	Fonksiyonel Üretim	Kız	96	79,50	763	297	-3,937	,000	Erkek	92	110,15	101	Eleştirel Üretim	Kız	96	89,48	859	393	-1,305	,192	Erkek	92	99,74	917	Toplam	Kız	96	85,79	823	358	-2,253	,024
Eleştirel Tüketim	Kız	96	93,67	899	433	-,217	,828																																												
	Erkek	92	95,37	877				Fonksiyonel Üretim	Kız	96	79,50	763	297	-3,937	,000	Erkek	92	110,15	101	Eleştirel Üretim	Kız	96	89,48	859	393	-1,305	,192	Erkek	92	99,74	917	Toplam	Kız	96	85,79	823	358	-2,253	,024	Erkek	92	103,59	953								
Fonksiyonel Üretim	Kız	96	79,50	763	297	-3,937	,000																																												
	Erkek	92	110,15	101				Eleştirel Üretim	Kız	96	89,48	859	393	-1,305	,192	Erkek	92	99,74	917	Toplam	Kız	96	85,79	823	358	-2,253	,024	Erkek	92	103,59	953																				
Eleştirel Üretim	Kız	96	89,48	859	393	-1,305	,192																																												
	Erkek	92	99,74	917				Toplam	Kız	96	85,79	823	358	-2,253	,024	Erkek	92	103,59	953																																
Toplam	Kız	96	85,79	823	358	-2,253	,024																																												
	Erkek	92	103,59	953																																															

Yapılan analiz sonucunda örneklem grubunda bulunan gençlerin Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Ölçeğin alt boyutlarında değerlendirme yapıldığında ise fonksiyonel tüketim ve fonksiyonel üretim alt boyutlarında erkek öğrencilerin lehine anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir. Gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin yaş değişkenine ilişkin sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur:

Tablo 4. Ölçeğin Yaş Değişkenine İlişkin Kruskal Wallis Sonuçları

Ölçek alt boyutları	Yaş	N	X	Chi-Square	df	p	Anlamlı Fark
Fonksiyonel Tüketim	15	42	75,50	22,834	3	,000	15 il 16 16 ile 17
	16	48	111,00				
	17	50	76,70				
	18	48	113,17				
Eleştirel Tüketim	15	42	71,79	51,314	3	,000	15 ile hepsi 16 ile 17 17 ile 18
	16	48	109,00				
	17	50	63,50				
	18	48	132,17				
Fonksiyonel Üretim	15	42	134,93	91,265	3	,000	15 ile 17 ve 18 16 ile 17 17 ile 18
	16	48	117,75				
	17	50	36,14				
	18	48	96,67				
Toplam	15	42	104,64	52,116	3	,000	15 ile 16 ve 17 16 ile 17 17 ile 18
	16	48	114,50				
	17	50	47,58				
	18	48	114,50				

Yapılan analiz sonucunda örneklem grubunda bulunan gençlerin Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği ortalamalarının yaşa göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p=,000$). Farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirleyebilmek için yapılan post hoc testi sonucunda farklılığın 17 yaş grubundan kaynaklandığı belirlenmiştir. Grup ortalamaları karşılaştırıldığında diğer yaş gruplarının ölçek ortalamaları yüksekken, 17 yaş grubunun ortalamasının düşük olduğu belirlenmiştir. 17 yaş grubunun aleyhinde bir farklılık olduğu görülürken, ölçeğin alt boyutlarında yapılan analizde tüm alt boyutlarında da yaş değişkenine göre farklılığın olduğu belirlenmiştir. Fonksiyonel tüketim alt boyutunda 15 ile 16 yaş grupları arasında 16 yaş grubunun lehine; 16 ile 17 yaş grupları arasında 16 yaş grubunun lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Eleştirel tüketim alt boyutunda 15 ile diğer yaş grupları arasında 16 ve 18 yaş gruplarının lehine; 16 ile 17 yaş grupları arasında 16 yaş grubunun lehine; 17 ile 18 yaş grupları arasında 18 yaş grubunun lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Fonksiyonel üretim alt boyutunda 15 ile 17 ve 18 yaş grupları arasında 15 yaş grubunun lehine ve 16 ile 17 yaş grupları arasında 16 yaş grubunun lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Eleştirel üretim alt boyutunda 15 ile 17 ve 18 yaş grupları arasında 15 yaş grubunun lehine; 16 ile 17 yaş grupları arasında 16

yaş grubunun lehine; 18 ile 17 yaş grupları arasında 18 yaş grubunun lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin sınıf değişkenine ilişkin sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur:

Tablo 5. Ölçeğin Sınıf Değişkenine İlişkin Kruskal Wallis Sonuçları

Ölçek alt boyutları	Sınıf	N	X	Chi-Square	df	p	Anlamlı Fark
Fonksiyonel Tüketim	9	58	85,29	17,350	3	,001	10 ile 11
	10	32	111,00				
	11	50	76,70				
	12	48	113,17				
Eleştirel Tüketim	9	58	82,05	45,747	3	,000	9 ile 11 ve 12 10 ile 11 11 ile 12
	10	32	109,00				
	11	50	63,50				
	12	48	132,17				
Fonksiyonel Üretim	9	58	119,50	58,298	3	,000	9 ile 11 ve 12 10 ile 11
	10	32	118,00				
	11	50	47,26				
	12	48	97,83				
Eleştirel Üretim	9	58	130,19	90,088	3	,000	9 ile 11 ve 12 10 ile 11 11 ile 12
	10	32	117,75				
	11	50	36,14				
	12	48	96,67				
Toplam	9	58	107,36	51,732	3	,000	11 ile hepsi
	10	32	114,50				
	11	50	47,58				
	12	48	114,50				

Yapılan analiz sonucunda örneklem grubunda bulunan gençlerin Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği ortalamalarının sınıf değişkenine göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p=,000$). Farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirleyebilmek için yapılan post hoc testi sonucunda farklılığın 11. sınıftan kaynaklandığı belirlenmiştir. Grup ortalamaları karşılaştırıldığında diğer sınıf düzeylerinin ölçek ortalamaları yüksekken, 11. sınıfın ortalamasının düşük olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin alt boyutlarında yapılan tüm alt boyutlarında da sınıf değişkenine göre anlamlı farklılığın olduğu belirlenmiştir. Fonksiyonel tüketim alt boyutunda 10. ile 11. sınıf arasında 10. sınıfın lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Eleştirel tüketim alt boyutunda 9 ile

11 arasında 9 sınıfın lehine; 9 ile 12 arasında 12 sınıfın lehine; 10. ile 11. sınıf arasında 10. sınıfın lehine; 11. ile 12. sınıf arasında 12. sınıfın lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Fonksiyonel üretim alt boyutunda 11. 12. sınıf ile 9. sınıf arasında 9. sınıfın lehine; 10. ile 11. sınıf arasında 10. sınıfın lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Eleştirel üretim alt boyutunda 9. ile 11. Ve 12 sınıf arasında 9. sınıfın lehine; 10. ile 11. sınıf arasında 10. sınıfın lehine; 12. ile 11. sınıf arasında 12. sınıfın lehine anlamlı farklılık bulunmuştur. Gençlerin medya okuryazarlık düzeyleri sınıf düzeyine göre farklılık göstermektedir. Gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin okul türü değişkenine ilişkin sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur:

Tablo 6. Ölçeğin Okul Türü Değişkenine İlişkin Mann Whitney U Tesi Sonuçları

Ölçek alt boyutları	Okul Türü	N	X	SS	U	Z	p																																												
Fonksiyonel Tüketim	Anadolu Lisesi	94	96,35	9057,00	4244,000	-,492	,623																																												
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	32	111,00	8709,00				Eleştirel Tüketim	Anadolu Lisesi	94	94,69	8901,00	4400,000	-,049	,961	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	94	94,31	8865,00	Fonksiyonel Üretim	Anadolu Lisesi	94	92,78	8721,00	4256,000	-,443	,658	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	94	96,22	9045,00	Eleştirel Üretim	Anadolu Lisesi	94	93,69	8807,00	4342,000	-,206	,837	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	94	95,31	8959,00	Toplam	Anadolu Lisesi	94	94,35	8869,00	4404,000	-,038	,970
Eleştirel Tüketim	Anadolu Lisesi	94	94,69	8901,00	4400,000	-,049	,961																																												
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	94	94,31	8865,00				Fonksiyonel Üretim	Anadolu Lisesi	94	92,78	8721,00	4256,000	-,443	,658	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	94	96,22	9045,00	Eleştirel Üretim	Anadolu Lisesi	94	93,69	8807,00	4342,000	-,206	,837	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	94	95,31	8959,00	Toplam	Anadolu Lisesi	94	94,35	8869,00	4404,000	-,038	,970	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	94	94,65	8897,00								
Fonksiyonel Üretim	Anadolu Lisesi	94	92,78	8721,00	4256,000	-,443	,658																																												
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	94	96,22	9045,00				Eleştirel Üretim	Anadolu Lisesi	94	93,69	8807,00	4342,000	-,206	,837	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	94	95,31	8959,00	Toplam	Anadolu Lisesi	94	94,35	8869,00	4404,000	-,038	,970	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	94	94,65	8897,00																				
Eleştirel Üretim	Anadolu Lisesi	94	93,69	8807,00	4342,000	-,206	,837																																												
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	94	95,31	8959,00				Toplam	Anadolu Lisesi	94	94,35	8869,00	4404,000	-,038	,970	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	94	94,65	8897,00																																
Toplam	Anadolu Lisesi	94	94,35	8869,00	4404,000	-,038	,970																																												
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	94	94,65	8897,00																																															

Yapılan analiz sonucunda örneklem grubunda bulunan gençlerin Yeni Medya Okuryazarlık Ölçeği ortalamalarının devam edilen okul türüne göre hem toplamda hem de alt boyut düzeyinde farklılaşmadığı belirlenmiştir. Gençlerin medya okuryazarlık düzeyleri devam edilen okul türüne göre farklılık göstermemektedir.

Tartışma

2020 yılından bu yana yaşadığımız pandemi süreci nedeniyle karantina uygulamaları neticesinde ekran karşısında daha fazla vakit geçirilmeye başlanmıştır. Eğitimin ve çalışma hayatının uzaktan olmasının da bu durum üzerinde etkileri bulunmaktadır. Beklenmeyen bir durum ile karşı karşıya kalındığı için toplumun her kesiminde tüm bireyler hem eğitim, iş, hem de sosyal hayatını internet aracılığıyla gidermeye başlamıştır. Eski normal koşullar sırasında ekran kullanımının gençlerin sağlığı ve gelişimi üzerindeki olumsuz etkileri konusunda sınırlandırma ve eğitim çalışmaları sürdürülürken, şimdi gençlerin tüm hayatı ekrana sığdırılmış haldedir. Yoğun olarak dijital medya kullanımı söz konusudur. Bu nedenle bu araştırmada gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi ve çeşitli değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Elde edilen sonuçlar örneklem grubunda bulunan gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğunu göstermiştir. Cinsiyet değişkeni açısından yapılan incelemede gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin cinsiyete göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Yaş değişkeni açısından yapılan incelemede gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin yaşa göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Sınıf değişkeni açısından yapılan incelemede gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin sınıf düzeyine göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Okul türü değişkeni açısından yapılan incelemede gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin devam edilen okul türüne göre farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Örneklem grubunda bulunan gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin yüksek oluşu olumlu bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Yaşanan pandemi süreci birçok belirsizliği ve bilgi kirliliğini beraberinde getirirken, gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin yüksek oluşu; doğru bilgiye ulaşma, medya içeriklerini anlama, anlamlandırma ve yorumlama becerilerinin yüksek olması açısından önem taşımaktadır. Bergsma ve Carney (2008) araştırmalarında olumsuz sağlık davranışlarının değiştirilmesi, iyileştirilmesi ve gençlerin sağlıklarını geliştirme stratejileri oluşturabilmeleri için medya okuryazarlığı becerilerinin yüksek olması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin yüksek oluşunun sağlık davranışları konusunda da bilinçli olmalarına katkısı olabileceği ifade edilebilir.

Araştırmada gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin cinsiyete göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Erkeklerin medya okuryazarlık düzeyinin kızlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Literatür incelendiğinde Budden ve arkadaşları (2007), Tutkun (2013), Aslan ve arkadaşları (2019) ve Yazgan (2013) tarafından yapılan araştırma sonuçlarında da medya okuryazarlığı düzeyinin cinsiyetler açısından farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgu, bu bağlamda literatür ile uyumluluk göstermektedir. Ancak literatürde cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılıkların bulunmadığı araştırmalar da mevcuttur (Banaz, 2017; Fidan, 2013; Kartal, 2013; Yıldırım, 2017). Gençlerin özellikle pandemi nedeniyle daha fazla

ekran karşısında olmasının sonuç üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca uzaktan eğitim uygulamaları nedeniyle gençler derslerini, ödevlerini ve araştırmalarını genellikle dijital teknoloji araçlarını kullanarak gerçekleştirmektedir. Cinsiyet bağlamında farklılık olmasına karşın gençlerin medya okuryazarlığı düzeyinin yüksek olması olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Araştırmada gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin sınıf düzeyine göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde de benzer şekilde öğrencilerin sınıf düzeyleri ile medya okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunduğu görülmektedir (Güven, 2014; Özer, Çelik ve Özatlı, 2021; Semiz, 2013; Som ve Kurt, 2012). Gençlerin yaşları arttıkça bilişsel gelişim düzeyleri de yetişkin seviyesine ulaşmaya başlamaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde gençlerin sınıf düzeyleri arasında farklılığın bulunması ve sınıf düzeyi arttıkça da medya okuryazarlığı düzeyinin artması beklenen ve olası bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Elde edilen sonuçlar, gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin yaşa göre de farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Yaş değişkeninde okuryazarlık düzeyinin farklılaşmasında gençlerin bu konuda aldıkları eğitimin ve farkındalıklarının artmasının olumlu bir etkisi olabileceği düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde Özer, Çelik ve Özatlı (2021) tarafından yapılan araştırmada okul türüne göre lise öğrencilerinin medya okuryazarlık düzeyinin farklılaştığı sonucuna ulaşılmış olsa da yapılan araştırmada gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin devam edilen okul türüne göre farklılık göstermediği belirlenmiştir. Pandemi öncesine kadar imkanlar dahilinde teknolojik araçların kullanımı söz konusuysa son bir yılda sürekli medya araçlarının kullanımı ile hayatın sürdürülmesinin okul türü değişkeni açısından da farklılığın ortadan kalkmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Gençlerin hem eğitim hem de sosyal hayatlarını sürdürebilmek için medya araçlarını kullanmak zorunluluğunun bulunmasının sonuç üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Yapılan araştırma gençlerin medya okuryazarlık düzeylerine pandemi sürecinin etkisini ortaya koyması açısından önemli bir çalışma olarak görülmekte ve alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Elde edilen sonuçlar gençlerin medya okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Medya okuryazarlığı anlama, analiz etme, kavrama, çıkarımda bulunma, eleştirel düşünme gibi birçok bilişsel beceri gerektirdiği için gençlerin sonuçlarının yüksek olmasının önemli bir bulgu olduğu düşünülmektedir.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda; gençlerin ekran karşısında geçirdikleri süreyi daha verimli hale getirebilecekleri yaratıcı projeler oluşturmaları için okul-aile iş birlikleri kurulabilir. Uzaktan eğitim süreci devam ederken medya okuryazarlığı mevcut eğitim programına çeşitli

şekillerde dahil edilebilir (Friesemn 2013; Friesem ve diğerleri 2014; Neag 2015). Örneğin; öğretmenler belirli konuların içeriğini kullanarak gençlerin medya okuryazarlığı becerilerini geliştirebilirler. Medya okuryazarlığı, görsel ve işitsel okuryazarlık becerisi gerektirdiği için sanat ve müzik derslerinde kullanılabilir. Çeşitli metin içeriklerini okuma ve anlama becerisi gerektirdiğinde medyanın iletişimsel işlevine odaklanılan çalışmalar ya da ödevler hazırlanabilir. Gençlerin doğru bilgiye ulaşması, araması, analiz etmesi ve sunmasını sağlayacak tarih, coğrafya gibi sosyal bilimlerde medya okuryazarlığını geliştirme olanakları sağlanabilir (Üstündağ, 2020).

Pandemi süreci nedeniyle ulaşılabilen genç sayısı kısıtlı olmuştur. Bu nedenle daha geniş kitlelerle benzer araştırma tekrarlanabilir. Farklı yaş gruplarını analiz eden araştırmalar yapılabilir. Ebeveynlerin medya okuryazarlık ve eğitim düzeyleri ile çocuklarının medya okuryazarlık düzeylerinin karşılaştırıldığı araştırmalar tasarlanabilir.

Media Literacy In Young People During The COVID-19 Pandemic In Light Of Different Variables

*Alev Üstündağ**

Introduction

Media and digital literacy are two of the 21st-century skills required in today's age of digital technology. Media and digital literacy are considered vital skills in today's educational practices given the impact that the COVID-19 pandemic has at on education. Media literacy includes diverse types of literacy, such as information literacy, computer literacy, digital literacy, communication literacy, visual literacy, and technological literacy. When evaluated in the context of the ongoing pandemic, success in supporting and developing media literacy skills is regarded as an indicator of educational success. Therefore, media literacy during the pandemic can be interpreted as young people's ability to make proficient use digital devices. Young people can therefore find information using different types of media, think critically, exercise their creativity, collaborate with others, and communicate effectively all while observing media safety guidelines.

Digital technology played an essential role in not only in allowing education to continue during the COVID-19 pandemic but also in aiding young people to maintain their social lives in the face of social restrictions and mandated curfews. Dealing with isolation, movement restrictions, and social distancing, young people depended on digital technology to learn and stay connected with their peers. Digital technology was and continues to be actively used by young people to strengthen and maintain their social, physical, emotional, intellectual, and spiritual well-being. Given that the COVID-19 is expected to continue for a long time, media literacy and guiding young people, especially in using media properly, have risen in importance. Consequently, this

* Asst. Prof. (PhD), University of Health Sciences, Gülhane Health Sciences Faculty, Department of Child Development, Ankara, Turkey. alev.ustundag@sbu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5832-6810

study has aimed to determine young people's media literacy levels and to examine them in light of different variables.

To this end, we sought answers to the following questions:

1. Do the young people involved in this study have high media literacy levels?
2. Do young people's media literacy levels differ by gender?
3. Do young people's media literacy levels differ by age?
4. Do young people's media literacy levels differ by grade level?
5. Do young people's media literacy levels differ by the type of school attended?

Method

Research Model

This study followed a basic quantitative research design.

Sample group

A total of 188 young people composed the study's sample group.

Data Collection Tools

We used the 5-point Likert-type New Media Literacy Scale developed by Koç and Barut (2016) to collect data. This scale was composed of thirty-five items and four sub-dimensions (i.e., functional consumption, critical consumption, functional production, critical production). The reliability coefficient of this scale was 0.965.

Data Collection and Analysis

The participants completed the New Media Literacy Scale online as a Google Form. After collecting and organizing data, we used the Mann Whitney U Test, Kruskal Wallis Test, and Tamhane Post Hoc Tests to analyze study data.

Findings

The findings reveal that young people have high levels of media literacy. We analyzed media literacy levels by gender, age, grade level, and school type. As a result of our analyses, we found that young people's media literacy levels differed significantly by gender, age, and grade level, but not by school type.

Suggestions

In line with the study's findings, we recommend that programs encouraging schools and families to collaborate with each other be established. These programs should provide young people the opportunity to realize creative projects so as to transform the time they spend in front of a screen into a productive endeavor. Since, however, the number of young people able to be reached was limited because of the pandemic, we recommend that similar studies be carried out with larger numbers of participants. Finally, studies comparing parents' media literacy and education levels with those of their children can also be designed.

Kaynakça/References

- Akbar, M. F., & Anggaraeni, F. D. (2017). Teknologi dalam pendidikan: Literasi digital dan self-directed learning pada mahasiswa skripsi. *Indigenous: Jurnal Ilmiah Psikologi*, 2(1), 28-38. <https://doi.org/10.23917/indigenous.v1i1.4458>
- American Academy of Pediatrics. (2020). *COVID-19 clinical guidance*. Q & A. Retrieved from <https://services.aap.org/en/pages/covid-19-clinical-guidance-q-a/>.
- Aslan, A., Turgut, Y. E., Göksu, İ. ve Aktı Aslan, S. (2019). Çocukların medya okuryazarlık düzeylerinin ve kullanım alışkanlıklarının demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF)*, 39(2), 793-815
- Banaz, E. (2017). *Ortaöğretim öğrencilerinin medya okuryazarlığı düzeyleri (Giresun İli örneği)*, Yüksek Lisans Tezi. Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- Bergsma, L. J. ve Carney, M. E. (2008). Effectiveness of health-promoting media literacy education: a systematic review. *Health education research*, 23(3), 522-542.
- Budden, C. B., Anthony, J. F., Budden, M. C. ve Jones, M. A. (2007). *Managing the evolution for a revolution: Marketing implications of internet media usage among college students*. <https://clutejournals.com/index.php/CTMS/article/view/5283>
- Çam, E., & Kıyıcı, M. (2017). Perceptions of prospective teachers on digital literacy. *Malaysian Online Journal of Educational Technology*, 5(4), 35-50.
- Fahlevi, R. (2018). Pengaruh film animasi upin dan ipin terhadap pemerolehan bahasa kedua anak. *Kata Pengantar*, 129.
- Fidan, M. (2013). Sınıf öğretmenleri adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 121-137.
- Friesem, Y. (2013). Review: Media literacy in the K-12 classroom. *Journal of Media Literacy Education* 5(2), 395-396.
- Friesem, Y., Quaglia Beltran, D. ve Crane, E. (2014). Media now: A historical review of a media literacy curriculum. *Journal of Media Literacy Education* 6(2), 35-55.
- Griffin, P. ve Care, E. (2015). *Assessment and teaching of 21st century skills*. London: Springer
- Güven, İ. (2004). Fen ve teknoloji öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı ve medya okuryazarlığı düzeylerinin incelenmesi, *Turkish Studie -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 787-800. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.6395>
- Hague, C. ve Payton, S. (2010). *Digital literacy across the curriculum*, Futurelab. Retrieved from: <http://www.nfer.ac.uk/publications/FUTL06/FUTL06.pdf>
- Kartal, O. Y. (2013). *Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri ile aktif vatandaşlık bağlamında toplum yaşamına katılma düzeyleri arasındaki ilişki*. Doktora Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale
- Koç, M. ve Barut, E. (2016). Development and validation of New Media Literacy Scale (NMLS) for University Students. *Computers in Human Behavior*, 63, 834-843.
- Metin, M. (2014). *Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Neag, A. (2015). Media literacy and the hungarian national core curriculum – A curate's egg, *Journal of Media Literacy Education*, 7(1), 35-45.

- Özer, N., Çelik, S. ve Özatlı, N. S. (2021). Dijital çağda X, Y, Z kuşaklarının medya okuryazarlık düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi: Balıkesir örneği. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 217-232.
- Semiz, L. (2013). *Ortaokul öğrencilerinin medya okuryazarlığı yeterlikleri ve medya okuryazarlığı dersini yürüten öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar*. Yüksek Lisans Tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Shopova, T. (2014). Digital literacy of students and its improvement at the university. *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, 7(2), 26-32.
- Simons, M., Meeus, W. ve T'Sas, J. (2017). Measuring media literacy for media education: Development of a questionnaire for teachers' competencies. *Journal of Media Literacy Education*, 9(1), 99-115.
- Skills, C. (2003). *Literacy in the digital age*. Naperville, IL: NCREL.
- Som, S. ve Kurt, A.A. (2012). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin medya okuryazarlık düzeyleri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 2(1), 104-119.
- Tutkun, T. (2013). *Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyi ile aktif vatandaşlık bileşenlerinden temsili demokrasiye, protesto ve sosyal değişime katılım düzeyi arasındaki ilişki*. Doktora Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale
- Üstündağ, A. (2020). *Çocuk ve ekran. Dijital medya ve çocuk gelişimi*. Ankara: Eğiten Kitap
- Yazdı, M. (2012). E-learning sebagai media pembelajaran interaktif berbasis teknologi informasi. *Jurnal ilmiah foristik*, 2(1), 143-152.
- Yazgan, A. D. (2013). *Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri ile aktif vatandaşlığa ilişkin demokratik değer düzeyleri arasındaki ilişki*. Doktora Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Yıldırım, Ş. (2017). *Türkçe ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin medya okuryazarlığı eğitimi ile ilgili becerileri ve görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Zulkarnain, Z., Heleni, S. ve Thahir, M. (2020). Digital literacy skills of math students through e-learning in COVID-19 era: a case study in Universitas Riau. *Journal of Physics: Conference Series*, 1663(1), 12-15.

Copyright © 2021 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>
 Gençlik Araştırmaları Dergisi • Aralık 2021 • 9(25) • 69-83

ISSN 2791-8157
 Başvuru | 26 Haziran 2021
 Kabul | 10 Ağustos 2021

Üniversite Öğrencisi Algılarına Göre Yükseköğretim Kurumlarının Hizmet Kalitesinin İncelenmesi

*Muhammet İbrahim Akyürek**

Öz

Bu araştırmanın amacı, lisans öğrencisi algısına göre yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi düzeyini belirlemektir. Araştırma, kesitsel tarama modelindedir. Araştırmanın örneklemini, 2020-2021 öğretim yılında Türkiye'deki devlet üniversitelerinde öğrenim gören 460 lisans öğrencisi (birinci öğretim) oluşturmaktadır. Araştırmada *Yükseköğretimde Hizmet Kalitesi Ölçeği* kullanılmıştır. Araştırma verileri, 2020-2021 öğretim yılı Haziran ayı içerisinde elde edilmiştir. Araştırmada, öğrenci algılarına göre yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesinin orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi düzeyine ilişkin öğrenci algıları arasında sınıf değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılık olduğu; ancak cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yükseköğretim Kurumu, Hizmet Kalitesi, Lisans Öğrencisi.

* Dr., Etimesgut Bilim ve Sanat Merkezi, Ankara/Türkiye, i_akyurek56@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9122-471X

Abstract

This research aims to determine how undergraduate students perceive the quality of services provided by higher education institutions. The study followed a cross-sectional scanning model. The sample of the research consists of 460 undergraduate students (primary education) attending state universities in Turkey during the 2020–2021 academic year. The *Service Quality Scale in Higher Education* was used in the research. Research data were obtained in June of the aforementioned academic year. Findings reveal that students perceive the quality of services offered by higher education institutions to be moderate. There we observed a significant difference in students' perceptions by class level. However, no significant difference was found by gender.

Keywords: Higher Education Institution, Service Quality, Undergraduate Student.

Giriş

Ulusların vatandaşlarının beceri, bilgi ve küresel olarak rekabet etme kabiliyetlerini yaşadığımız küreselleşme çağına uygun şekilde geliştirmeleri gerekmektedir. Yükseköğretim kurumları küreselleşmenin etkilerini daha fazla hissetmektedir. Bu bağlamda, uluslararası iş deneyimi ve kısmen veya tamamen yurt dışında edinilmiş eğitim ihtiyacı artmaktadır (Lapina, Roga & Mürsepp, 2016). Yükseköğretim kurumları; nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesi ve bilimsel ilerleme yoluyla ülkelerine hizmet etmek sorumluluğu taşımaktadır. Eğitime yapılan yatırım, beşeri sermaye arzını artırmalı ve karşılığında verimli bir ekonomik büyüme kaynağı yaratmalıdır (Habib vd., 2019). Özellikle geçtiğimiz otuz yıl boyunca gerçekleştiği görülen teknolojik devrim, terörizm, artan rekabetçi iş piyasası ve nüfus artışı (Shahzad vd., 2019) gibi sosyal, politik ve ekonomik değişiklikler (Abbas, 2019) söz konusudur. Bu değişiklikler, imalat ve hizmet endüstrilerinin ihtiyaçlarını ve taleplerini değiştirmiştir (Imran & Abbas, 2020). Ayrıca, yükseköğretim kurumlarının operasyonel koşullarını da etkileyen bu değişiklikler yükseköğretim kurumları ile çevreleri arasındaki kurulum ve ilişkilerde temel değişikliklere neden olmuştur (van Schalkwyk & Steenkamp, 2016). Yükseköğretim düzenindeki önemli değişikliklerden bazıları; özel yükseköğretim kurumlarının sayısında sürekli bir artış, yükseköğretimin uluslararasılaşması (Abbas & Sagsan, 2019), kamu yükseköğretim kurumları için devlet hibelerinde azalma ve kurumsal çeşitliliği (Modestino vd., 2016). Bu sosyoekonomik değişiklikler, üniversite-toplum ilişkisinde ve istihdam gereksiniminde değişikliklere yol açmakla birlikte yükseköğretim kurumlarının yeni bilgi, uzmanlık, pedagoji ve finansman araçları bulmasına da sağlamaktadır (Abbas, 2020).

Eğitim kurumları, özellikle yükseköğretim kurumları, genç neslin yetiştirilmesinden (Brachem & Braun, 2018) ve onları değerli kaynaklara dönüştürmekten sorumludur (Premand, Brodmann, Almeida, Grun & Barouni, 2016). Yükseköğretimde genç neslin katılım oranındaki önemli artış (Roser & Ortiz-Ospina, 2018), kamu yükseköğretim kurumlarının tüm öğrencileri

barındıramamasıyla sonuçlanmış ve özel yükseköğretim kurumlarının önünü açmıştır. Sonuç olarak, son yirmi yılda dünya genelinde kamuya ait ve özel yüzlerce yeni yükseköğretim kurumu kurulmuştur (Acer & Güçlü, 2017). Benzer şekilde, yükseköğrenimin uluslararasılaşması nedeniyle, her yıl binlerce öğrenci daha iyi eğitim almak için farklı ülkelere seyahat etmektedir (Jupiter vd., 2017). Bu gelişme, öğrenciler için yükseköğretim kurumu seçiminde, daha fazla alternatife ulaşılmasına imkân sağlamış ayrıca mevcut öğrencileri elde tutmak ve yeni öğrencileri çekebilmek için yükseköğretim kurumları arasındaki rekabeti de yoğunlaştırmıştır (Truong, Pham & Vo, 2016). Hizmet kalitesi, rekabet gücünün önemli boyutlarından biridir ve pazarlama literatüründe geniş çapta incelenmektedir (Ali vd., 2016).

Mallara uygulanan kalite kavramı hizmet sektörüne genişletilemez (Parasuraman, Zeithaml & Berry, 1985). Bunun nedeni, mallar kaliteyi anlamaya yönelik fiziksel ipuçlarına sahipken, hizmetlerdeki kalite ise “deneyim” ve “güven” faktörleri tarafından desteklenir. Ayrıca hizmetler performans odaklı, soyut, heterojen ve ayrılmaz olduğundan kaliteyi ölçmek zordur (Abili, Thani & Afarinandehbin, 2012). Üstelik aynı kaliteyi tüm müşterilere her zaman sağlamak da kolay değildir. Araştırmacılar, hizmet kalitesinin, yükseköğretim kurumları için bile hayatta kalma, sürdürülebilirlik ve büyüme için en temel yeterlik olduğunu belirtmektedir (van Schalkwyk & Steenkamp, 2014). Araştırmacılar ayrıca, yeni nesil öğrencilerin tüketici olarak daha fazla farkındalığa sahip olması, gelecek hakkında daha etkileşimli ve seçici olmaları dolayısıyla öğrencileri çekmenin daha zor hale geldiğini belirtmektedir (Zafiroopoulos & Vrana, 2008).

Son yirmi yılda, hizmet kalitesi kapsamlı bir şekilde araştırılmıştır (Moslehpour vd., 2020). Willms vd. (2006) hizmet kalitesinin doğasının, esas olarak hizmet sağlayıcı tarafından kontrol edilen performans ve fırsat kalitesine atıfta bulunduğunu öne sürmüştür. Kalite aynı zamanda inanç beyanları veya nitelik performansı olarak da ifade edilebilir ve ölçülebilir (Churchill & Surprenant, 1982).

Hizmet kalitesi, bir hizmetin bir müşteri veya başka bir paydaş tarafından, “hizmet beklentileri karşılıyor mu/aşılıyor mu, yani amaca uygun mu” bağlamında, genel olarak değerlendirilmesidir (Eshghi, Roy & Ganguli, 2008). Bir hizmetin genel mükemmelliği veya üstünlüğü ile ilgili bir yargı veya tutumdur (Khodayari ve Khodayari, 2011). Basitçe ifade etmek gerekirse, algılanan hizmet kalitesi, bir hizmetin iyiliğinin veya kötülüğünün genel bir değerlendirmesidir (Twaissi ve Al-Kilani, 2015). Yüksek hizmet kalitesi sağlamak, sadece mevcut müşterileri elde tutmaya değil, aynı zamanda diğer paydaşlara, örneğin aday öğrenciler, işverenler, veliler, sponsorlar ve düzenleyiciler vb. tarafından verilen olumlu tavsiyelerin bir sonucu olarak yenilerini çekmeye de yardımcı olmaktadır (Ladhari, 2009; Negi, 2009). Bu, rekabetçi bir ortamda faaliyet gösteren üniversitelerin paydaşların ihtiyaçlarını karşılamak için yüksek kaliteli hizmeti nasıl sunacaklarını düşünmek zorunda olmalarını gerektirmektedir. (DeShields Jr., Kara & Kaynak, 2005). Toplam eğitim deneyimlerinin kalitesi hakkında kurum çapında öğrenci geribildirimi, küresel olarak üniversitelerde artan bir faaliyet alanıdır (Cardona & Bravo, 2012; Zineldin, 2007).

Yükseköğretim kurum sayısındaki büyük artış, kaliteye yönelik kayda değer bir tehdidi göstergesi durumundadır (Ali vd., 2016). Yükseköğretim kurumlarının kuruluşundaki bu önemli artış, yükseköğretim kurumlarında kalite sorunu ile sonuçlanmıştır (Abbas, 2020). Örneğin Truong vd. (2016), özel üniversitelerdeki öğrencilerin çoğunun kendilerine sunulan altyapı ve olanakların kalitesinden memnun olmadığını belirtmiştir. Mok & Jiang (2017), yükseköğretimin kitleleşmesi nedeniyle, dünyanın dört bir yanındaki bazı yükseköğretim kurumlarının, öğrencilere uygun eğitim verilmesi ve yükseköğretim kurumlarındaki tesis ile donanımların mevcudiyeti gibi durumlarda kaliteden ödün verdiğini ifade etmiştir.

Günümüzde son derece rekabetçi ve dinamik olarak değişen küresel pazarda, yükseköğretim kurumları sadece kültürel ve sosyal kalkınmada yükseköğretim kurumu rolünü oynamakla kalmamakta, aynı zamanda ulusal ekonomide de önemli bir rol oynamaktadır (Abbas & Sagsan, 2019). Bu nedenle, yükseköğretim kurumları yavaş yavaş iş benzeri organizasyonlara dönüşmekte ve hesap verebilirlik ile kalite güvencesi için performans göstergelerine sahip olmaktadır (Brachem & Braun, 2018). Yükseköğretim kurumları günümüzde pazar odaklı ticari işletmelere dönüşme eğilimindedir ve hizmet kalitesi kuruluşun kendisi tarafından değil müşteriler tarafından tanımlanmaktadır bu nedenle, müşterilerin kalite ve memnuniyet algısı ile daha fazla ilgilenmeleri gerekmektedir (Li, 2018). Müşterilerin hizmet kalitesinden memnuniyeti organizasyonel başarının belirleyicilerinden biridir (Abbas, 2019; Campos, Santos & Castro, 2017). Öğrenciler, yükseköğretim kurumlarının birincil hizmet edilmesi gereken unsurlarındandır, bu nedenle memnuniyetleri sağlanmalıdır (Guilbault, 2018). Bununla birlikte, Guilbault (2018) ve Tholen, Relly, Warhurst ve Commander (2016) gibi bir dizi araştırmacı, öğrencileri müşteri ve eğitim kurumlarını iş benzeri kuruluşlar olarak görmeye karşı çıkmıştır. Liu (2016), öğrencilerin hizmet edilmesi gereken bir unsur olarak kabul edilmesi durumunda, yükseköğretim kurumlarının onlara istediklerini vermeleri gerektiğini ve bu durumun eğitimde kalite sunumu ile çelişebileceğini belirtmiştir.

Genel olarak, farklı hizmet endüstrileri ve sektörleri ile ilgili olarak hizmet kalitesi üzerine bir literatür hakimdir. Hizmet kalitesinin doğru tanımlanması ve nasıl ölçülmesi gerektiği konusunda araştırmacılar arasında tartışmalar olmuştur. Örneğin araştırmalar, yükseköğretim kurumlarında “hizmet kalitesi” tanımı konusunda bir fikir birliğinin olmadığını göstermektedir ki bu da ölçüm metodolojilerinde tartışmalara yol açmaktadır (Doherty, 2008; Brochado, 2009). Bu nedenle, hizmet kalitesini değerlendirmek için bir dizi hizmet kalitesi çerçevesi kullanılmaktadır. Üniversitelerde hizmet kalitesini değerlendirmek için, bazı çalışmalarda (Gerşil & Güven, 2018; Türeli & Aytar, 2014; Yılmaz, Filiz & Yaprak, 2007) Parasuraman, Zeithaml ve Berry (1988) tarafından geliştirilen SERVQUAL (Hizmet Kalitesi) modeli kullanılmıştır. Yazarlara göre hizmet kalitesi; güvenilirlik, güvence, dokunulurluk, empati ve duyarlılık olmak üzere beş temel boyuta odaklanarak ölçülebilir (Parasuraman, Zeithaml & Berry, 1988). Ardından Cronin ve Taylor (1992) tarafından SERVPERF modeli geliştirilmiştir. SERVPERF modeli hizmet kalitesini algılamanın bir fonksiyonu olarak değerlendirilerek ölçeğin tek boyutlu olduğunu öne sürmektedir (Cronin & Taylor, 1992). Yükseköğretim kurumlarında hizmet kalitesi ile

ilgili olarak Firdaus (2005) tarafından geliştirilmiş HEDPERF ölçeği de yer almaktadır. HEDPERF ölçeği; hizmet kalitesini yükseköğretim kurumunun akademik olmayan özellikleri, akademik özellikleri, erişilebilirliği, imajı, sunduğu programlar ve empati kurabilme yeteneği olmak üzere altı boyutta incelemektedir (Firdaus, 2005). Daha yakın zamanlarda, üniversite hizmet kalitesinin değerlendirilmesinde arayışlar artmış ve bu kapsamda yeni çerçeveler sunulmuştur. İçli ve Anıl (2014), yükseköğretim kurumlarında hizmet kalitesini ölçmek için HEDQUAL adlı yeni bir ölçek önermiştir. Ölçek; akademik kalite, idari hizmet kalitesi, kütüphane hizmet kalitesi, kariyer fırsatları sağlama kalitesi ve destek hizmetleri olmak üzere beş temel boyuta odaklanmaktadır (İçli & Anıl, 2014). Son olarak, Zineldin (2007) 5Q adlı bir çerçeve önermiştir. Bu; nesnenin kalitesi, sürecin kalitesi, altyapının kalitesi, etkileşim ve iletişimin kalitesi ile atmosferin kalitesi olmak üzere beş temel boyutu içermektedir (Zineldin, 2007; Zineldin, Akdag & Vasicheva, 2011). Bu çalışma ise Çınkır, Yıldız ve Kurum (2021) tarafından geliştirilen “Yükseköğretimde Hizmet Kalitesi Ölçeği”nde yer alan üç boyut (akademik hizmetler, idari hizmetler ve kampüs olanakları) üzerine kurgulanmıştır. Bu ölçeğin, benzerlerine göre tercih edilmesi; değişen ve gelişen küresel atmosferdeki yükseköğretim kalite standartlarına cevap niteliğinde olabilecek güncelliğinden kaynaklanmaktadır.

Öğrencilerin öğrenim gördükleri kuruma dönük olarak kalite beklentileri çok boyutlu bir olgu olup; fiziki mekânlar, eğitim kalitesi, sosyal kültürel ve sportif olanaklar, öğrencinin bireysel özellikleri, sunulan uygulama olanakları gibi farklı boyutları kapsamaktadır (Saydan, 2008). Öğrencilerin bu konularla ilgili deneyimlerine ilişkin görüşlerine başvurmak yükseköğretimde kalite güvencesinin oluşturulması için kullanılan temel araçlardan biri olmuştur (Zineldin, Akdag & Vasicheva, 2011). Bu çerçevede yükseköğretim hizmetinin en önemli alıcısı durumunda olan öğrencilerin onlara sunulan olanak ve hizmetlere ilişkin memnuniyet, beklenti ve kalite algılarının belirlenmesi yükseköğretim kalitesinin artırılması bakımından önemlidir (Donalds & Denison, 2001; İçli & Vural, 2010; Watty, 2006).

Yükseköğretimde hizmet kalitesinin belirlenmesi, üniversitelerin kendilerini geliştirmelerine rehberlik edebilecektir. Türkiye’de bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde; sınırlı ve aynı zamanda bir üniversite özelinde (Çınkır, Yıldız & Kurum, 2021; Gerşil & Güven, 2018; Türel & Aytaç, 2014) veya bir fakülte özelinde (Yılmaz, Filiz & Yaprak, 2007) gerçekleştirildiği görülmektedir. Ayrıca yükseköğretimde hizmet kalitesinin Türkiye genelindeki durumunun belirlenmesinin alanyazında bir ihtiyaç olduğu ifade edilebilir. Yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi bağlamında akademik ve idari hizmetler ile kampüs olanaklarının Türkiye genelindeki durumunu incelemek, bütüncül bir bakış açısı kazandırabilecek ve alanyazındaki bu ihtiyaca cevap verebilecektir. Bu nedenle araştırma, Türkiye genelindeki yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesini belirlemeye yöneliktir. Ayrıca yapılan araştırmalar, gerçekleştirildiği zamanın kalite standartlarına ilişkin ölçümlerle hizmet kalitesini belirlemiştir. Bu araştırma ise değişen ve gelişen bir küresel atmosferin kalite standartlarına cevap niteliğinde olabilecek güncel bir ölçek (Çınkır, Yıldız & Kurum, 2021) aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Müşterilerin

hizmet kalitesinden memnuniyeti organizasyonel başarının belirleyicilerinden biridir (Abbas, 2019; Campos, Santos & Castro, 2017). Öğrenciler, yükseköğretim kurumlarının en önemli hizmet edilmesi gereken varlıkları arasında bulunduğundan memnuniyetlerinin sağlanması gereklidir (Guilbault, 2018). Toplam eğitim deneyimlerinin kalitesi hakkında kurum çapında öğrenci geribildirimi, küresel olarak üniversitelerde artan bir faaliyet alanıdır (Cardona & Bravo, 2012; Zineldin, 2007). Yükseköğretimde hizmet kalitesinin, kalitenin iyileştirilmesine ve geliştirilmesine ilişkin olarak birincil müşteri olarak kabul edilen ve geribildirimine önem verilen öğrenci algılarına göre belirlenmesi önemlidir. Yükseköğretimde hizmet kalitesinin ölçümü ve belirlenmesi yoluyla yükseköğretimde gelişim ve başarının daha fazla sağlanması mümkün olabilecektir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, lisans öğrencisi algısına göre yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi düzeyini belirlemektir. Bu doğrultuda belirlenen alt problemler şunlardır:

1. Lisans öğrencisi algısına göre yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi ne düzeydedir?
2. Yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi düzeyine ilişkin lisans öğrencisi algıları, bazı demografik değişkenlere (cinsiyet, sınıf) göre farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma, nicel araştırma yöntemleri arasında yer alan kesitsel tarama modelindedir. Tarama modelinde, araştırmadaki birey ya da konu bulunduğu koşullar içinde olduğu gibi betimlenmeye çalışılır (Karasar, 2015). Kesitsel tarama modelinde, betimlenecek değişkenler (tutum gibi) bir seferde ölçülür. Bu model kapsamında, lisans öğrencisi algısına göre yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi düzeyi tek seferde ölçülerek belirlenmeye çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2020-2021 öğretim yılında Türkiye'deki devlet üniversitelerinde öğrenim gören lisans öğrencileri (birinci öğretim) oluşturmaktadır. Yükseköğretim Kurulu (YÖK) 2019-2020 Öğretim Yılı İstatistikleri'ne göre toplam 127 Devlet Üniversitesi'nde öğrenim gören lisans öğrencisi (birinci öğretim) sayısı 815781'dir.

Sayı belli olan evrenden hareketle örneklem hesabı şu şekildedir:

$$N= 815781, p= 0.5, q= 0.5, t= 1.96, d= 0.05, n= ?$$

$$N t^2 p q \quad 815781 \times (1.96)^2 \times \quad 783476.0724$$

$$0.5 \times 0.5$$

$$n = \frac{N t^2 p q}{d^2 (N-1) + t^2 p q} = \frac{783476.0724}{(0.05)^2 \times (815781-1) + (1.96)^2 \times 0.5 \times 0.5} = \frac{783476.0724}{2040.4104} = 384$$

Değerler, formülde yerlerine yazıldığında; $n= 384$ olarak elde edilmektedir. Buna göre çalışmanın örneklem büyüklüğü için alt sınır 384'tür. Araştırmanın örneklemini, 2020-2021 öğretim yılında Türkiye'deki 21 devlet üniversitesinde öğrenim gören 460 lisans öğrencisi (birinci öğretim) oluşturmaktadır. Bu çalışmadaki evrene göre örneklem sayısı %95 güven aralığına göre yeterlidir (Gürbüz & Şahin, 2014). Öğrencilerin örnekleme alınması, seçkisiz örnekleme yöntemleri arasında yer alan basit seçkisiz örnekleme ile gerçekleştirilmiştir. Seçkisizlik, örneklemede temel alınan birimlerin örneklem için seçilme ihtimallerinin eşit olmasını ifade eder (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2012).

Aşağıdaki tabloda, katılımcı öğrencilerin demografik değişkenlerine (cinsiyet, sınıf) ilişkin betimsel istatistiklere yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcı Öğrencilerin Demografik Değişkenlerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişkenler	Sınıf	N	%
Cinsiyet	Kız	336	73.0
	Erkek	124	27.0
Sınıf	Hazırlık sınıfı	12	2.6
	1.sınıf	104	22.6
	2.sınıf	228	49.6
	3.sınıf	80	17.4
	4.sınıf	36	7.8
Toplam		460	100

Tablo incelendiğinde; cinsiyet değişkenine göre kız öğrencilerin %73 ile, erkek öğrencilere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Sınıf değişkenine göre ise en fazla orana sahip grubu %49.6 ile 2.sınıf, en az orana sahip grubu ise %2.6 ile hazırlık sınıfı öğrencileri oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada Çinkır, Yıldız ve Kurum (2021) tarafından geliştirilen "Yükseköğretimde Hizmet Kalitesi Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek beşli likert tipinde 29 maddeden oluşmakta ve üç boyutlu bir yapıdadır. Ölçeğin yapı geçerliğini test etmek amacıyla kullanılan öncelikle Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmış ve varyansın %45.04'ü açıklanmıştır. Sonrasında yapılan Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile ölçeğin dört boyutlu yapısı doğrulanmıştır, maddelerinin faktör yükleri ise .48 ile .72 arasında değişmiştir. Ayrıca doğrulayıcı faktör analizi sonucu oluşan uyum iyiliği değerleri $\chi^2/sd=8.28$; $RMSEA=.46$; $SRMR=.04$; $CFI=.91$ ve $TLI=.90$ olarak

elde edilmiştir. Güvenirlik analiz sonucu, ölçeğin güvenirlik katsayısı .89 bulunmuştur ve madde toplam korelasyon değerlerinin ise .38 ile .60 arasında değiştiğini göstermiştir (Çınkır, Yıldız & Kurum, 2021). Böylece, uyarlanan Yükseköğretimde Hizmet Kalitesi Ölçeğinin geçerli ve güvenilir olduğu belirlenmiştir. Yükseköğretimde hizmet kalitesi ölçeğinde “akademik hizmetler” boyutu 1-15 (örnek madde; fakültemden aldığım eğitimin beklenti-ihtiyaçlarımı karşılamasından...); “idari hizmetler” boyutu 16-21 (örnek madde; kütüphane koleksiyonları/ veri tabanlarının akademik ihtiyaçlarımızı karşılamasından...); “kampüs olanakları” boyutu 22-29 (örnek madde; kampüsteki yemekhane olanaklarından...) arasındaki maddelerle ölçülmektedir. Ölçeğin madde kod ve aralıkları; “hiç memnun değilim” (1; 1.00-1.80), “memnun değilim” (2; 1.81-2.60), “ne memnunum ne de değilim” (3; 2.61-3.40), “memnunum” (4; 3.41-4.20), “çok memnunum” (5; 4.21-5.00) şeklinde belirtilmiştir.

Bu çalışmada, istatistiksel program aracılığıyla hesaplanan ölçeğin Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı .96 olarak bulunmuştur. Psikolojik test için hesaplanan güvenirlik katsayısının .70 ve daha fazla olması test puanlarının güvenirliliği için genel bağlamda yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2013).

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılan ölçme aracı, 2020-2021 öğretim yılı Haziran ayı içerisinde, Türkiye'deki devlet üniversitelerinde öğrenim gören 460 lisans öğrencisine (birinci öğretim) dijital ortamda (pandemi nedeniyle, veri toplama döneminde, üniversitelerde uzaktan eğitim yapıldığından ve buna bağlı olarak üniversitelerde öğrenci bulunmadığı için veriler yüz yüze toplanamamıştır) uygulanarak veriler elde edilmiştir. Verilerin analizi kapsamında öncelikle veri setinin normallik varsayımını karşılama durumu incelenmiştir. Bu doğrultuda basıklık ve çarpıklık katsayıları ile ortalama, mod ve medyan değerlerine bakılmıştır. Ölçeğin geneli ve boyutlar bazında hesaplanan sırasıyla basıklık, çarpıklık ve standart sapma değerleri şu şekildedir: Ölçeğin geneli .93, -1.16, .75; akademik hizmetler boyutu .32, -1.02, .83; idari hizmetler boyutu .07, -.50, .87; kampüs olanakları boyutu -.05, -.67, .81. Çalışmadaki basıklık ve çarpıklık değerleri ± 2 arasında yer almaktadır. Bu sonuçlar veri setinin normal dağılım gösterdiği biçiminde yorumlanmaktadır (George & Mallery, 2010). Ayrıca yapılan analizlerde aritmetik ortalamanın 3.08, mod değerinin 3.38 ve medyanın 3.31 olduğu tespit edilmiştir. Bu değerlerin birbirine yakın olması da veri setinin normal dağıldığını göstermektedir (Hair, Ringle & Sarstedt, 2011). Veri setinin normallik varsayımını sağlamış olması nedeniyle güvenirlik analizi için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı tekniğinden yararlanılmasına karar verilmiştir (Gravetter & Walnau, 2000). Bu bağlamda, araştırmanın alt problemlerinin sınanması için parametrik ve parametrik olmayan test teknikleri seçilerek kullanılmıştır. Bu kapsamda verilerin çözümlenmesi kapsamında öncelikle yüzde ve frekans analizleri yapılmıştır. Parametrik istatistik olarak, iki alt kategorili değişkenlerde, bağımsız örneklem için t-testi uygulanmıştır. Bazı alt problemlerde; alt gruplarda yer alan katılımcı sayısının az (15'ten küçük) olması, puanların normal dağılımını engellemektedir. Bu nedenle parametrik olmayan istatistiğin kullanılması

zorunluluktur (Büyüköztürk, 2013). Araştırmada, bu alt problemlere dönük olarak grupların ortalamaları arasındaki karşılaştırmalar, normallik varsayımını gerektirmeyen Kruskal Wallis-H testi kullanılarak gerçekleştirilmiştir; analiz sonucunda ortaya çıkan anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmaya dönük olarak da Mann Whitney U-testi uygulanmıştır. Bulguların yorumlanmasında, anlamlılık değeri $p < .05$ olarak esas alınmıştır.

Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi kapsamında; lisans öğrencisi algılarına göre yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi düzeyi incelenmiştir. Aşağıdaki tabloda, öğrenci algılarına göre yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi düzeyine ilişkin betimsel istatistiklere yer verilmiştir.

Tablo 2. Öğrenci Algılarına Göre Yükseköğretim Kurumlarının Hizmet Kalitesi Düzeyine İlişkin Betimsel İstatistikler

Boyutlar	N	\bar{x}	SS
Akademik Hizmetler	460	3.15	.83
İdari Hizmetler	460	3.07	.87
Kampüs Olanakları	460	2.97	.81
Yükseköğretimde Hizmet Kalitesi (Genel)	460	3.08	.75

Tablo incelendiğinde; öğrenci algılarına göre yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesinin “ne memnunum ne de değilim” düzeyinde ($\bar{x}=3.08$) olduğu görülmektedir. Ayrıca boyutlar bazında, öğrenci algılarına göre yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi incelendiğinde ise akademik hizmetler ($\bar{x}=3.15$), idari hizmetler ($\bar{x}=3.07$) ve kampüs olanakları ($\bar{x}=2.97$) boyutlarında “ne memnunum ne de değilim” düzeyinde olduğu görülmektedir. Boyutlar incelendiğinde; öğrenci algılarına göre yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi düzeyi en yüksek boyut akademik hizmetler, en düşük boyut ise kampüs olanakları olmuştur.

Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında; yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi düzeyine ilişkin lisans öğrencisi algıları, bazı demografik değişkenlere (cinsiyet, sınıf) göre incelenmiştir.

Tablo 3. Cinsiyet Değişkenine Göre, Yükseköğretim Kurumlarının Hizmet Kalitesi Düzeyine İlişkin T-Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	\bar{x}	SS	sd	t	p																																
Akademik Hizmetler	Kız	336	3.19	.81	458	1.95	.052																																
	Erkek	124	3.02	.88				İdari Hizmetler	Kız	336	3.12	.87	458	1.98	.048*	Erkek	124	2.94	.84	Kampüs Olanakları	Kız	336	2.98	.82	458	.48	.625	Erkek	124	2.94	.75	Yükseköğretimde Hizmet Kalitesi (Genel)	Kız	336	3.12	.73	458	1.75	.080
İdari Hizmetler	Kız	336	3.12	.87	458	1.98	.048*																																
	Erkek	124	2.94	.84				Kampüs Olanakları	Kız	336	2.98	.82	458	.48	.625	Erkek	124	2.94	.75	Yükseköğretimde Hizmet Kalitesi (Genel)	Kız	336	3.12	.73	458	1.75	.080	Erkek	124	2.98	.76								
Kampüs Olanakları	Kız	336	2.98	.82	458	.48	.625																																
	Erkek	124	2.94	.75				Yükseköğretimde Hizmet Kalitesi (Genel)	Kız	336	3.12	.73	458	1.75	.080	Erkek	124	2.98	.76																				
Yükseköğretimde Hizmet Kalitesi (Genel)	Kız	336	3.12	.73	458	1.75	.080																																
	Erkek	124	2.98	.76																																			

*p< .05

Tablo incelendiğinde; yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi düzeyi, öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir, $t(458) = 1.75$, $p > .05$.

Boyutlar bazında, yükseköğretim kurumlarının idari hizmetler kalitesi düzeyi, öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir, $t(458) = 1.98$, $p < .05$. Kız öğrenciler ($\bar{x} = 3.12$ -“ne memnunum ne de değilim” düzeyinde), erkek öğrencilere ($\bar{x} = 2.94$ -“ne memnunum ne de değilim” düzeyinde) göre yükseköğretim kurumlarının idari hizmetler kalitesi düzeyini daha yüksek olarak belirtmiştir. Ayrıca yükseköğretim kurumlarının akademik hizmetler ve kampüs olanakları kalitesi düzeyi, öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Akademik hizmetler boyutu, $t(458) = 1.95$, $p > .05$; kampüs olanakları boyutu, $t(458) = .48$, $p > .05$.

Tablo 4. Sınıf Değişkenine Göre, Yükseköğretim Kurumlarının Hizmet Kalitesi Düzeyine İlişkin Kruskal Wallis-H Testi Sonuçları

Boyut	Sınıf	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark
Akademik Hizmetler	Hazırlık sınıfı(1)	12	305.17	4	14.540	.006*	1-3, 1-5, 2-3, 2-5
	1.sınıf(2)	104	260.35				
	2.sınıf(3)	228	217.94				
	3.sınıf(4)	80	234.60				
	4.sınıf(5)	36	189.83				
İdari Hizmetler	Hazırlık sınıfı(1)	12	331.83	4	23.819	.000*	1-2, 1-3, 1-4, 3-2, 4-2, 4-3, 5-2, 5-3
	1.sınıf(2)	104	193.27				
	2.sınıf(3)	228	224.54				
	3.sınıf(4)	80	261.90				
	4.sınıf(5)	36	272.28				
Kampüs Olanakları	Hazırlık sınıfı(1)	12	390.50	4	28.755	.000*	1-2, 1-3, 1-4, 1-5, 5-2, 5-3, 5-4
	1.sınıf(2)	104	226.12				
	2.sınıf(3)	228	219.24				
	3.sınıf(4)	80	215.30				
	4.sınıf(5)	36	294.94				
Yükseköğretimde Hizmet Kalitesi (Genel)	Hazırlık sınıfı(1)	12	371.17	4	15.915	.003*	1-2, 1-3, 1-4, 1-5
	1.sınıf(2)	104	232.19				
	2.sınıf(3)	228	218.36				
	3.sınıf(4)	80	241.40				
	4.sınıf(5)	36	231.39				

*p< .05

Tablodaki analiz sonuçları; öğrencilerin yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesine ilişkin algılarının, sınıf değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir,

χ^2 ($sd=4$, $N= 460$)= 15.915, $p < .05$. Bu bulgu; sınıfın, öğrencilerin yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi algılarında farklı etkilere sahip olduğunu gösterir. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında, öğrencilerin yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi algısı en yüksek “hazırlık sınıfı”, en düşük ise “2. sınıf” grupları oluşturmaktadır. Anlamli farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmaya dönük olarak Mann Whitney U-testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda sıra ortalamaları dikkate alındığında, hazırlık sınıfı öğrencileri, 1., 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerine göre yükseköğretimde hizmet kalitesi düzeyini daha yüksek olarak algılamıştır. Boyutlar bazında analiz sonuçları; öğrencilerin yükseköğretim kurumlarının akademik hizmetler kalitesine ilişkin algılarının, sınıf değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir, χ^2 ($sd=4$, $N= 460$)= 14.540, $p < .05$. Bu bulgu; sınıfın, öğrencilerin yükseköğretim kurumlarının akademik hizmetler kalitesi algılarında farklı etkilere sahip olduğunu gösterir. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında, öğrencilerin yükseköğretim kurumlarının akademik hizmetler kalitesi algısı en yüksek “hazırlık sınıfı”, en düşük ise “4.sınıf” grupları oluşturmaktadır. Anlamli farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmaya dönük olarak Mann Whitney U-testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda sıra ortalamaları dikkate alındığında, hazırlık sınıfı ile 1. sınıf öğrencileri, 2. ve 4. sınıf öğrencilerine göre yükseköğretimde akademik hizmetler kalitesi düzeyini daha yüksek olarak algılamıştır.

Analiz sonuçları; öğrencilerin yükseköğretim kurumlarının idari hizmetler kalitesine ilişkin algılarının, sınıf değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir, χ^2 ($sd=4$, $N= 460$)= 23.819, $p < .05$. Bu bulgu; sınıfın, öğrencilerin yükseköğretim kurumlarının idari hizmetler kalitesi algılarında farklı etkilere sahip olduğunu gösterir. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında, öğrencilerin yükseköğretim kurumlarının idari hizmetler kalitesi algısı en yüksek “hazırlık sınıfı”, en düşük ise “1.sınıf” grupları oluşturmaktadır. Anlamli farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmaya dönük olarak Mann Whitney U-testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda sıra ortalamaları dikkate alındığında, hazırlık sınıfı öğrencileri, 1., 2. ve 3. sınıf öğrencilerine; 2. sınıf öğrencileri, 1. sınıf öğrencilerine; 3. sınıf ile 4. sınıf öğrencileri, 1. ve 2. sınıf öğrencilerine göre yükseköğretimde idari hizmetler kalitesi düzeyini daha yüksek olarak algılamıştır.

Ayrıca analiz sonuçları; öğrencilerin yükseköğretim kurumlarının kampüs olanakları kalitesine ilişkin algılarının, sınıf değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığını göstermektedir, χ^2 ($sd=4$, $N= 460$)= 28.755, $p < .05$. Bu bulgu; sınıfın, öğrencilerin yükseköğretim kurumlarının kampüs olanakları kalitesi algılarında farklı etkilere sahip olduğunu gösterir. Grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında, öğrencilerin yükseköğretim kurumlarının kampüs olanakları kalitesi algısı en yüksek “hazırlık sınıfı”, en düşük ise “3.sınıf” grupları oluşturmaktadır. Anlamli farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu bulmaya dönük olarak Mann Whitney U-testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda sıra ortalamaları dikkate alındığında, hazırlık sınıfı öğrencileri, 1., 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerine; 4. sınıf öğrencileri, 1., 2. ve 3. sınıf öğrencilerine göre yükseköğretimde kampüs olanakları kalitesi düzeyini daha yüksek olarak algılamıştır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın birinci alt problemi kapsamında; lisans öğrencisi algılarına göre yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi düzeyi incelenmiştir. Öğrenci algılarına göre yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesinin orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, yükseköğretim kurumlarında öngörülen hizmetlerin daha nitelikli olması gerektiğine ve kaliteli bir hizmet anlayışı gereksinimine işaret edebilir. Çünkü öğrenci algılarına bakıldığında yükseköğretim kurumlarındaki hizmet kalitesinin yeterli olmadığı görülmektedir. Yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesinin orta düzeyde olduğuna ilişkin araştırma bulgusu; Arakaya (2016), Aygün (2015), Gerşil ve Güven (2018) ile Özçelik (2018) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Algılanan hizmet kalitesi, bir hizmetin iyiliğinin veya kötülüğünün genel bir değerlendirmesidir (Twaissi & Al-Kilani, 2015). Yüksek hizmet kalitesi sağlamak, sadece mevcut müşterileri elde tutmaya değil, aynı zamanda diğer paydaşlara, örneğin aday öğrenciler, işverenler, veliler, sponsorlar ve düzenleyiciler vb. tarafından verilen olumlu tavsiyelerin bir sonucu olarak yenilerini çekmeye de yardımcı olur (Ladhari, 2009; Negi, 2009). Bu, rekabetçi bir ortamda faaliyet gösteren üniversitelerin paydaşların ihtiyaçlarını karşılamak için nasıl yüksek kaliteli hizmet sunacaklarını düşünmek zorunda olmalarını gerektirir (DeShields Jr., Kara & Kaynak, 2005). Bu bağlamda, öğrenci algılarına göre Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında hizmet kalitesinin yeterli düzeyde olmaması üniversitelerde bir kalite sorununa işaret edebilir.

Ayrıca boyutlar bazında, öğrenci algılarına göre yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi incelendiğinde ise yükseköğretim kurumlarının akademik ve idari hizmetler ile kampüs olanaklarındaki kalitenin orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Boyutlar incelendiğinde; öğrenci algılarına göre yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi düzeyi en yüksek boyut akademik hizmetler, en düşük boyut ise kampüs olanakları olmuştur. Yükseköğretim kurumlarındaki akademik ve idari hizmetler ile kampüs olanaklarının kalite bağlamında iyileştirmeye ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Yükseköğretim kurumlarının kuruluşundaki önemli artış, yükseköğretim kurumlarında kalite sorunu ile sonuçlanmıştır (Abbas, 2020). Mok ve Jiang (2017), yükseköğretimin kitleleşmesi nedeniyle, dünyanın dört bir yanındaki bazı yükseköğretim kurumlarının, öğrencilerin uygun eğitimi ve ilgili tesis ile donanımların mevcudiyeti gibi durumlarda kaliteden ödün verdiğini ifade etmiştir. Bu çerçevede, öğrenci algılarına göre Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında hizmet olanaklarının ve kalitesinin yeterli düzeyde olmaması artan üniversite sayısından kaynaklanabilir. Üniversitelerde, sayısal bağlamda artan nicelikle birlikte nitelikli bir yapının kurulması ve korunması da önemlidir.

Araştırmanın ikinci alt problemi kapsamında; yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi düzeyine ilişkin lisans öğrencisi algıları, bazı demografik değişkenlere (cinsiyet, sınıf) göre incelenmiştir.

Yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi düzeyinde öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yükseköğretim kurumlarının hizmet

kalitesi düzeyinde öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığına ilişkin araştırma bulgusu; Arakaya (2016) ve Özçelik (2018) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Ayrıca boyutlar bazında, yükseköğretim kurumlarının idari hizmetler kalitesi düzeyinde öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kız öğrenciler, erkek öğrencilere göre yükseköğretim kurumlarının idari hizmetler kalitesini daha yüksek bir düzeyde olduğunu belirtmiştir. Bu durum, kız öğrencilerin idari hizmetlerden daha fazla memnun olduklarını göstermektedir. Kız öğrencilerin memnuniyetleri, idari hizmetlerle daha çok iç içe olmalarından kaynaklanabilir. Yükseköğretim kurumlarının akademik hizmetler ve kampüs olanakları kalitesi düzeyinde öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrencilerin yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesine ilişkin algılarının, sınıf değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum sınıfın, öğrencilerin yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi algılarında farklı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Hazırlık sınıfı öğrencileri, daha üst sınıf öğrencilerine göre yükseköğretimde hizmet kalitesi düzeyini daha yüksek olarak belirtmiştir. Bu durum, hazırlık sınıfı öğrencilerinin yükseköğretim kurumlarındaki hizmet kalitesini daha yeterli gördüklerini ve bu hizmetlerden daha memnun olduklarını göstermektedir. Hazırlık sınıfı öğrencilerinin hizmetlere daha fazla ihtiyaç duyduğu, bu bağlamda hazırlık sınıfı öğrencileri beklentisinin belirli bir düzeyde karşılandığı müddetçe daha düşük ve kalite algısının daha olumlu olduğu ifade edilebilir. Öğrencilerin yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesine ilişkin algılarının, sınıf değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığına ilişkin araştırma bulgusu; Arakaya (2016) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Arakaya (2016) tarafından yapılan çalışmada da genel olarak hazırlık sınıfı öğrencileri, daha üst sınıf öğrencilerine göre yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi düzeyini daha yüksek olarak belirtmiştir.

Ayrıca boyutlar bazında, öğrencilerin yükseköğretim kurumlarının akademik ve idari hizmetler ile kampüs olanakları kalitesine düzeyinde sınıf değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum sınıfın, öğrencilerin yükseköğretim kurumlarının akademik ve idari hizmetler ile kampüs olanakları kalitesi algılarında farklı etkilere sahip olduğunu gösterir. Genel bağlamda hazırlık sınıfı öğrencileri, daha üst sınıf öğrencilerine göre yükseköğretim kurumlarının akademik ve idari hizmetler ile kampüs olanaklarındaki kalite düzeyini daha yüksek olarak belirtmiştir. Bu durum, hazırlık sınıfı öğrencilerinin yükseköğretim kurumlarındaki akademik ve idari hizmetler ile kampüs olanaklarının kalitesinden daha memnun olduklarını göstermektedir. Hazırlık sınıfı öğrencilerinin yükseköğretim kurumuna adaptasyonu sürecinde akademik ve idari hizmetler ile kampüs olanaklarının yeterli ve nitelikli olmasına daha çok gereksinim duyduğu ifade edilebilir.

Araştırma sonuçlarına ilişkin öneriler şunlardır:

- Yükseköğretim kurumlarındaki hizmet kalitesinin artırılması amacıyla YÖK tarafından kalite ölçütleri geliştirilerek üniversiteler bu doğrultuda teşvik edilebilir.
- Yükseköğretim kurumlarındaki hizmetlerin daha kaliteli olması amacıyla idari ve akademik personele kalite standartlarına ilişkin eğitimler düzenlenebilir.
- Yükseköğretim kurumlarının her kademesinde hizmetlerin kaliteli olmasından taviz verilmeden, yeterli ve nitelikli bir hizmetin sağlanması amacıyla üniversitedeki tüm paydaşlar işbirliği içinde çalışabilir.
- Yükseköğretimde sadece nicelik olarak kurumların artırılmasıyla değil, nitelikli kurumların var olmasıyla hizmet kalitesi geliştirilebilir.
- Araştırmada, öğrenci algılarına göre yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesi düzeyi incelenmiştir. Benzer araştırmalar; yükseköğretim kurumlarının geliştirmesi beklenen “memnuniyet, doyum” gibi kavramlarla ilişkili şekilde gerçekleştirilebilir.
- Araştırma, nicel yönetimi esas almıştır. Benzer araştırmalar, yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesinin derinlemesine incelenmesi amacıyla, nitel ve karma yöntemler esas alınarak yapılabilir.
- Araştırmada, lisans öğrencileri örneklem olarak alınmıştır. Benzer araştırmalar, yükseköğretim kurumlarının hizmet kalitesinin genel görünümünün belirlenmesi amacıyla, akademik ve idari personel örneklem alınarak gerçekleştirilebilir.

Examination Of Service Quality Of Higher Education Institutions According To University Student Perceptions

*Muhammet İbrahim Akyürek**

Introduction

Ascertaining the quality of services provided by higher education institutions can guide universities to make further improvements. A cursory scan of the literature reveals that studies examining this area in a Turkish context are limited and generally restricted to a specific university or faculty. Consequently, there is a need to determine the status of service quality in higher education institutions in Turkey. Analyzing the situation of Turkish academic and administrative services and campus facilities with respect to service quality will provide a holistic perspective and fill in the extant gap in the literature. Accordingly, this study endeavors to determine the quality of services provided by higher education institutions in Turkey. Whereas previous studies gauged quality by the standards of their time, the current study employs an up-to-date scale (Çınkır, Yıldız, & Kurum, 2021) that takes into account the quality standards of the ever-changing global atmosphere. Since customer satisfaction is one determinant of organizational success (Abbas, 2019; Campos, Santos, & Castro, 2017) and students are the primary customers of higher education institutions, it is imperative that their satisfaction be ensured (Guilbault, 2018). Institution-wide student feedback on the quality of total educational experiences is an increasing field of activity in universities worldwide (Cardona & Bravo, 2012; Zineldin, 2007). It is important to determine how students perceive the quality of services offered in higher education institutions, as they are the primary customers.

* Dr., Etimesgut Science and Art Center, Ankara/Turkey, i_akyurek56@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9122-471X

Accordingly, this study aims to determine how university students perceive the quality of services provided by higher education institutions.

Method

The current study adopts a cross-sectional survey model. The universe consists of undergraduate students (primary education) attending state universities in Turkey during the 2020–2021 academic year. The sample is comprised of 460 undergraduate students (daytime education) attending state universities in Turkey during the 2020–2021 academic year. Participants were selected using simple random sampling. We used the *Service Quality Scale in Higher Education* developed by Çinkır, Yıldız, and Institution (2021) to gauge students' perceptions. Data were collected in June 2021 from 460 undergraduate students studying digital media. Owing to the ongoing pandemic, however, data could not be collected face to face.

Discussion and Conclusion

An evaluation of student perceptions demonstrates that, overall, they considered the quality of services provided by higher education institutions to be mediocre. This indicates that relevant services should be enhanced and that there is a need to develop a quality service understanding. Considering students' perceptions, service quality is inadequate. This finding is similar to those obtained by Arakaya (2016), Aygün (2015), Gerşil and Güven (2018), and Özçelik (2018). Perceived service quality is a general assessment of the character of a service provided (Twaissi & Al-Kilani, 2015). It is important that high quality be insured not only to retain existing customers but also to attract prospective students, employers, parents, sponsors, and regulators (Ladhari, 2009; Negi, 2009) This obliges universities to consider how to deliver high quality service to meet the needs of stakeholders (DeShields Jr., Kara, & Kaynak, 2005). Accordingly, the inadequacy of perceived service quality in Turkish higher education institutions indicates a problem in universities.

Though no significant difference in perceived service quality was found to exist by gender, one was found by class level. To increase the quality of services provided in higher education institutions, individual universities—or the Higher Education Council—can be encouraged to develop quality criteria and implement quality standard training at the administrative and faculty levels.

Kaynakça/References

- Abbas, J. (2019). Impact of total quality management on corporate sustainability through the mediating effect of knowledge management. *Journal of Cleaner Production*, 244, Article 118806.
- Abbas, J. (2020). Service quality in higher education institutions: Qualitative evidence from the students' perspectives using Maslow hierarchy of needs. *International Journal of Quality and Service Sciences*. DOI: 10.1108/IJQSS-02-2020-0016.
- Abbas, J., & Sagsan, M. (2019). Identification of key employability attributes and evaluation of university graduates' performance: Instrument development and validation. *Higher Education Skills and Work-based Learning*, 10(3), 449–466.

- Abili, K., Thani, F. N., & Afarinandehbin, M. (2012). Measuring university service quality by means of SERVQUAL method. *Asian Journal on Quality*, 13, 204-211.
- Acer, E. K., & Güçlü, N. (2017). An analysis of the expansion of higher education in turkey using the new institutional theory. *Educational Sciences Theory & Practice*, 17(6), 1911-1933.
- Ali, F., Zhou, Y., Hussain, K., Nair, P. K., & Ragavan, N. A. (2016). Does higher education service quality effect student satisfaction, image and loyalty? A Study of international students in malaysian public universities. *Quality Assurance in Education*, 24(1), 70-94.
- Arakaya, A. (2016). *Yükseköğretimde hizmet kalitesi ölçümü: Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Aygün, M. S. (2014). *Hizmet kalitesinin öğrenci memnuniyeti üzerindeki etkisi: Bitlis Eren Üniversitesi örneği*. Yüksek Lisans Projesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Brachem, J. C., & Braun, E. M. P. (2018). Job-related requirements and competences of educational science graduates. *Journal of Further and Higher Education*, 42(2), 166-176.
- Brochado, A. (2009). Comparing alternative instruments for measuring service quality in higher education. *Quality Assurance in Education*, 17, 174-190.
- Büyüköztürk, Ş. (2013). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Campos, D. F., Santos, G. S. D., & Castro, F. N. (2017). Variations in student perceptions of service quality of higher education institutions in Brazil: A longitudinal study. *Quality Assurance in Education*, 25(4), 394-414.
- Cardona, M., & Bravo, J. (2012). Service quality perceptions in higher education institutions: The case of a Colombian University. *Estudios Gerenciales*, 28, 23-29.
- Churchill, G., & Surprenant, C. (1982). An investigation into the determinants of customer satisfaction. *J Mark Res*, 19, 491-504.
- Cronin, J. J., & Taylor, S. A. (1992). Measuring service quality: A reexamination and extension. *Journal of Marketing*, 55-68.
- Çınkır, Ş., Yıldız, S., & Kurum, G. (2021). Yükseköğretimde hizmet kalitesi ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*, 11(1), 161-173.
- DeShields Jr., O. J., Kara, A., & Kaynak, E. (2005). Determinants of business student satisfaction and retention in higher education: Applying herzberg's two-factor theory. *International Journal of Educational Management*, 19, 128-139.
- Doherty, G. D. (2008). On quality in education. *Quality Assurance in Education*, 16, 255-265.
- Donald, J. G., & Denison, D. B. (2001). Quality assesment of university students: Student perceptions of quality criteria. *The Journal of Higher Education*, 72(4), 478-502.
- Eshghi, A., Roy, S., & Ganguli, S. (2008). Service quality and customer satisfaction: An empirical investigation in Indian mobile telecommunications services. *The Marketing Management Journal*, 18, 119-144.
- Firdaus, A. (2005). HEDPERF versus SERVPERF the quest for ideal measuring instrument of service quality in higher education sector. *Quality Assurance in Education*, 13(4), 305-328.
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update (10th ed.)*. Boston, MA: Pearson.
- Gerşil, M., & Güven, H. (2018). Üniversitelerde hizmet kalitesinin SERVQUAL analizi ile ölçülmesi: Celal Bayar Üniversitesi'nde bir uygulama. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 111-125.

- Gravetter, F. J., & Wallnau, L. B. (2000). *Statistics for the behavioral Sciences* (5th ed.). Belmont, CA: Wadsworth/Thomson Learning.
- Guilbault, M. (2018). Students as customers in higher education: The (Controversial) debate needs to end. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 40(1), 295-298.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2014). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Felsefe-yöntem-analiz*. Ankara: Seçkin.
- Habib, M., Abbas, J., & Noman, R. (2019). Are human capital, intellectual property rights, and research and development expenditures really important for total factor productivity? An empirical analysis. *International Journal of Social Economics*, 46(6), 756-774.
- Hair, J. F., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2011). PLS-SEM: Indeed a silver bullet. *Journal of Marketing, Theory and Practice*, 19(2), 139-152.
- Imran, M., & Abbas, J. (2020). The role of strategic orientation in export performance of China automobile industry. *Handbook of Research on Managerial Practices and Disruptive Innovation in Asia*, IGI Global, pp. 249-263.
- İçli, G. E., & Vural, B. B. (2010). Toplam kalite yönetimi ve uygulamaları çerçevesinde Kırklareli Üniversitesi meslek yüksekokulları öğrenci memnuniyeti araştırması. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 28(1), 335-349.
- İçli, G., & Anıl, N. (2014). The HEDQUAL scale: A new measurement scale of service quality for MBA programs in higher education. *South African Journal of Business Management*, 45, 31-43.
- Jupiter, H., Othman, I. W., Suki, N. M., Yusoff, M. S., Awang, H., & Razak, R. A. (2017). Factors influencing international student's decision in choosing study destination abroad. *Labuan E-Journal of Muamalat and Society*, 11(1), 86-97.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel.
- Khodayari, F., & Khodayari, B. (2011). Service quality in higher education. *Interdisciplinary Journal of Research in Business*, 1, 38-46.
- Ladhari, R. (2009). Service quality, emotional satisfaction, and behavioural intentions: A study in the hotel industry. *Managing Service Quality: An International Journal*, 19, 308-331.
- Lapina, I., Roga, R., & Mürsepp, P. (2016). Quality of higher education: International students' satisfaction and learning experience. *Int J Qual Serv Sci*, 8, 263-278.
- Li, W. (2018). Research on the innovative development mode of quality education of college students based on the perspective of human resource management. *Educational Sciences Theory & Practice*, 18(5), 2447-2454.
- Liu, S. (2016). Higher education quality assessment and university change: A theoretical approach. In S. Liu (Ed.), *Quality assurance and institutional transformation* (pp. 15-46). Singapore: Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-10-0789-7_2.
- Modestino, A.S., Shoag, D., & Ballance, J. (2016). Downskilling: Changes in employer skill requirements over the business cycle. *Labour Economics*, 41, 333-347.
- Mok, K. H., & Jiang, J. (2017). Massification of higher education and challenges for graduate employment and social mobility: East asian experiences and sociological reflections. *International Journal of Educational Development*, 63(1), 44-51
- Moslehpour, M., Chau, K. Y., Zheng, J., Hanjani, A. N., & Hoang, M. (2020). The mediating role of international student satisfaction in the influence of higher education service quality on institutional reputation in Taiwan. *International Journal of Engineering Business Management*, 12, 1-16.
- Negi, R. (2009). Determining customer satisfaction through perceived service quality: A study of Ethiopian mobile users. *International Journal of Mobile Marketing*, 4, 31.

- Özçelik, Y. (2018). *Yabancı diller yüksek okulu hazırlık bölümü öğrencilerinin yükseköğretimde hizmet kalitesi ve üniversiteye güven algıları*. Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V., & Berry, L. (1985). A conceptual model of service quality and its implications for future research. *The Journal of Marketing*, 49, 41-50.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V., & Berry, L. (1988). Servqual: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64, 12.
- Premand, P., Brodmann, S., Almeida, R., Grun, R., & Barouni, M. (2016). Entrepreneurship education and entry into self-employment among university graduates. *World Development*, 77, 311-327.
- Roser, M., & Ortiz-Ospina, E. (2018). "World population growth." *OurWorldInData.ORG*. 2018. <https://ourworldindata.org/world-population-growth>.
- Saydan, R. (2008). Üniversite öğrencilerinin öğretim elemanlarından kalite beklentileri: Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 63-79.
- Shahzad, M., Ying, Q., Rehman, S., Zafar, A., Ding, X., & Abbas, J. (2019). Impact of knowledge absorptive capacity on corporate sustainability with mediating role of CSR: Analysis from the Asian context. *Journal of Environmental Planning and Management*, 63(2), 148-174.
- Tholen, G., Rely, S. J., Warhurst, C., & Commander, J. (2016). Higher education, graduate skills and the skills of graduates: The case of graduates as residential sales estate agents. *British Educational Research Journal*, 42(3), 508-523.
- Truong, H. V., Pham, C. H., & Vo, N. H. (2016). Service quality and students level of satisfaction in private colleges in Vietnam. *International Journal of Financial Research*, 7(3), 121-128.
- Türeli, N. & Aydar, O. (2014). Meslek Yüksekokulu eğitiminde hizmet kalitesinin SERVQUAL yöntemi ile ölçümü: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesinde bir uygulama. *Akademik Bakış Dergisi*, 43, 1-15.
- Twaissi, N. M., & Al-Kilani, M. H. (2015). The impact of perceived service quality on students intentions in higher education in a Jordanian Government University. *International Business Research*, 8, 81-92.
- Van Schalkwyk, R. D., & Steenkamp, R. J. (2014). The exploration of service quality and its measurement for private higher education institutions. *Southern African Business Review*, 18, 83-107.
- Van Schalkwyk, R. D., & Steenkamp, R. J. (2016). The exploration of service quality leadership for private higher education institutions in South Africa. *JHEA/RESA*, 14(2), 85-105.
- Watty, K. (2006). Want to know about quality in higher education? Ask an academic. *Quality in Higher Education*, 12(3), 291-301.
- Willms, W., Kenzie, O., McAllister, T., vd. (2006). Effects of water quality on cattle performance. *J Range Manag*, 55, 452-460.
- YÖK (2021). *2019-2020 Öğretim Yılı İstatistikleri*. <https://istatistik.yok.gov.tr/sayfasından> erişilmiştir.
- Yılmaz, V., Filiz, Z., & Yaprak, B. (2007). SERVQUAL yöntemi ile yükseköğretimde hizmet kalitesinin ölçülmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 299-316.
- Zafiroopoulos, C., & Vrana, V. (2008). Service quality assessment in a Greek higher education institute. *Journal of Business Economics and Management*, 9, 33-45.
- Zineldin, M. (2007). The quality of higher education and student satisfaction self-assessment and review process a term philosophy and 5Qs model. Paper presented at *2nd International Conference Education, Economics, and Law: Traditions and Innovations*, Vaxjo University, Sweden.
- Zineldin, M., Akdag, H., & Vasicheva, V. (2011). Assessing Quality in Higher Education: New Criteria for Evaluating Students' Satisfaction. *Quality in Higher Education*, 17, 231-243.

Copyright © 2021 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>
 Gençlik Araştırmaları Dergisi • Aralık 2021 • 9 (25) • 89-105

ISSN 2791-8157
 Başvuru | 4 Ekim 2021
 Kabul | 7 Aralık 2021

Dijital Etik Üzerine Nitel Bir Araştırma*

Nilgün Özcan**

Öz

Dijital çağ; eski bilgi, fikir ve yöntemlerin zaman içinde yeni teknoloji ve yöntemlere dönüşmesi ile var olmuştur. Dijital çağ insanoğlunun günlük yaşam alışkanlıklarının değiştiği, insanlığa her anlamda hız, verimlilik ve kolaylık sunan bir çağdır. Düşünmenin insana ait bir yeti olduğu göz önüne alındığında, insan varoluşunun evrimsel amacı olan tefekkürün hayatı anlamlandırmak için gerekli rolü açıktır. Özellikle etik ilkelere göre belirlenmemiş teknolojik gelişmelerin insanlığa getireceği fayda tartışmalıdır. Dijital teknolojinin imkânları ve yaratacağı köklü değişimler felsefe dünyası için güncel bir tartışma konusu olarak yerini almıştır. Güncel felsefi sorunlar üzerine felsefenin temel problemlerinden biri olan etik konusunun dijitalleşme bağlamında incelenmesi üzerine yapılan bu çalışma; “*Tarih boyunca kendi gelişimi içinde köklenen kadim ahlaki ilkeler ve etik, günümüz dijital koşullarında ve felsefi zemininde nasıl algılanmaktadır? Çağımızın ihtiyaçlarına cevap verebilmekte midir?*” gibi sorulara cevap aramaktadır. Ayrıca teknolojik gelişmeler ve dijitalleşme sürecinin doğurduğu yeni diyebileceğimiz bazı problemlerin ahlak alanında tezahürlerinin felsefi bir bakışla analiz edilmesi zorunluluk arz etmektedir.

Ahlak felsefesinin güncel durumunun sorgulandığı bu çalışmada, dijitalleşme ve etik konusunda üniversite öğretim üyelerinin görüşlerinin fenomenolojik yöntemle nitel bir analizi amaçlanmıştır. Türkiye’deki farklı üniversitelerde ahlak felsefesi alanında çalışan öğretim üyelerinin dijitalleşme ve ahlak konusundaki görüşleri, derinlemesine görüşmeler yapılarak toplanmıştır. Elde edilen araştırma verileri nitel analize tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda, akademide dijitalleşme ve etik alanında daha fazla çalışma yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmış ve çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ahlaki Değişim, Dijitalleşme, Etik, Felsefede Güncel Problemler.

* Bu makale Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan danışmanlığında gerçekleştirilen doktora tezinden üretilmiştir.

** Felsefe Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Ankara/ Türkiye, nilgunguney@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6611-5340.

Abstract

Over time, traditional knowledge, concepts, and processes have been replaced by new technologies and approaches. The digital age offers speed, efficiency, and ease in all aspects of human life. Given that thinking is a human enterprise, it seems only evident that contemplation—the very evolutionary goal of human existence—is required to make meaning of life. The advantage of non-ethical technical breakthroughs to humanity is particularly contentious. The possibilities of digital technology and the profound transformations it will precipitate are currently a hot issue in philosophy. This study seeks solutions to such questions as: How are ancient moral principles and their ethical understanding rooted in their own historical development perceived in today's digital world and philosophical climate? Can they meet the needs of our era?

Similarly, it is necessary to take a philosophical look at several of the new challenges that have emerged in the wake of the advancements made to technology and the digitalization process.

We followed a phenomenological method in analyzing the viewpoints expressed by university faculty members on digitalization and ethics. We conducted in-depth interviews with moral philosophers from several Turkish universities to ascertain their views on digitization and morality, after which data were analyzed qualitatively. The research findings indicate that further research on digitalization and academic ethics is needed and various recommendations were offered to this end.

Keywords: Moral Change, Ethics, Digitalization, Current Problems In Philosophy.

Giriş

Dijital etik, yaşadığımız yüzyılda önem kazanan yeni bir kavramdır ve dönemin felsefi düşünce atmosferi bağlamında incelenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede öncelikle dijital etiğe olan ihtiyacın en yoğun hissedildiği kuşaktan bahsedilmesi gerekmektedir.

Kuşaklar günümüzde sosyal bilimler için önemli bir inceleme alanıdır. X Kuşağının değer yarguları, Y Kuşağında bambaşka bir ahlaki zeminde ele alınmış, Z Kuşağına gelindiğinde ise teknolojinin insan varlığının her noktasına nüfuz ettiği bir ortam söz konusu olmuştur. 1995 yılı ve sonrasında doğmuş kişilerin oluşturduğu bir kuşak olan Z Kuşağı, “İnternet Kuşağı” ya da “Ağ Kuşağı” olarak da ifade edilmektedir (Levickaite, 2010, s. 173). Kuşakların kendilerine özgü belirleyici özellikleri bulunmaktadır ve bu farkın en net şekilde görüldüğü kuşak Z Kuşağıdır. Bu kuşak teknolojinin en üst seviyelerde ilerlediği bir dönemi tecrübe etmekte ve dijitalleşme bağlamında yaşanan fikri değişimin odağında bulunmaktadır. Z Kuşağı kendisinden önceki kuşaklardan ontolojik, tarihsel ve sosyolojik faktörler açısından farklılaşmıştır (Levickaite, 2010, s. 174). Dijital toplumlarda bu genç jenerasyon özellikle ebeveynleri ve eğitimcileri ile uyum sorunu yaşamaktadır; çünkü önceki kuşağın dijital deneyimleri bu kuşak için artık güncel değildir. Ayrıca sosyo-ekonomik anlamda ilişkilerin daha çok karmaşıklaştığı ve yaşam standartlarının sağlanma koşullarının daha meşakkatli hale geldiği günümüzde, yaşama devam etme çabası etik açıdan ele alınması gereken bir durumdur.

Aralarındaki bazı nüanslar dışında aynı anlama sahip olan etik, moral ve ahlak sözcükleri, etimolojilerinden ziyade, felsefede kazanmış oldukları anlam dikkate alınarak birbirinden ayrılmaktadır. Kuçuradi'nin (1997, s.20) kişilerarası ilişkilerde ortaya konan davranışlara ilişkin belirli bir dönemde ya da her zaman geçerli olması umulan çeşitli değer yarguları sistemi olarak tanımladığı ahlak kavramı, türleri ve kaynağı ne olursa olsun bütün detaylarıyla insanın hazır bulduğu norm ve kurallardır. Ahlaktan söz edilebilen her yerde iyi ve kötü arasındaki farkı ayırt edebilecek zekâya sahip ve sosyal bir insan mutlaka vardır, zira ahlakın sosyal bir yönü olmasaydı ortaya çıkması da mümkün olamazdı. Ahlak toplum hayatının gerektirdiği davranışlarla alakalı ve eğitim yoluyla aktarılabilen bir kavramdır (Güngör, 2020, s. 6). Güngör'e göre ahlakın öğrenilmesinde en önemli rol sosyal çevreye aittir ve bu nedenle de ahlak bir eğitim meselesidir. Etik ise; felsefi anlamda ahlaki değerlerin temellerini ve özünü araştırarak ve insanın bireysel ve toplumsal yaşamındaki ahlaki tutumları ile ilgili sorunları inceleyerek iyinin ve doğru davranışın ne olduğu sorularına cevaplar arar. Ahlak; bir gelenek içinde bireyler tarafından kabul edilip benimsenen ve başka kesinlik ölçüleriyle belirlenmesi mümkün olmayan hareketlerimize ait değerlerin toplamı olarak tarif edildiğinde; etik, ahlak üretmekten daha çok ahlak üzerine konuşan felsefe disiplini. Etik ile ilgili problemler, düşünce tarihi açısından bakıldığında, insanın zihnini sürekli meşgul eden problemlerdir. Zira insanın olduğu her yerde onun ahlaki fiilleri tartışma konusu olagelmıştır (Kuçuradi, 1997, s. 13, 16).

Herhangi bir alanda yeni bir ahlak geliştirmek ya da var olan ahlaki yapılara yeni ahlaki görüşler eklemek etiğin amaçları arasında bulunmamaktadır. Etik çalışmalar, insanlara belirli bir ahlak anlayışı önermeyi ya da tavsiyeler vermeyi amaç edinmez. Bu bağlamda etik kavramı; pratik yaşama dâhil olan ahlaki teorik bir inceleme konusu haline getiren felsefe disiplini veya ahlakın incelenme alanı olarak tarif edilebilir (Özlem, 2004, s. 17). Öte yandan Arıcan (2016, s. 11) ahlaki doğru ve yanlış davranış pratiği olarak; etiği ise doğru ve yanlış davranışın teorisi olarak tanımlamaktadır. Örneğin; günlük yaşam ilişkilerinde uyulması gereken ahlak, nezaket, görgü ve saygı kurallarına internet ortamında uyulmaması veya yok sayılması ahlak felsefesinin günümüzde en sık karşılaştığı problemlerdendir. Bilim ve teknoloji ile gerçekleşen hızlı dijital dönüşüm sürecinde etik bir değerlendirme yapmanın öneminin vurgulandığı bu çalışmada öncelikle dijital çağdan bahsedilmesi gerekmektedir.

Gelişen teknolojinin takip edilemez hızına kapılıp giden insanoğlu "Teknoloji gerçekten yaşamımızı daha yaşanır kılıyor mu?" veya "Yaşama dair problemlerimiz teknoloji tarafından çözülebiliyor mu?" gibi soruları sormak için zaman bulamamaktadır (Serdar, 1992, s. 156). Şöyle ki, insanın varoluşsal sınırlılıklarından kurtulma arzusu bağlamında her dijital gelişme, muhakkak etik ile karşılıklı ilişki içinde ilerlemelidir. Bu ilişkinin sağlıklı kurulamaması günümüz felsefecileri açısından ciddi bir tedirginlik konusu durumundadır. Felsefenin etik ilkelerinden yoksun bir teknoloji, kontrolden çıkabilir ve insanlık için bir tehdit unsuruna dönüşebilir.

Bu noktada 1976 yılında yaşama veda eden M. Heidegger'e dönmek gerekmektedir. O, insanın varlık ile ilişkisindeki sorunlardan/engellerden birisi olarak gördüğü tekniği insanın varlık ile ilişkisinin bir görünümü şeklinde izah etmektedir. Antik Yunan felsefesinde ele alınan hâli ile techne kelimesinin teknolojiye doğru gelişerek ilerlediği süreci ele alan Heidegger, teknolojinin yenedünya düzenini yönlendiren hâkim güç olmasından rahatsızdır. Ona göre; modern çağda yaşadığımız zorlukların ve varoluşsal sancıların müsebbibi, insanların varlık üzerine düşünmekten uzaklaşmış olmalarıdır. İnsan egemen olmadığı bir gücün, istemsiz denetimine maruz kalmaktadır. Teknolojik gelişmeler insanı varoluşsal köklerinden uzaklaştırmış ve insanlar köksüzleştikçe yaşadıkları zemin başkalaşmıştır. İnsan artık kendi toprağı üzerinde değil; teknik koşulların yarattığı bir zeminde yaşamaya mahkûm edilmiştir. Heidegger'e göre bu noktada üzerinde durulması gereken, teknik ile değişen koşulların insanoğlu üzerinde planlanmamış egemenliğidir (Heidegger, 1993, s. 34).

Yeni teknolojik gelişmeler, yeni alışkanlıklar ve yeni ilişki biçimleri doğurmaktadır. Dijital teknolojiyi insanlığın ilerlemesi yolunda amaçlara ulaştıran bir araç olarak görmenin ötesinde; gerçekliği algılama biçimimizi, doğa ile ilişkimizi, varoluşumuzun yeşerdiği zemini, edindiğimiz yaşam standartlarını, hayallerimizi ve seçimlerimizi belirleyen, ahlaki değerlerden köklü toplumsal değişimlere uzanan bir kavram olarak konumlandırmak gerekmektedir.

Bu noktada yeni bir ahlak yapısından da söz edilmesi gerekmektedir. Dijitalleşen dünyada değişen yaşam alışkanlıkları, çoğu felsefeci tarafından olumsuz görülmele birlikte bu algının bir önceki kuşağın değişime direnmesi açısından da objektif olarak yorumlanması gerektiği kanaatindeyiz. Heidegger gibi teknoloji konusunda olumsuz bakış açısına sahip düşünürlerden biri olan Jacques Ellul'a göre; herhangi bir plan olmaksızın teknoloji kendi doğal ilerlemesi ile ciddi değişimlere yol açmaktadır. Tekniğin hâkim olduğu medeniyetlerde insanlar mutlu değildir. Bu medeniyetlerin insanları sosyal çevrelerinde sahte mutluluk maskeleri takarlar. Teknoloji toplumunda insanların, kendilerine sunulan şeylerden memnun olmaları beklenir. Heidegger gibi Ellul da teknik gelişmeler ile ortaya çıkan medeniyetin, yine o teknik tarafından yaratılan toplumsal yaşama cevap verdiğini; dolayısıyla yapay bir durum olduğunu ve insanı anlamsız bir ilişkiler ağına mecbur ettiğini düşünmektedir. Tekniğin sosyal, politik, ekonomik ve felsefi anlamına ilişkin olarak günümüz modern toplumlarına yönelik yaptığı değerlendirmelerde Ellul, teknik ve teknoloji kavramlarını benzer anlamlarda kullanmaktadır. Ancak teknik kelimesini Antik Yunan filozoflarının kullandığı halinden farklı şekilde yorumlamaktadır. İnsani varoluşun tüm alanlarına sızan teknik, insanlar arasındaki güçlü bağlardan biri haline gelmiştir. Dilleri, inançları veya ırkları farklı insanlar birbirleri ile teknoloji aracılığıyla iletişim kurabilmektedir. Teknoloji; iyi ya da kötü olarak değerlendirilebilecek tarafları bulunan evrensel bir dil halini almıştır. Teknolojinin kullanımı yaygınlaştıkça ürettiği yeni değerleri de tüm hızıyla topluma sirayet ettirmektedir. Teknik gelişmelerin yoğun olduğu toplumlarda hem bireylerin hem de bireylerin sahip oldukları yetilerin farklılaştığı ve değiştiği gözlemlenmektedir (Ellul, 2003, s. 143).

Prof. Weizenbaun, teknolojinin insan yaşamına etkilerine dair 1976'da yayımlanan “*Computer Power and Human Reason*” başlıklı çalışmada, konuyu oldukça kötümser bir perspektiften değerlendirmiştir. İnsanlar bir konuda karar vermek istediklerinde, bu kararı kendi düşünceleri ile almak yerine yapay zekâ algoritmaları yardımı ile alırlarsa, dünyayı bağımsız bireylerin otonom oyun alanları olarak algılayamayız. Tüm evreni bir veri akışı olarak, organizmaları da birer biyometrik algoritma gibi görürüz (Hariri, 2018, s. 67). Teknolojinin olumsuz etkilerine yönelik düşünceler insani varoluşun görmezden gelinmesi noktasında yoğunlaşmaktadır. Tekniğin doğasına ve salt kendisine ilişkin araştırmalar göstermektedir ki; tekniğin onu kullanan toplumdaki bağımsız olarak ilerlemesi mümkün değildir. Teknoloji dönemsel olarak insan varoluşuna yönelik bir tehdit niteliğine de bürünmektedir. Zira teknolojinin gelişmesine paralel güçlenen silah ve savaş endüstrisi insanlık için yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Orta Çağ feodal yapısında gördüğümüz soylu egemenliği, günümüzde teknoloji egemenliği formuna bürünmüştür. Teknolojik gelişmelerin dünya üzerindeki olumsuz etkileri bağlamında yapılacak bir değerlendirmede; insanoğlunun dijital dünyanın emrinde mahkûm edildiği ve köleleşmekte olduğu ifade edilebilir.

Teknolojiye yön veren itici güç, insan ihtiyacı ve arzularıdır; ancak bu insan otantikliğini kaybetmiştir. Şeriatî'nin ifade ettiği şekliyle insan, sadece tüketen bir hayvandır ya da tek boyutlu bir insandır. Öte yandan günümüz toplumlarında dijital ilerlemelerin kullanılma derecesi de bir toplumun entelektüel gelişmişlik seviyesinin ölçüsü olarak değerlendirilmektedir (Şeriatî, 1992, s. 33).

Dijital çağda insanlık çok sayıda olumsuz kavramla da tanışmıştır. Nomofobi (Correia & Yıldırım, 2015), sosyotelizm (phubbing) (Kegley, 2018), infobezite (Pfister, 2021, s. 19) ve dijital bağımlılıklar (internet, sosyal medya, televizyon, oyun bağımlılığı) gibi olumsuz durumlar yanında; metaverse gibi arıtılmış sanal gerçeklik cihazlarıyla var olunacak algısal evren tasarımları için de hazırlıklı olmak gerekmektedir. İnsanlık için büyük imkânlar ve konfor sağlayan teknolojik ilerlemelerin insanlık üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik beklentiler nedeniyle de dijital çağda ahlakın durumu, felsefenin çalışma konusu olmalıdır.

Dijital Etik

Etik; insan hakları, toplumsal adalet, dünya barışı, bireysel rahatlık ile toplumsal refahın aynı düzeyde olması gibi güncel ahlaki eylemler ve ahlaki yargılar üzerine çalışmaktadır. Etik; siyaset, tıp, çevre, teknoloji, iletişim, spor, iktisat gibi her alanda ortaya çıkan insanî durumlara karşılık bir kavram olarak da günümüzde kapsamı genişleyen/değişen bir kavramdır.

Dijital etik ise; teknoloji ile gelişen mecralarda başkalarına zarar vermemek ve bu platformlarda gerçekleştirilen her türlü insan eylemi esnasında sistemin iyi niyetle devamını sağlamak için doğru davranışı teşvik eden kurallar olarak tanımlanabilir. Dijital etik, insanın gündelik hayatının bir parçası haline almış olan dijital yaşamda, bireyin davranış ve yaşayış biçimlerine ahlaki bir çerçeve getirmeyi amaçlamaktadır. Doğru ve yanlış kavramlarına ilişkin karar verirken kullanılan bu kurallara uygun davranmak, bazen de bulunan duruma uygun olanı

yapmak anlamına gelmektedir. Cyber etik olarak da ifade edebileceğimiz bu alan için teorik olarak temellendirilmiş yeni bir vizyon geliştirmeye ihtiyaç vardır. Örneğin bir mağazadan ücretini ödemeksizin bir müzik CD'si alınması hırsızlık olarak tanımlandığı gibi; dijital kanallarda izinsiz olarak müzik indirilmesi de aynı şekilde hırsızlık olarak değerlendirilecektir (Bailey, 2008, s. 9).

Dijital teknoloji ve insani değerlerin bir arada değerlendirildiği bir yapıda dijital etik, dijital teknolojinin insani değerleri geliştirip ilerleteceği bir sistem olarak tasarlanmalıdır. Bu alandaki faaliyetler, özellikle dijital medyanın etik kullanımına yönelik politikaların formüle edilmesini ve gerekçelendirilmesini içermelidir. Sisteme sunacağı fayda açısından dijital etiğin, dijital teknoloji ile insani değerlerin bütünleştirilmesi şeklinde ifade edilmesi de mümkündür (Rogerson, 2020, s. 25, 28). Günlük yaşamda sınırları hukuk bilimi ile tanımlanmamış olan bütün eylemlerimiz etiğin alanına girer. Günlük yaşam alışkanlıklarının dijitalleşme ile şekillenip değiştiği günümüz fikir yapısında, eşzamanlı olarak etik kavramının da dijitalleşmesi gerekmektedir. Ancak geleneksel dünyada varlığını korumuş olan etik atmosfer, dijital dünyadaki davranışları değerlendirme noktasında kifayetsiz kalabilmektedir. Bu noktada Rogerson, geliştirilmesi gereken güncel etik için çocuklara dijital eğitim verilmesinden, arama motorlarına ve bilgi kaynaklarına ilişkin yeni bilgilendirme mesajları eklenmesine ve etik anlamda karar vermenin zor olduğu durumlar için çizilmiş sınırlara kadar birtakım önerilerde bulunmaktadır (Rogerson, 1996, s. 26).

Dijital teknoloji; bir yandan toplumsal olaylarda fayda sağlayacak şekilde kullanılabilmesi gibi; diğer yandan da teknolojik bir kitle iletişim aracını kullanırken bireylerin hissettikleri sonsuz özgürlük ve sorumsuzluk hissi ile birlikte ahlaki kayıtsızlığa yol açabilmektedir. Ahlaki kurallara aykırı davranmanın çeşitli akla büründürme yolları ile meşru sayıldığı ve zihinlerde normalleştirildiği durumlar ortaya çıkabilmektedir.

Bireyler, sanal dünyada sahip oldukları bir ana hesabın yanında; fake, bot ve parodi hesaplar ile de varoluş gösterebilmektedir. Bunun için sanal dünyada "dijital etiğin" sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Günümüzde kullanılan yeni teknoloji yapısı gereği etik ihlallerinin kolaylıkla gerçekleştirilebileceği mecralar sunmaktadır. Terör gibi zararlı oluşumların dijitalleşmenin sunduğu avantajlarla yaygınlaşması ve kitleselleşmesi söz konusu olabilecektir. Bilişim teknolojileri alanındaki etik problemler özellikle küreselleşme bağlamında çok tartışılmıştır. Gerçek olan yüzlerle ya da gerçek eylemlerle karşılaşmanın zorlaşması, sanal gerçekliğin üretim hızının artması ve gizlilik ihlalleri en temel sorunlar olarak görünmektedir.

Etiğe ilişkin çalışmalar sibernetiğin kurucusu sayılan Norbert Wiener'e kadar götürülebilir. 1950 yılında yayınlanan çalışmasında Wiener; bilgi işlem alanındaki gelişmelerin insan toplumu üzerinde derin analiz gerektiren büyük değişikliklere yol açtığını ifade etmektedir (Mingers & Walsham, 2010, s. 837). Dijital çağın olumsuz etkilerden korunmak için dijital dünyadan uzak durarak olumlu taraflarını da kullanmamak doğru bir duruş olmayacaktır. O halde yapılması

gereken şey dijitalleşmenin etik düzlemini mümkün olduğunca oluşturmak ve hakikati, sanal âlemde simülasyona mahkûm etmemektir.

Öte yandan yüksek teknolojinin insanlığa kazandırdığı değer olarak yapay zekâ sistemlerinden de bahsedilmesi gerekmektedir. Yapay zekâ çalışmalarında temel amaç, bir bilince sahip olan ve insanda bulunan özgün nitelikleri taşıyan yapay sistemler üretilmesidir. Günümüz koşullarında bu mümkün değildir ve bu konu uzunca bir tartışma konusudur. Etik konusunun gündeme gelmesinde yapay zekânın rolü büyüktür; çünkü insanoğlu varoluşuna sadık bir gelecek kurgusu konusunda emin olmak istemektedir. İnsanlık kendi doğal akli ile ürettiği yapay zekâ sistemlerinin gerisinde kalmaktadır; ancak bu sistemler insanlığın yüzyıllar içinde evrimleşen karmaşık beyin yapısına ve duygusal düşünce yapısına sahip olamamaktadır. İnsan beyni bir program ya da yazılıma değil; kendini sürekli olarak yapılandıran kompleks bir sınır ağına benzemektedir (Kaku, 2016, s. 92).

İnsanlık bireysel olarak ve çok da bilinçli olmadan yeni bir toplumsal gerçeklik üretmektedir. Yorulmadan ve herhangi bir çaba göstermeden erişilen bu “şeylerin dünyasında” sanal olanla gerçek olan arasındaki farkın belirsizliği, sanala hizmet eden bir hakikate dönüşme eğilimindedir. Şöyle ki sanal dünyada iletişim süreçlerinde kullanılan tarz ve yöntemler farklı olmakla birlikte; bu deneyimler ile yüz yüze iletişim esnasında hissedilen duygular arasında fark olmadığına dair araştırma sonuçları bulunmaktadır. İnsanın bir zekâ ve duygu varlığı olduğu düşünülürse; sonucun değişmediği her eyleme yönelik kolay olan yolun tercih edilmesi kaçınılmazdır. Etrafımızdaki her şeyin dijitale evirildiği bir yapıda; doğal olanın ne olduğuna ya da şahsiyetimize ve geleceğimize yönelik sorulara yanıt aramak daha da zorlaşmaktadır. Bununla birlikte bilimin ve felsefenin bugüne kadar yanıt veremediği pek çok problem, dijital ilerleme sayesinde bugün yapay zekâ ve nanoteknoloji gibi araçlarla farklı perspektiflerden ele alınmakta ve insanlık adına anlamlı bulgulara ulaşılmaktadır.

Öte yandan modernliğin insan yaşamında doğurduğu ciddi sorunlardan biri de teknoloji ve insan ilişkisi üzerinedir. Bu konuda var olanın bilgisine sahip olunabileceği; ancak onun değiştirilemeyeceği düşüncesinde olan gelenekçiler ile doğal ve toplumsal olanın bilgisine hem sahip olunabileceğini hem de değiştirilebileceğini düşünen modern kesim arasında bir uzlaşmazlık söz konusudur. Modern dünya görüşü; toplumsal gerçekliğin yeniden inşa edilebileceğine ve çağdaş dünyada her şeyin değişebileceğine inanan bilim anlayışının tezahürüdür.

Gelişen teknoloji ile bir yandan insanoğlunun ideallerine ulaşması kolaylaşırken; diğer yandan teknolojiyle ilahlaştırılan insanın seçimlerinin ve hislerinin bağımsızlığını yitirmesine sebep olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Örneğin insan iradesinin tercihleri ve duyguları, gelecekte yapay zekâlar ya da nesnelerin interneti vasıtasıyla algoritmalar cinsinden belirlenebilir ve hesaplanabilir olursa insanoğlunun yücelttiği birtakım değerler kendi içinde çelişebilir. 21. yüzyılda hızlı gelişen tekniğin insanlığa müdahalesi, yeni bir hümanist söylem olan *transhümanizm* ve devamında *posthümanizm* anlayışlarını ortaya çıkarmıştır.

Etiğe artık ihtiyaç duyulmadığı, onun yerine estetik kavramının geçtiği ve aşkınlık yerine içkinliğin, üretim yerine tüketimin tercih edildiği, ahlaki temeli olmayan bir dönem olarak nitelenebilen postmodern dönemde (Hassan, 2008, s. 271) bütün dijital dönüşümlerin odağında bulunan insan için öncelikle ahlak felsefesinin konumu saptanmalıdır.

Veri sahipliği konusu dijital ahlak alanının en önemli problemlerinden birisidir. Olmayan bir şeyin ortaya konması olarak yaratma edimi, yapay zekâ algoritmaları ile ilahi anlamı dışında, veri gücünü elinde bulunduran az sayıda insan tarafından günümüzde laboratuvar ortamlarında gerçekleştirilebilir hale gelmiştir. Dijital diktatörlüğe neden olabilecek bu süreç, insanların tarihte olduğu gibi altın, para ya da hisse senedi gibi finansal yatırım araçlarına değil; veri mülkiyetine yatırım yapmaya başladığı bir dönem olarak yaşanmaktadır. Bu çerçevede, sahip olunan arazi, mülk vs. için kanunlarla sağlanan yasal zeminin bugün veri tabanları mülkiyeti ile ilgili olarak düzenlenmesi gereği doğmuştur.

Dijitalleşme bağlamında mahiyeti değişmekte olan toplumsal ve etik yapıya ilişkin olarak felsefe alanında çalışmaya devam eden ve felsefe eğitiminde aktif rol alan akademisyenlerin etik alanındaki sorunları nasıl tanımladığı, bu sorunları aşmak için hangi çözüm önerilerini sunduğu ve dijitalleşme kapsamına giren gelişmeleri takip etme düzeyleri büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda, akademisyen görüşlerine başvurularak, akademik dünyanın görüş ve tecrübelerinin ortaya konmaya çalışıldığı bu araştırmanın dijital etik konusundaki muhtemel tartışmalara zenginlik katacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Dijitalleşme ile ahlak ilişkisi çağımız insanını belirleyen ve ahlak profilini ortaya koyan bir ilişkidir. Bu bağlamda Türkiye’de felsefe alanında önemli role sahip akademisyenlerin dijitalleşme ve ahlak alanındaki sorunları nasıl tanımladığını, hangi çözüm önerilerini sunduğunu ve dijital dünya ile ilişki düzeylerinin nasıl olduğunu anlamak araştırmanın amaçlarını oluşturmaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Çalışmamızın temelini oluşturan araştırma nitel bir araştırmadır. İncelenen problemin doğal ortamındaki biçimini anlama gayesi ile sorgulandığı ve yorumlandığı bir yöntem olması nedeni ile nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur (Guba & Yvonna S., 1994, s. 105). Dijitalleşme ve ahlak ilişkisinin çeşitli değişkenlere göre ele alındığı bu araştırmada, ahlak alanında çalışmalar yürütmekte olan akademisyenlerin ahlak alanında birikimlerinden hareketle dijital dünya ile kurdukları ilişki ortaya konmaya çalışılmıştır.

Ahlak ve dijitalleşme kavramlarının günümüz koşullarında karşıladığı anlamların ortaya konması için en uygun nitel araştırma yöntemi olan fenomenolojik tasarım benimsenmiştir (Creswell, 2020, s. 79). Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji; betimleme yapmanın yanında, bireylerin dış dünyada olup bitenleri nasıl değerlendirdikleri üzerine değerlendirmeler

yapan bir nitel analiz çeşididir. İncelenen konuya dair ayrıntılı bilgiye ulaşma amacı taşıyan bu çalışma, derinlemesine görüşme tekniğinin kullanıldığı fenomenolojik bir çalışmadır (Creswell, 2020, s. 82). Araştırmada temel olarak ahlakın dijitalleşme ile ilişkisini ortaya koymak hedeflenmektedir. Akademisyen görüşleri ahlakın normatif başlığı ile sınırlandırılmış ve gerçekleştirilen nitel araştırmanın çerçevesi de o sınır dâhilinde derinlemesine görüşme tekniğine dayalı olarak incelenmiştir.

Nitel araştırmada grubun özelliklerini en iyi yansıtan ve araştırmacıya en etkin veriyi sağlayacak olan örneklem seçilmelidir. Bu araştırmada katılımcıların belirlenmesinde kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evreni ise Türkiye’de bulunan devlet üniversitelerinde felsefe alanında çalışmalar yapan profesörler oluşturmaktadır.

Felsefi anlamda derin bir inceleme gerektiren dijitalleşme olgusunun sayısal analizlerle ya da nicel yaklaşımlarla anlaşılması mümkün görünmemektedir. Meselenin farklı açılardan ve çok yönlü olarak ele alınmasına ve ulaşılan bulguların derinlemesine incelenmesine imkân tanıyan nitel araştırma yöntemi ile dijitalleşme ve etik arasındaki ilişkinin açığa çıkarılması amaçlanmaktadır. Nitekim nitel araştırma yoluyla, günlük yaşam dokusu ve kurgusu başta olmak üzere toplumsal hayatın birçok boyutunu; araştırmaya dâhil olanların kavrayışlarını, tecrübelerini ve tahayyüllerini; toplumsal kurumların söylemlerini ve ilişkilerin işleyiş durumunu ve bunlara dayanarak ortaya çıkan anlamların önemini keşfetmek mümkündür. Bu bağlamda çalışma, katılımcıların söylem ve bakış açılarından hareketle teknolojik dünyanın etik ile ilişkisini merkeze alarak düşünceleri betimleme iddiası taşımaktadır.

Fenomonolojik araştırma, bir grup insanın araştırma konusu olan fenomen ya da kavramla ilgili sahip oldukları deneyimlerin anlamını keşfetmek gayretindedir. Burada temel amaç; bir fenomenle ilgili bireysel deneyimleri evrensel nitelikteki bir açıklamayla kavuşturabilmektir. Bu amaçla araştırmamızda dijitalleşme kavramıyla ilgili deneyimleri bulunan tüm katılımcıların ortak özelliklerini tanımlamaya odaklanarak, fenomenin etki alanı belirlenmeye çalışılmıştır. Dijitalleşmeyle ve onun ortaya çıkardığı enstrümanlarla ilgili deneyime sahip olan katılımcılardan veri toplanmış ve neleri, nasıl anlamlandırdıklarına ilişkin deneyimlerinin özünü tanımlayan bütüncül bir betimleme ortaya konmaya çalışılmıştır (Creswell, 2020, s. 79). Bilginin detay ve derinliği ile incelenen olguyu en iyi şekilde ifade edilmesini konu alan nitel araştırmaların bulguları genellemeye ilişkin bir amacı bulunmamaktadır. Doğrudan ölçülebilir düşüncelerden ziyade nitel araştırmalar, inceledikleri konunun ardında yatan içsel ve kavramsal yapıları ortaya koyarak literatüre katkı sağlamak amacıyla yapılır.

Veri Toplama Aracı

Ahlak felsefesi için yeni bir açılım olmasının yanında; son derece de ilgili bir kavram olan dijitalleşme, insanoğlunun kadim ahlak geleneğini alt üst edebilecek bir süreç içerisinde. Bu tedirgin edici sürecin doğru anlaşılması ve meseleye “Dijital dünyada ahlakın konumu nedir?” temel sorusu kapsamında yaklaşılması gerekmektedir. Verilerin toplanması amacıyla yarı yapılandırılmış 12 soruluk bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunda: dijitalleşme

nedir, dijitalleşme denildiğinde aklınıza gelen ilk mecra hangisidir, dijital çağın ahlak anlayışı nasıl yorumlanabilir gibi sorular yer almıştır. Örnek olarak, görüşme formunda yer alan iki soru şöyledir:

1. Teknoloji çağının ahlak anlayışını erdem ahlakı nasıl yorumlayabilir?
2. Yapay zekânın bilince veya varoluşa sahip olabilirliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

Veri toplama aracının geliştirilmesi sürecinde öncelikle literatür taramasına dayalı bir taslak görüşme formu oluşturulmuştur. Yirmi sorudan oluşan taslak görüşme formu ahlak felsefesi alanından iki uzman, sosyal bilimler alanından bir uzman ve nitel araştırma konusunda deneyimli bir uzman tarafından incelenmiştir. Bu incelemeler doğrultusunda soru sayısı on ikiye indirilmiş ve soruların ifadelerinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Son olarak, bir profesör öğretim üyesi ile taslak mülakat formu kullanılarak bir ön uygulama yapılmıştır. Bu ön uygulama çerçevesinde soru sayısında bir değişiklik yapılmamış; ancak soruların ifadesinde bazı değişiklikler yapılmıştır.

Verilerin Toplanması

Görüşmeler için uygun görülen bazı katılımcılarla öncelikle e-posta yoluyla iletişime geçilerek randevu talep edilmiştir. Görüşme talebini kabul eden bir katılımcı ile gerçekleştirilen yüz yüze görüşmeden sonra bu katılımcının önerdiği bir başka katılımcı ile iletişime geçilmiştir. Akademisyenlerin yoğun çalışma programı nedeni ile iletişim sürecinde bazı güçlüklerle karşılaşmıştır. E-posta ile iletişime geçilen ve araştırma ile ilgili bilgi paylaşılan 2 akademisyen, programları uygun olmadığı gerekçesi ile görüşmeyi reddetmiştir. Görüşmeler için kesinleşmiş randevular bulunmasına rağmen; benzer nedenlerle diğer 2 katılımcı ile de görüşme gerçekleştirilememiştir. Böylece toplamda 8 akademisyen ile gönüllük esasına dayalı olarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden önce katılımcılara araştırma hakkında detaylı bilgi verilmiş ve onam formu imzalatılmıştır. Kayıt alınmasını istemeyen 2 katılımcı ile yazılı not tutularak görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 40 dakika ila 60 dakika arasında tamamlanmıştır. Görüşmeler tamamlandıktan sonra kayıtlar deşifre edilerek yazılı metinlere çevrilmiştir.

Çalışma Grubu

Fenomenolojik araştırmalarda katılımcıların seçilmesinde yaş, kültürel faktörler, cinsiyet veya ekonomik unsurlar dikkate alınabileceği gibi esas belirleyici olan katılımcıların fenomeni deneyimlemiş olması ve araştırmaya gönüllü katılmak istemeleridir (Moustakas, 1994, s. 107). Örneklemenin bu şekilde belirlenmesinde temel gaye genellemelere ulaşmak değil; incelenen mevzuu derinlemesine anlama isteğidir. Fenomonolojik çalışmalarda, katılımcı seçiminde diğer önemli bir unsur katılımcı sayısının doyma noktasına göre belirlenmesidir.

Psikolojide Varoluşçu-Fenomenolojik Perspektifler, İnsan Deneyiminin Kapsamını Keşfetmek isimli kitabın “Psikoloji ve Fenomenolojik Araştırmalar” başlıklı bölümünde Polkinghorne (1989, s. 45) nitel araştırma çalışma örneğininin 5 ile 25 kişi arasında olması gerektiğini

ifade ederken; Creswell (2020, s. 159) 1 kişi ile de mümkün olabilecek katılımcı sayısının 325 kişiye kadar artabileceğini aktarmıştır. Örneklem konusunda Duker (1984, s. 201) 3-5 veya 10 kişi önerirken; Yıldırım ve Şimşek (2016, s. 71) fenomenoloji araştırmalarının katılımcı sayısının 10 kişiyi geçmemesi gerektiğini belirtmektedir. Örneklem yanında fenomenolojik araştırmalarda esas yapılması gereken araştırmacının kendi deneyim ve bilgilerini araç içine alabilmesidir.

Ayrıca araştırmacının zaman ve maliyet olarak daha yürütülebilir olmasını kolaylaştırması açısından örneklem grubunun sınırlandırılması, araştırmacıya belirli çerçevede derinlemesine inceleme ve idrak imkânı sağlamaktadır. Bu çerçevede araştırmamızda; ahlak alanında çalışmaya devam eden ve güncel çalışmaları bulunan akademisyenlerden oluşturulan örneklem 8 kişi ile sınırlandırılması uygun görülmüştür. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler genellikle kişisel bilgisayarlarının bulunduğu ve kendilerini rahat hissettikleri çalışma ofislerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara ilişkin bilgilere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Unvan ve Buldukları Kente İlişkin Bilgileri

Katılımcı	Unvan	Şehir
K1	Prof. Dr.	Ankara
K2	Prof. Dr.	Muğla
K3	Prof. Dr.	İstanbul
K4	Prof. Dr.	İstanbul
K5	Prof. Dr.	Pamukkale
K6	Prof. Dr.	Bursa
K7	Prof. Dr.	Ankara
K8	Prof. Dr.	Samsun

Verilerin Analizi

Nitel veri analizi yapılırken araştırmalarda kullanılan birtakım yaklaşımlar vardır; araştırmacının konusu, yöntemi, deseni ve çalışma grubuna bağlı olarak ya da araştırmacıların kişisel tercihleri ve kendilerine sunulan imkânlarla bağlı olarak bunlardan uygun olanı tercih edilir.

Bu araştırmada toplanan veriler, betimsel analiz ile çözümlenerek yorumlanmıştır. Betimsel analiz sürecinde; katılımcı ifadelerinden doğrudan alıntılar yapılarak, alt temalara ayrılmış olan veriler yorumlanmıştır.

Bulgular kısmında ortaya konan düşüncelerin hangi katılımcıya veya katılımcılara ait olduğunu belirtmek amacıyla katılımcıların sıra numarasına göre kodlamalar yapılmıştır. Örneğin birinci katılımcı K1 olarak kodlanırken beşinci katılımcı K5 olarak kodlanmıştır. Genel

olarak araştırmada kullanılan soru formunun hazırlanması, tema ve kodların oluşturulması ve analiz edilmesi sürecinde uzman görüşlerinden yararlanılmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda; araştırma sorularının ve analiz sürecinde oluşturulan tema ve kodların amaca yönelik olması ve araştırma kapsamına uygunluğu değerlendirilmiştir.

Bulgular

Katılımcılara yöneltilen birinci soru ile akademisyenlerin dijital dünya hakkındaki görüşlerinin anlaşılması hedeflenmiştir. Ayrıca, dijitalleşme ile ortaya çıkan etik problemlere ve ahlak felsefesinin konumuna dair görüşlerin ve yapay zekâ ile ilgili ilerlemelerin felsefi açıdan değerlendirilmesi çerçevesinde analiz edilen katılımcı görüşleri neticesinde ulaşılan alt problemler Tablo 2’ de sunulmuştur.

Tablo 2. Araştırmanın Alt Problemleri

Alt Problemler	
1	Dijital dünya hakkındaki görüşler
2	Dijitalleşme ile ortaya çıkan etik problemlere dair görüşler
3	Dijitalleşme sürecinde ahlak felsefesinin konumuna ilişkin görüşler
4	Yapay zekâ ile ilgili ilerlemelerin felsefi açıdan değerlendirilmesi

Katılımcılara dijital dünya başlığı altında sorulan sorular derinlemesine tartışılmış ve ulaşılan alt temalara Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3. Akademisyenlerin Dijital Dünya Hakkındaki Görüşlerine Dair Tema Tablosu

Alt Problem	Alt Temalar
1. Dijital Dünya Hakkındaki Görüşler	1.1. Dijitalleşmenin Tanımına Dair Bulgular 1.2. Dijitalleşme Denildiğinde Hatırlanan İlk Mecraya İlişkin Bulgular
2. Dijitalleşme ile Ortaya ıkan Etik Problemler	2.1. Etik Problemlere Dair Temel Bulgular 2.2. Dijitalleşme Olgusunun İnsan ve Ahlak zerinde Etkileri dair görüşler

1. Dijital Dünya

Öğretim yelerine dijitalleşme kavramının ne olduğu, insan ve ahlak üzerine dijitalleşmenin ne gibi etkileri bulunduğu sorulmuş ve konu ile ilgili görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcılardan alınan cevaplar iki kategoride toplanmıştır. Bu kategoriler şunlardır:

1.1. Akademisyen katılımcıların dijitalleşmenin ne olduğu üzerine fikirlerini kapsayan alt temadaki en önemli ortak bulgu; dijitalleşme konusunda geleceğe yönelik olumsuz

beklentilerde yoğunlaşmaktadır. Oluşturulan veri tabanları sayesinde herhangi bir konu hakkında öngörülerde bulunulabilecek olması dijitalleşmenin olumlu taraflarındandır. Üzerinde durulması gereken asıl dijitalleşme; insanın, hayatın ve çağın dijitalleşmesidir. Dijital dünya insanoğlu tarafından geliştirilmiştir; ancak insandan bağımsız olarak kendi işleyiş mantığı ile büyüyerek insanı belirleyen bir alan haline gelmiştir.

- 1.2. Bu temada katılımcıların dijitalleşme kelimesini duyduklarında zihinlerinde canlanan mecrta tartışılmış ve katılımcıların tamamı sosyal medya kanallarından bahsetmiştir. Burada akla gelen ilk mecralar: Facebook, Twitter ve Instagram'dır. Bunların yanında; sunmuş olduğu konfor bağlamında dijital bankacılık sektörü de hatırlanmıştır. Akıllara gelen olumsuz örnek ise dijital oyun platformları olmuştur; çünkü katılımcılar için çocuk ve gençlerin oyun bağımlılığı tedirgin edici bir durum olarak tanımlanmıştır.

2. Dijitalleşme ile Ortaya Çıkan Etik Problemler

Teknik ilerleme ve dijitalleşmenin hızlı ve kontrol edilemeyen bir şekilde yayılıyor olması, etik alanında alışılmamış birtakım yeni problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Araştırmada bu alandaki görüşlerin belirlenmesi de amaçlanmıştır.

- 2.1. Dijitalleşme; insanın başkasıyla olan bağı ve etkileşimini, karşısında bir "bilinç ya da kişi" olmaksızın kurma imkânı sağlamaktadır. İnsan-insan ilişkisi değil de; insanla kelimeler veya imgeler üzerinden kurulan bu ilişkiler ontik olarak sahtedir. Ahlak ancak başkası varsa söz konusu olabilir; başkası yoksa bir kişi olarak biz de var olamayız. Bizi kişi yapan başkalarıdır. Dijital iletişim "otantik" insan için ciddi bir tehdit oluşturmakta; hatta bazı çağdaş felsefecilerin ifadesiyle bu durum "yabancılaşma" ya yol açmaktadır. Herkesin herkesle karşılaştığı bu ortamlarda etik sorunların ortaya çıkmaması mümkün değildir. Dijitalleşme ile değişen insan yaşamında ortaya çıkan etik problemler konusunda öncelikle etik açıdan atılması gereken adımlar belirtilmiştir. Bunların yanında insan tasavvurumuzun ne olduğu üzerinde de konuşulması gerekmektedir. Bu temelden hareketle; doğru eylem, iyi insan ve erdemli bir hayat üzerine yeni taslaklar geliştirilmesi mümkün olabilecektir.

- 2.2. Katılımcıların çoğu insanlığın geleceği açısından bakıldığında; dijitalleşmenin günümüzde hissedilen etkileri konusunda umutsuz olduklarına ilişkin görüşler belirtmiştir. İnsanlığın ahlaki anlamda bir geçiş süreci yaşadığını düşünen Katılımcı 4'e göre "*Dijitalleşme; göçebe, tarım, sanayi toplumu gibi süreçleri yaşamış insanlığın geldiği yeni bir aşamadır. Her dönemin ruhunun ethosu, onun değerler anlayışını yaratır. Dijital etik de kendi insanını yaratacaktır. Bugün henüz bitmemiş, daha yeni başlamış bir süreci deneyimliyoruz.*" (K4).

Teknolojinin somut etkilerini son iki yüzyıldır deneyimlediğimizi ve bu deneyimin sonuçlarının iyi olmadığını düşünen Katılımcı 2, dijitalleşme sürecinde sadece ahlak dünyamızın değil; estetik, metafizik ve dini tecrübe dünyamızın da olumsuz etkilendiğini

hatta bozulduğunu ifade etmektedir. Dijitalleşmenin etikten bağımsız olarak ilerlemesi insan, insanlık ve ahlak krizini meydana getirmektedir. “*Homosapiens yerini başka bir insan türüne bırakıyor, homodigitalis olarak ifade edilen bu yeni tür ne kadar insan kalabilecek?*” (K2).

Elde edilen verilere göre; dijitalleşme sürecinin insan yaşamında kolaylaştırıcı olumlu etkileri yanında, ahlak problemlerini derinleştirdiği yönünde de bir kanaat olduğu anlaşılmaktadır.

3. Dijitalleşme Sürecinde Ahlak Felsefesinin Konumu

Çalışmanın bu kısmında; görüşlerine başvuru alan akademisyenlerden yaşamakta oldukları dönemin koşullarına göre düşünceleri istenmiştir. Yaşanan çağ aynı olsa da farklı mekânlarda, farklı koşullarda, sahip olunan imkânlar ölçüsünde, değişen dijital erişim koşullarından bağımsız olarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Akademisyenlerin belirli bir sosyo-ekonomik seviyeyi paylaştığı kabulünden hareketle, görüşmelerde elde edilen bulgular ışığında ulaşılan alt temalara Tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 4. Dijitalleşme Sürecinde Ahlak Felsefesinin Konumuna İlişkin Görüşler

Dijitalleşme sürecinde hâkim ahlak anlayışlarına dair görüşler	1. Dijitalleşmenin yeni bir ahlak anlayışı ortaya çıkardığı yönündeki görüşler
	2. Yaşadığımız teknoloji çağına uygun ahlak anlayışına dair görüşler

3.1. Araştırmaya katılan akademisyenlerin bu konuda ortak bir düşünce ortaya koyduklarını söylemek güçtür. Dijital dünyanın kendi ahlakını yavaş yavaş oluşturmakta olduğunu ifade eden bir katılımcı görüşlerini ödev ve erdem etiği çerçevesinde anlatırken; bir diğer katılımcı ahlak evrenseldir cevabını vermekle yetinmiştir. Bu konuda Katılımcı 3’ün görüşleri ise şöyledir: “*Teknoloji çağının ahlak anlayışı bir tür post ahlaktır ve ancak duygucu yaklaşımla anlaşılabilir.*” (K3).

Dijital çağın ruhunu yansıtan ya da bu çağa uygun olmayan bir ahlak anlayışından bahsetmek güçtür. Eğer bahse konu bu yapıya ahlak denilebilirse; bu durumda “haz ahlakı”, “daha fazlasını iste ahlakı” ve “sahip olma ahlakı” gibi ahlaklardan bahsedilmesi gerekmektedir. “*Dijital çağın ahlakı henüz oluşmadı.*” yorumunu yapan Katılımcı 5 görüşlerini “*Dijital çağın ruhunu yansıtan ya da bu çağa uygun bir ahlak anlayışından bahsedilemez.*” (K5) şeklinde ifade etmiştir. Araştırmamızın bu aşamasında, dijital mecralarda yaşanan anlamsızlaşmayı ve kişiliksizleşmeyi genelde İslam ahlakının, özelde ise tasavvufi/sufi ahlakının engelleyeceği yönünde görüşlere de ulaşılmıştır.

3.2. Bu bölümde, normatif ahlak kuramları çerçevesinde yaşanmakta olan dijital çağa ilişkin beklentiler ya da tecrübeler ortaya çıkarılmak istenmiştir. Katılımcılara “İçinde bulunduğumuz teknoloji çağına en uygun ahlak anlayışı sizce nedir?” sorusu sorulduğunda cevapların erdem ahlakı etrafında yoğunlaştığı görülmüştür. Katılımcıların tamamına

göre çağın ruhu haz duygusu tekeline gelişmektedir. “Dijital çağın yepyeni bir çağ olmasından ve insanlığın daha önce şahit olmadığı dinamikleri barındırmasından dolayı.” (K5). Katılımcı 5’in ahlaki anlamda endişelerinin bulunduğu görülmektedir. Temeli ahlak olan dinin ahlaki buyrukları bile bu çağın epistemolojik kaosu nedeniyle dijital çağda etkisini hızla kaybetmektedir.

Yapay Zekâ ile İlgili İlerlemelerin Felsefi Açıdan Değerlendirilmesi

İnsana has akıl, bilinç, şuur gibi yetenekler insan beyninin fonksiyonlarına indirgenildiğinde; yapay zekânın insandan bir farkı olmayacağına dair bulgular bizi insan varlığının matematiksel hesapları aşan karmaşık yapısına götürmektedir. Katılımcı 1 tarafından bu durum Kant’ın teorik akıl, pratik akıl ve yargı gücü üçlemesinden hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu ayırımda “Yapay zekâ sadece teorik aklın çalıştığı bir akıl ayırımında bulunacaktır. Oysa insan bilincinin pratik aklın çalıştığı ahlak, din ve felsefe, yargı gücünün çalıştığı estetik gibi boyutları vardır. İnsan, fizyoloji, psikolojizm veya fizikalizm ile açıklanmaya çalışıldığında yapay zekâ ile meydana getirilen robotlar ile rekabet etmek durumunda kalabiliriz. Bu durum insanoğlu için ciddi bir tehlikedir.” (K1).

Araştırmanın bu bölümünde katılımcılarla yapay zekâ sistemi ile üretilen bir robotun “Frankenstein” film karakterine dönüşme riski üzerine tartışılmıştır. Katılımcıların tamamı, insanın ahlak, estetik ve din tecrübeleri ile felsefe yapma faaliyetinin var olduğu ve bu tecrübeler başka bir şeye indirgenemediği müddetçe yapay zekânın gelişmiş hesap makinesinden bir farkının olmayacağı kanaatindedir. Öte yandan bedeni yanında insanın ruhunun varlığından düalist bir ontoloji ile bahsedilebildiğinde; yapay zekâ ile insanoğlunun karşılaştırılması mümkün görünmemektedir.

Bu çerçevede yapay zekânın bir bilince sahip olup olmaması bireylerin ahlak, estetik ve din tecrübelerini ne kadar anlamlı bulduklarına ve bu tecrübelerin gerçekliğine ne kadar yer verdiklerine bağlıdır.

Felsefe faaliyeti açısından bakıldığında; hayatın anlamı nedir, kökenimiz nedir, geleceğimiz ne olacaktır, varlığın anlamı nedir, neden bir şeyler yok değil de vardır, bütün bu olan bitenin anlamı nedir, biz neden buradayız, ölümlü olmak nedir, yok mu olacağız? gibi temel sorular gereksiz olarak görülmeye başlandığında bu soruların cevabıyla asla ilgilenmeyecek olan bir yapay zekâ modeline imkân doğabilecektir.

Varoluşsal açıdan bakıldığında; insanın sebepsiz kaygılar taşıması, sebepsiz yere canının sıkılması, hüznlenmesi, pişman olması, korku duyması, suçluluk hissetmesi, yapmalıyım hissine kapılması, âşık olması, tutkularının, coşkularının ve kahramanlıklarının bulunması, merhamet etmesi, şiir yazması, müzik dinlemesi, bir şey uğruna yaşaması, gayeler edinmesi ve umut etmesi gibi herhangi bir şeye indirgenemeyen ve bu yüzden sadece fenomenolojik yolla analiz edilebilecek olan tecrübeleri tamamen ortadan kalktığında, yapay zekâ sistemlerinin insanlaşması mümkün olabilecektir. Felsefi ve egzistansiyel boyuttaki tecrübeler

ortadan kalktığı zaman yeni bir insan “türü” ortaya çıkabilecektir. Ancak bir insan bilincini kaybettiğinde tekrar bilinç sahibi olabilecek midir? Bugün sahip olduğumuz bilimsel bilgi ile bu konuda kehanette bulunmak da doğru olmayacaktır.

Yapay zekânın bilince veya varoluşa sahip olabilirliliği hakkında ne düşünüyorsunuz? sorusuna katılımcı 3 ve K4’ün verdiği yanıtlar şöyledir: “*Yapay zekânın kabiliyetlerinin gittikçe gelişmesi, makinayı insanlaştıramaz. Zira insanlaşmış makine daha fazla makine değildir. Bu ontolojik soruna açık ve öngörülebilir yanıt vermek imkânsızdır; ancak tecrübeyle öğrenilebilir.*” (K3).

“*Yapay zekânın gideceği mecrayı bilemiyoruz. İki ucu keskin bıçak gibi, iyiye de kötüye de yontulabilir. Kapitalist üretim tarzı ve kendi egoizmimizle yaşanmaz hale getirdiğimiz dünyayı daha sağlıklı ve yaşanılabilir bir hale dönüştürebilir. Bunun için yapay zekânın özgür iradesinin olması gerekir. Bu insanın aslında tarihi boyunca karşılaşacağı en büyük gerilim ve meçhul olacaktır. Özgür irade olduğu zaman artık o bir makine mi olacaktır yoksa yeni insan mı?”* (K4). Yapılan görüşmeler bütünsel olarak ele alındığında Katılımcı 3 ve K4’ün belirsizliğe işaret ettiği görülmektedir.

Katılımcıların tamamı yapay zekâ ile ben bilincine ulaşılacağına inanmamaktadır. İnsan tecrübelerinin toplamıdır ve her insan keşfedilmemiş yeniliklere sahiptir. Yapay zekâ uygulamaları insan iradesine saygı duyacak şekilde geliştirilmeli ve insan varoluşu ayrı bir gerçeklik olarak daima korunmalıdır. İnsanı taklit ederek geliştirilmiş en gelişmiş makine bile insan olmaktan uzak bir varlık olacaktır. İnsan yaşamı uzayacak söylemi “Ne pahasına uzayacak?” sorusu ile devam ettirilmelidir. Yapay zekâ ile insana benzetilmek üzere üretilen bir sisteme, etik ilkelerin henüz yüklenemiyor oluşu bu konudaki görüşlerin kilit noktasıdır. Zira yapay zekâ yazılımlarının kendilerini üreten akla karşı gelecekte bir tehdide dönüşmesi tehlikesinin önüne geçebilmenin tek yolu etik ilkeler gibi görülmektedir.

Sonuç

Ülkemizde etik ve dijitalleşme konusunun yeni bir tartışma konusu haline gelmesi ve bu alandaki çalışmaların yetersiz olması dikkate alındığında; mevcut çalışmanın literatüre önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre insanlığın felsefi ve ahlaki gelişimi konusundaki mevcut görüşler çerçevesinde; değerlerin yerini değer yüklediğimiz farklı şeylerin almakta olduğu düşüncesi hâkimdir. Öte yandan geleneksel değerlere bugünün penceresinden bakıldığında, geçmişin izlerinin silinmekte olduğuna dair ortak bir kanı açığa çıkarılmıştır.

Dijitalleşme ve teknoloji, ahlaki değerlerin yapısını aşındırmakta ve ahlaki kayıtsızlığa kapı aralamaktadır. Katılımcı görüşlerine göre: modern ahlak kuramlarından bazıları; -geleneksel normatif ahlak anlayışlarına karşı tez olarak gelişen analitik ahlak (metaetik), Hobbes ve Spinoza tarafından önerilen öznelci ahlak, Platon’un nesnel ahlak öğretisi ve Kant ahlakı gibi-metafizik dışarda bırakan, dünya hayatını sonsuz kabul eden, öte dünya inancını yok sayan bir yaklaşımla ahlak anlayışlarını temellendirmeye çalışmaktadır. Özellikle Modern Çağ ahlakını ciddi şekilde etkilediğini gördüğümüz filozof Nietzsche’ye göre ahlak; belli bir çağda

“iyi” ya da “kötü” şeklinde kabul edilen ve çağdan çağa değişen değer yargılarını içermektedir. Mutlak ahlak yoktur, herkesin farklı değerleri olabilir ve ahlak mutlak kabul edilmediğinde bir değer yargısı olarak kabul edilebilir. Ancak ahlak yargıları vicdan ile tutarlı olmalıdır ve insanlar ahlaki görüşlerinden sorumludurlar (Fishkin, 1984, s. 71, 86). Geleneksel ahlak anlayışlarında olduğu gibi modern dönemde de aykırı olarak nitelenebilecek çok sayıda ahlak anlayışı bulunmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre dini kaynaklarla temellendirilmeyen ahlak anlayışlarının rölativizm ve septisizme de kapı araladığı düşüncesi hâkimdir. Yine katılımcı görüşlerine göre; mutlak olan evrensel ahlak yasaları olmaksızın ahlak rölativizmi ve septisizm ile başa çıkabilme imkânı bulunmamaktadır. Bahse konu olumsuz etkilerden korunmak için dijital dünyadan uzak durmak ve teknolojinin olumlu taraflarını da kullanmamak doğru bir duruş olmayacaktır. O halde yapılması gereken şey, dijitalleşmenin etik düzlemini mümkün olduğunca oluşturmak ve hakikati, sanal âleme hapsetmemektir.

İnsan varlığının bulunduğu her yerde insana ilişkin temel erdemler ya da ahlaki kabuller yüzyıllardır değişmeden benimsenmeye devam etmektedir. Katılımcıların tamamına göre yaşamakta olduğumuz bu çağ kendi ahlakını kendisi yaratmaktadır/yaratacaktır.

Ahlak felsefesi insanlık tarihi boyunca çeşitli dönemler ve ekoller etkisinde zaman içinde şekillenmiştir. Dijitalleşmenin aklı aşan hızının ve gücünün insanlık tarihinde görülmemiş bir değişimi de beraberinde getirdiği göz önünde bulundurularak, dijital çağın gereksinimi olan dijital etiğin de zaman içinde (dijitalleşmenin hızından daha yavaş olsa da) şekilleneceği öngörülebilir.

Akademi dünyası başta olmak üzere etik konusunda çalışan herkesin bu konulardaki farkındalığının artırılması ve ahlak zemininde dijitalleşmenin yarattığı problemlere çözüm olabilecek tartışmaların yaygınlaşması umuduyla bu çalışmanın felsefi düşünceye katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Qualitative Research On Digital Ethics*

*Nilgün Özcan***

Though most philosophers interpret changing lifestyles in a digitalized society unfavorably, we believe this view should be read in context of past generations' reluctance to change. The negative impacts of technology ignored by humankind. Studies on a technique's nature and existence demonstrate that it cannot exist independently of the community that uses it. Technology does, however, periodically threaten human survival. For weapons and machines of war capable of devastating humanity grow in strength together with advances in technology. The aristocratic domination that characterized the mediaeval feudal structure has evolved into technology supremacy today. The advancement of technology has harmed natural life, and enslavement has strengthened technology.

Digital ethics is the code of conduct for all human behaviors performed on digital platforms. Digital ethics seeks to provide a moral framework for people's daily digital lives. Over time, traditional knowledge, concepts, and processes have been replaced by new technology and methodologies. The digital age offers speed, efficiency, and ease in all aspects of human life. Given that thinking is a human endeavor, it appears evident that contemplation—the evolutionary goal of human existence—is required to make meaning of life. The advantage afforded by a particular improvement in technology that has not been ethically tested is dubious. The possibilities of digital technology and the profound transformations it will precipitate are currently a major topic in philosophy. This study seeks answers to the following questions: How are ancient moral principles and their ethical understanding rooted in their

* This article was produced from a doctoral thesis.

** Philosophy PhD Student, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy, Ankara/Turkey, nilgunguney@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6611-5340.

own historical development perceived in today's digital world and philosophical climate? Can ethics respond to the needs of our age?

A philosophical analysis of some of the new challenges brought about by advances in technology and the digitalization process is also required. We followed a phenomenological method in analyzing the perspectives of university faculty members on digitalization and ethics. We conducted in-depth interviews with philosophy academic staff at various universities to gather study data on digitalization and morality, which were subsequently analyzed qualitatively. The research findings indicate that further research on digitalization and academic ethics is needed and several recommendations were offered to that end.

However, the ethical climate of the traditional world may prove insufficient to regulate digital activity. Though digital technology might help social activities, the accompanying sense of unfettered freedom and irresponsibility can lead to immoral behaviors. Individuals can, in addition to a primary account, create fake, bot, or parody accounts in the virtual world. Consequently, digital ethics for the virtual world must be defined. Technology is indeed a mechanism able to defy or completely supplant ethics. Digitalization may even facilitate mass terrorism. In any case, digitization is inevitable. It is imperative that an ethical venue of digitalization be established and that truth not be reduced to mere simulations.

Kaynakça/References

- Arıcan, M. K. (2015). Ahlak, Etik ve Ahlak Felsefesi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Bülteni, ULİSAM&Akademik Dayanışma Topluluğu, 11-23.
- Bailey, D. (2008). *Cybercitizenship and cyper cafety: Cyber ethics*. Rosen Central. <https://archive.org/details/cyberethics0000bail/page/46/mode/2up?q=digital+ethics>
- Correia, A. P. ve Yıldırım, C. (2015). Exploring the dimensions of nomophobia: Development and validation of a self-reported questionnaire. *Computers in Human Behavior*, (49), 130- 137.
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (5. Baskı). (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.), Siyasal Kitabevi.
- Duker, S. (1984). Phenomenological methodology in the human sciences. *Journal of Religion & Health*, 3(123), 197-203. Doi:10.1007/bf00990785.
- Ellul, C. (2003). *Teknoloji toplumu*. (A. Özcan, Dü. ve M. Ceylan, Çev.), Bakış Yayınları.
- Fishkin, J. S. (1984). *Beyond subjective morality: Ethical reasoning and political philosophy*. Yale University Press. <https://archive.org/details/beyondsubjective0000fish/page/90/mode/2up?q=subjective+morality+>
- G. Marshall, C. R. (2013). *Designing qualitative research*. Sage Publications.
- Guba, E. ve Yvonna S., L. (1994). *Competing paradigms in qualitative research*. 04 03, 2021 <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/PPP356/Guba%20&%20Lincoln%201994.pdf>
- Güngör, E. (2020). *Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak*. Yer-Su.
- Hariri, N. (2018). *21. yüzyıl için 21 ders*. (1. Baskı), (S. Sıral, Çev.) Kolektif Kitap.
- Hassan, I. (2008). Bir postmodernizm kavramına doğru. *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, (138,139,140), s.267-277.
- Heidegger. (1993). *1933'te neler oldu? Der Spiegel'in Heidegger'le tarihi söyleşi*. (T. Ilgaz, Çev.) Yapı Kredi Yayınları.

- Kaku, M. (2016). *Geleceğin fiziği*. (Y. S. Oymak ve H. Oymak, Çev.), ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık.
- Kegley, J. A. (2018). Royce on self and relationships: Speaking to the digital and texting self of today. *The Journal of Speculative Philosophy*, 32(2), s.285–303. <https://doi.org/10.5325/jspecphil.32.2.0285>
- Kuçuradi, İ. (1997). *Uludağ konuşmaları: Özgürlük, ahlak, kültür kavramları*. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Levickaite, R. (2010). Generations x, y, z: How social networks form the concept of the world without borders (the case of Lithuania). *LIMES: Cultural Regionalistics*, 3(2), s.170-183. doi:<http://dx.doi.org/10.3846/limes.2010.17>.
- Mingers, J. ve Walsham, G. (2010). Toward ethical information systems: The contribution of discourse ethics. *MIS Quarterly*, 34(4), s. 833–854. <https://doi.org/10.2307/25750707>.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological resarch methods*. Sage.
- Nietzsche, F. (2002). *Güç istenci*. (S. Umran, Çev.). Birey Yayınları.
- Özlem, D. (2004). *Etik ahlak felsefesi*. İnkılap Kitabevi.
- Pfister, D. S. (2021). Abundance in Information: Keywords. M. Kennerly, S. Frederick ve J. E. Abel (ed), *Information* (pp. 17–30) içinde. Columbia University Press. <http://www.jstor.org/stable/10.7312/kenn19876.5>.
- Polkinghorne, D. (1989). Phenomenological Research Methods. R. S. Valle ve S. Halling (Ed), *Existential-phenomenological perspectives in psychology* (s. 41-61). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-1-4615->
- Rogerson, S. (1996). Preparing to handle dilemmas in the computing profession. *Organizations and People*, 3 (2), s. 25-26.
- Rogerson, S. (2020). Re-imagining the digital age through digital ethics, invited position paper. J. Arthur, T. Harrison ve G. Polizzi (Ed), *Promoting character education as part of a holistic approach to re-imagining the digital age: Ethics and the internet webinar* (s.25-28), University of Birmingham Jubilee Centre for Character and Virtues. [www.jubileecentre.ac.uk/userfiles/jubileecentre/pdf/news/Cyber-Phronesis Webinar Papers _03\(2\).pdf](http://www.jubileecentre.ac.uk/userfiles/jubileecentre/pdf/news/Cyber-Phronesis%20Webinar%20Papers_03(2).pdf)
- Serdar, Z. (1992). *Yüksek teknolojinin alternatifleri*. (T. Kılıç, Çev.), İnsan Yayınları.
- Şeriati, A. (1992). *Makinalaşmanın tuzağında insan*. (T. Kılıç, Çev.). İnsan Yayınları.
- Trinidad, S. ve Starks, H. (2007). Choose your method: A comparison of phenomenology, discourse analysis, and grounded theory. *Qualitative Health Research*, 17(10), s. 1372-80. Doi:<https://doi.org/10.1177/1049732307307031>
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Copyright © 2021 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>
 Gençlik Araştırmaları Dergisi • Aralık 2021 • 9 (25) • 109-129

ISSN 2791-8157
 Başvuru | 30 Nisan 2021
 Kabul | 8 Kasım 2021

Genç Nüfusun Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Düzeyinin Sosyodemografik Değişkenler Açısından İncelenmesi: Manisa Örneği

*Bekir Güzel**

Öz

Birleşmiş Milletlerin verilerine göre 2020 yılında dünya genelinde 65 yaş ve üstü 727 milyon kişi bulunmaktadır. 2050 yılına kadar dünyadaki yaşlı sayısının iki katından daha fazla artacağı ve 1,5 milyarın üzerine çıkacağı tahmin edilmektedir. Bu tahmin yaşlılara yönelik yapılması gereken farklı çalışmaları gündeme getirmektedir. Bu çalışmanın temel amacı Manisa ili örneğinde genç nüfusun yaşlı ayrımcılığına yönelik tutum düzeyinin belirlenmesidir. Tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilen bu araştırmada, evren içindeki hedef örnekleme ulaşılabilmek amacıyla kolayda örnekleme yönetimi tercih edilmiş ve toplam 601 katılımcıya ulaşılmıştır. Veriler 14 Kasım 2020 - 04 Mart 2021 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırmada Vefikuluçay Yılmaz ve Terzioğlu (2011) tarafından geliştirilen “Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği (YATÖ)” veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Ölçek puanlarının cinsiyet, medeni durum ve ailede yaşlı birey varlığı değişkenlerine göre karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t testinden; yaş grupları, yerleşim yeri, istihdam, aylık gelir, aile tipi, herhangi bir yaşlı ile bir araya gelme sıklığı, yaşlı bir birey ile aynı evde yaşama tercihi değişkenlerine göre karşılaştırılmasında ise ANOVA testinden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların YATÖ toplam puan ortalamaları $85,06 \pm 8,49$ olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç Türkiye’de özellikle üniversite öğrencileri arasında gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına benzerdir. Bu benzerlik Türkiye’deki geleneksel, ataerkil ve alturistik toplumsal yapının örnekleme yer alan gençler üzerinde hâlâ etkin şekilde varlığını sürdürdüğünün bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Genç Nüfus, Kuşaklararası, Manisa, Türkiye, Yaşlı Ayrımcılığı.

* Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, bekir.guzel@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0795-0768.

Abstract

According to United Nations data, there were 727 million people aged 65 and over worldwide in 2020. It is estimated that by 2050, this number will more than double, reaching an excess of 1.5 billion. This figure indicates the need for studies to be conducted with the elderly. This study follows a survey model in its aim to gauge young people's attitudes toward ageism in Turkey's province of Manisa. Using convenience sampling, we selected 601 participants to make up the study's sample. We collected data between November 14, 2020 and March 04, 2021 using the Ageism Attitude Scale (AAS) developed by Vefikuluçay Yılmaz and Terzioğlu (2011). We conducted an independent sample t-test to compare the scale scores by gender, marital status, and the presence of an elderly member in the family. We then carried out an ANOVA to compare age groups, places of residence, employment, monthly income, family type, frequency of meeting an elderly person, and preference of living in the same house with an elderly individual. The findings revealed that participants' total average AAS scores were 85.06 ± 8.49 . This specific finding bore resemblance to previous studies carried out with university students in Turkey. The results, therefore, indicate that a traditional, patriarchal, and altruistic social structure prevails among the young people participating in our study.

Keywords: Ageism, Intergenerational, Manisa, Turkey, Young People.

Giriş

José Saramago (2013) "*Ölüm Bir Varmış Bir Yokmuş*" adlı romanına "İnsan olmanın ne demek olduğunu her geçen gün daha az bileceğiz." diyerek başlamaktadır. Romanın bir bölümünde adı bilinmeyen bir ülkede öl(e)meyen insanların yaşadıklarına tanık oluruz. İlk başlarda insanlar bu durum karşısında sevinç çığlıkları atarlar; ama yaş almaya da devam ederler. Bir süre sonra iyice yaşlanırlar ve gelecekte onları bekleyen sonsuz bir yaşlılık hissine kapılırlar. Yıllar geçer; ama ölüm isteseler de bir türlü kapılarını çalmaz...

Bugün Saramago'nun tasvir ettiği gibi distopik bir durum içinde bulunmasak da tüm dünyada yaşlı nüfus giderek artmaktadır. Birleşmiş Milletlerin (BM) verilerine göre 2020 yılında dünya genelinde 65 yaş ve üstü 727 milyon kişi bulunmaktadır. 2050 yılına kadar dünyadaki yaşlı sayısının iki katından daha fazla artacağı ve 1,5 milyarın üzerine çıkacağı tahmin edilmektedir. Benzer bir durum Türkiye özelinde de söz konusudur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Türkiye'deki yaşlı nüfus 2015-2020 yılları arasında %22,5 oranında artarak 7 milyon 953 bin 555 kişiye ulaşmıştır. Aynı dönemde Türkiye'deki yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı da %8,2'den %9,5'e yükselmiştir. Bu oranın her geçen yıl artacağı ve 2080 yılında Türkiye'deki yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının %25,6 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2020a). Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki artış eğilimine rağmen başta Türkiye olmak üzere pek çok ülkede 18-24 yaş arası genç nüfusun giderek azaldığı görülmektedir. BM (2015) genç nüfus projeksiyonlarına göre; önümüzdeki yarım asırlık sürede Afrika ülkeleri dışındaki ülkelerin pek çoğunda genç nüfus ya sabit kalacak ya da azalacaktır. Örneğin; Latin Amerika ve Karayipler, Avrupa, Kuzey Amerika ve Okyanusya ülkelerinde genç nüfus artışı sabitlenmiş olup, önümüz-

deki yıllarda çok az bir değişimin olacağı tahmin edilmektedir (BM, 2015). Benzer şekilde TÜİK (2020b) nüfus projeksiyonlarında 2023 yılında %14,8 olacağı tahmin edilen genç nüfusun toplam nüfus içindeki oranının 2030 yılında %14'e; 2040 yılında %13,4'e; 2060 yılında %11,8'e ve 2080 yılında %11,1'e düşeceği öngörülmektedir. Bu istatistikî veriler her iki gruba yönelik çeşitli çalışmaların yapılması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Nitekim artan yaşlı nüfus oranıyla birlikte yaşlıların ve gençlerin karşılaşma, etkileşim içine girme ve ortak yaşam alanlarını paylaşma ihtimali de artmaktadır. Bu süreçler içinde genç nüfusun yaşlı nüfusa yönelik nasıl bir algıya (duygu ve düşünce) ve tutuma (davranış) sahip olacağını öngörmek oldukça zordur. Ancak bugünden yapılacak araştırmalar mevcut durumun tespit edilmesi ve geleceğe yönelik öngörülerde bulunulması açısından önem arz etmektedir. Bu çalışma da böyle bir düşünceden hareketle azalan genç nüfusun artan yaşlı nüfusa yönelik tutumunun belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmanın temel amacı Manisa ili örneğinde genç nüfusun yaşlı ayrımcılığına yönelik tutum düzeyinin belirlenmesidir.

Yaşlı Ayrımcılığı

Yaşlı ayrımcılığı kavramına değinmeden önce kısaca yaşlılık kavramına değinmekte yarar var. Yaşlılık ile ilgili çalışmalar incelendiğinde; bu kavramın geçmişten bugüne farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) (2001) yaşlı ya da yaşlılık ile ilgili tanımların ve kategorilerin evrensel olarak kullanılabilir olmadığından ve cinsiyete, kişiye, zamana, bölgeye, ülkeye ve kültüre göre farklılık gösterebileceğinden bahsetmektedir. Antik dönemde Aristoteles'in hastalığı "zamansız gelen yaşlılık", yaşlılığı ise "doğal bir hastalık" olarak nitelendirdiği ifade edilmektedir (Çağlar, 2017). Yaşlılığı, yaşam sürecinin tıpkı çocukluk, gençlik ve yetişkinlik gibi doğal ve zorunlu bir dönemi (Kutsal, 2003) olarak tanımlayan çalışmalar olduğu gibi; yaşamın her açıdan kayba uğranılan bir dönemi olarak tanımlayan çalışmalar da bulunmaktadır (Çağlar, 2017). DSÖ (2001) tarafından yapılan çalışmalara bakıldığında; yaşlılığın yaş ile birlikte ortaya çıkan evrensel ve biyolojik değişimler süreci olarak tanımlandığı ve 65 yaşın yaşlılık çalışmalarında başlangıç süreci olarak kabul edildiği görülmektedir.

Yaşlı ayrımcılığı kavramı ilk defa 1969 yılında Amerika Ulusal Yaşlılık Enstitüsü Başkanı Robert Butler tarafından kullanılmıştır. Butler (1980) yaşlı ayrımcılığını yaşlı bireylere yönelik ırk ayrımcılığı ve cinsiyet ayrımcılığı gibi herhangi bir ayrımcılık türüne dönüşebilen ideolojik temelli bir eylem olarak tanımlamaktadır. Bond ve Cabrero (2007) ise yaşlı ayrımcılığını, insanların tıpkı deri renginden ya da cinsiyetinden dolayı olumsuz ayrımcılığa maruz kaldıkları gibi, yaşlarından dolayı sistematik olarak kötü söz ve tutumlara maruz kalmaları olarak ifade etmektedir (Kurtkapan, 2019). Bu eylem ve tutumlar, yaşlılarla aynı ortamda bulunmaktan veya iletişim kurmaktan kaçınma, onları görmezden gelme veya yok sayma ya da onlar üzerinde baskı oluşturma gibi farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Yaşlı ayrımcılığının bazı kaynaklarda kronolojik bir kavramsallaştırmaya dayandırıldığı ve yaşlandıkça oluşan yetersizliklerin, sınırlılıkların ve olumsuz değişikliklerin yorumlanması olarak tanımlandığı

görülmektedir (Çilingiroğlu ve Demirel 2004; Yılmaz ve Özkan 2010; akt. Zaybak ve ark., 2017). Yaşlılara yönelik ayrımcılık; toplumsal alanda yaşlıların bağımlı ve bakıma muhtaç olarak algılanması, muhatap alınmaması, sosyal hayattan dışlanması ve istismar edilmesi gibi görünüşlerle ortaya çıkmaktadır (Buz, 2015). Ayrıca modern toplumda yaşlılar, yaşlanma ve yaşlılık ile ilgili bu olumsuz bakış açısı; yerel, ulusal veya küresel medyadaki pek çok yayında karşımıza çıkmakta ve insanların yaşlı ayrımcılığına yönelik tutum düzeyini şekillendirmektedir (Demez, 2012).

Yaşlı Ayrımcılığı ile İlgili Çalışmalar

Yaşlı ayrımcılığına yönelik yapılan çalışmalarda milenyum sonrası yıllarda niceliksel bir artışın yaşandığı görülmektedir (Palmore, 2001; Greenberg ve ark., 2002; Çilingiroğlu ve Demirel, 2004; Palmore ve ark., 2005; Bytheway, 2005; Iversen ve ark., 2009; Gullette, 2011; Vefikuluçay Yılmaz ve Terzioğlu, 2011; Achenbaum, 2015; Buz, 2015; Levy ve Macdonald, 2016; Nelson, 2016; Wyman ve ark., 2018; Officer ve Fuente-Núñez, 2018; Meisner, 2020). Nitekim sadece Google Scholar üzerinden yaşlı ayrımcılığı (ageism) kelimesi kullanılarak yapılan bir taramada 1950-2000 yılları arasında yaklaşık 12.300 çalışmaya ulaşılrken; 2000-2020 yılları arasında yaklaşık 34.600 çalışmaya ulaşılmaktadır. Bu çalışmalarda yaşlı ayrımcılığı farklı gruplar, değişkenler, faktörler veya konular ile ilişkili olarak ve çeşitli ölçekler kullanılarak ele alınmıştır. Konu Türkiye özelinde ele alındığında literatürdeki çalışmaların bazılarında (Ucun ve ark., 2015; Altay ve Aydın, 2015; Ceylan ve Öksüz, 2015; Zaybak ve ark., 2017; Boz ve ark., 2017; Kaçan ve ark., 2018; Kurtkapan, 2019; Temiz ve Öztürk, 2019) bu araştırmada da kullanılan “Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği (YATÖ)” kullanılmıştır. Bazı çalışmalarda (Adıbelli ve ark., 2013; Koç ve ark., 2018; Baysal ve ark., 2019; Pehlivan ve Vatanser, 2019) ise “Kogan Yaşlı Tutum Ölçeği” (KYTÖ)” kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların hepsinde katılımcıların yaşlı nüfusa yönelik nasıl bir algıya (duygu ve düşünce) ve tutuma (davranış) sahip oldukları araştırılmaktadır.

Mevcut çalışmanın ölçeği, amacı ve örneklemini literatürdeki çalışmalarla mukayese edildiğinde; Türkiye’de genç nüfusun yaşlılara yönelik algısını ve yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumunu değerlendiren farklı çalışmaların da bulunduğu görülmüştür. Ucun ve arkadaşları (2015) tarafından Bilecik’te yapılan araştırmada gençlerin YATÖ toplam puan ortalaması 70,69±8,72 olarak tespit edilmiştir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puanın 115, en düşük puanın ise 23 olduğu düşünöldüğünde; gençlerin orta düzeyde bir tutum puanına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Temiz ve Öztürk (2019) tarafından Sivas’ta yapılan bir başka araştırmada, genç nüfusun YATÖ toplam puan ortalaması 82,48±10,5 olarak tespit edilmiş ve olumlu düzeyde yüksek bir puan olarak rapor edilmiştir. Zaybak ve arkadaşları (2017) tarafından Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi’nde öğrenim gören öğrencilere yönelik yapılan bir araştırmada YATÖ toplam puan ortalaması 85,75±10,35 olarak belirlenmiştir. Bu araştırmada katılımcıların yaşlılara yönelik tutum puan ortalaması yüksek bulunmakla birlikte; yaş, cinsiyet, yaşlı bireylerle birlikte yaşama durumu

ve profesyonel hayatta yaşlı bireylerle çalışmayı düşünme durumu arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (Zaybak ve ark., 2017).

Nevşehir'de yapılan bir araştırmada (Kurtkapan, 2019) ise gençlerinin yaşlı ayrımcılığına yönelik pozitif bir tutum içerisinde buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada kadın katılımcıların erkek katılımcılara oranla daha pozitif tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca yaşlı bireylerle birlikte yaşayan katılımcıların, yaşlı bireylerle yaşamayan katılımcılara oranla daha pozitif bir tutum içinde oldukları anlaşılmaktadır (Kurtkapan, 2019). Yılmaz ve Özkan (2010) tarafından yaş ortalaması 20 olan bir grup üzerinde yapılan araştırmada, katılımcıların YATÖ toplam puan ortalaması $100,92 \pm 5,62$ olarak belirlenmiştir. Bu sonuç literatürdeki en yüksek YATÖ toplam puan ortalamalarından biridir. Meslek yüksekokulunda yapılan bir başka araştırmada (Altun ve Demirel 2020), katılımcıların YATÖ toplam puan ortalaması $69,57 \pm 8,27$ olarak tespit edilmiştir. Bu puan ortalaması, ortalamanın üzerinde olmakla birlikte; diğer pek çok araştırmaya göre düşük bir puan ortalaması olarak kabul edilebilir. Araştırmada, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere oranla yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu ifade edilmektedir. Öğrencilerin çekirdek ya da geniş aileye sahip olmaları onların yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumlarını etkilememektedir. Araştırmada, öğrencilerin okudukları bölüme göre yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumlarında anlamlı farklılıkların bulunduğu görülmekte ve özellikle Muhasebe ve Vergi Uygulamaları programına kayıtlı öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu ifade edilmektedir (Altun ve Demirel, 2020).

Yalova'da Ceylan ve Öksüz (2015) tarafından sosyal hizmet bölümü öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuç bölümünde, katılımcıların genel olarak yaşlı ayrımcılığına yönelik olumlu bir tutuma sahip oldukları ifade edilmektedir. Sosyal hizmetin doğrudan yaşlı nüfus ile birlikte çalışan bir alan ya da disiplin olduğu düşünüldüğünde; öğrencilerin olumlu bir tutuma sahip olması beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Altun ve Demirel (2020)'in çalışmasında olduğu gibi bu araştırmada da erkek katılımcıların kadın katılımcılara oranla daha olumlu bir tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu araştırmada cinsiyet değişkeninden bağımsız olarak yaşlılık dersi alan öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumu, bu dersi almayan öğrencilere oranla daha yüksektir. Ayrıca YATÖ toplam puanında geniş evde oturan katılımcılar ile daha küçük evlerde oturan katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır (Ceylan ve Öksüz, 2015).

Yapılan literatür taramasında, Türkiye'deki genç nüfusun yaşlı ayrımcılığı tutum düzeyinin ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. İncelemeye dâhil edilen hiçbir araştırmada genç nüfusun yaşlılara yönelik düşük düzeyde ya da olumsuz bir tutuma sahip olduğu tespit edilmemiştir. Ancak bazı çalışmalarda cinsiyete, bölüme, sınıfa, aile yapısına, yaşlı bir birey ile birlikte yaşama ve yaşlılarla ilgili ders alma durumuna göre değişen tutum düzeyleri tespit edilmiştir. Burada en dikkat çekici nokta genç nüfus ile yapılan araştırmaların genellikle üniversite öğrencileri üzerinden gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu nedenle incelenen araştırmaların

çoğunda; medeni durum, çalışma durumu ve ikamet edilen yerleşim yeri gibi sosyoekonomik ve demografik değişkenler üzerinden farklı analizler yapıl(a)mamıştır. Bu araştırmanın Manisa ilinde yaşayan genç nüfusa yönelik olması; üniversite eğitimi alan/almayan, bekâr/evli olan veya çalışan/çalışmayan pek çok gencin de araştırmaya dâhil edilmesine imkân sağlamaktadır. Bu durum, söz konusu araştırmayı aynı ölçek kullanılarak yapılmış pek çok araştırmadan ayıracak ve bu araştırmanın literatürde özgün bir yere sahip olmasına katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada esas olarak aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır.

- (1) Manisa ilinde ikamet eden genç nüfusun yaşlı ayrımcılığı tutum düzeyi hangi seviyededir?
- (2) Manisa ilinde ikamet eden genç nüfusun yaşlı ayrımcılığı tutum düzeyi ile sosyodemografik değişkenleri arasında bir ilişki var mıdır?

Yöntem

Bu araştırma nicel araştırma türleri arasında yer alan tarama (survey) modeli esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu model araştırmacılara herhangi bir konuyla ilgili katılımcı görüşlerini tespit etme veya algı ve tutum gibi özellikleri belirleme noktasında gerekli imkânı sağlaması (Demirel, 2018) bakımından tercih edilmiştir. Nitekim tarama modeli, geçmişte ya da içinde bulunulan zamanda, var olan bir durumu olduğu haliyle tespit etmeyi amaçlayan bir araştırma modelidir (Karasar, 2020).

Evren ve Örneklem

Manisa ilinde ikamet eden genç nüfus bu araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Gençlik araştırmaları ile ilgili literatürde genç nüfus genel olarak 15-24 yaş arası bireyleri kapsayacak şekilde kullanılmaktadır (Ansell, 2005). Ancak bu araştırmada iki nedenden dolayı örnekleme dâhil edilecek bireylerin yaş aralığı 18-30 olarak belirlenmiştir. Bu nedenlerden ilki 18 yaş altı bireylerin veri toplama süreçlerine dâhil edilmeleri sırasında gerekli olacak farklı etik izinlerle ilgilidir. Diğer neden ise araştırmanın sadece 15-24 yaş arası bireylerle sınırlı tutulması sonucunda yeterli sayıda örnekleme ulaşılamayacağı öngörüsüdür. TÜİK (2021) verilerine göre Manisa ilinde ikamet eden 18-30 yaş arası kişi sayısı 265.586'dır. Bu araştırmada, evren içindeki hedef örnekleme ulaşılabilmek amacıyla kolayda örnekleme yönetimi kullanılmıştır. Bu yöntem olasılığa dayalı olmaması, araştırmacıya zaman ve maliyet açısından kolaylık sağlaması nedeniyle tercih edilmiştir (Stratton, 2021). Bu araştırma kapsamında toplam 601 katılımcıya ulaşılmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Demografik Değişken	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	264	43,9
	Erkek	337	56,1
Yaş	18-21 yaş	115	19,1
	22-25 yaş	240	39,9
	26-30 yaş	246	40,9
Medeni durum	Evli	177	29,5
	Bekâr	424	70,5
Öğrenim durumu	İlköğretim	55	9,2
	Lise	244	40,6
	Üniversite	302	50,2
Yerleşim yeri	Manisa il merkezi	187	31,1
	İlçe	327	54,4
	Mahalle/köy/kasaba	87	14,5
İstihdam durumu	Kamu	146	24,3
	Özel	236	39,3
	Çalışmıyor	219	36,4
Aylık gelir	1000TL ve altı	47	7,8
	1001-2500TL	116	19,3
	2501-3500TL	184	30,6
	3501-5000TL	144	24,0
	5001-6000TL	48	8,0
	6001TL ve üstü	62	10,3
Aile tipi	Çekirdek aile	471	78,4
	Geniş aile	99	16,5
	Yalnız yaşıyor	31	5,2
Ailesinde birlikte yaşadığı yaşlı birey var mı?	Evet	149	24,8
	Hayır	452	75,2

	Hiç	32	5,3
	Yılda bir	109	18,1
Aylık gelir	Ayda bir	141	23,5
	Ayda birkaç kez	114	19,0
	Her gün	205	34,1
	Evet	311	51,7
Tercih hakkı olsa yaşlı bir birey ile aynı evde yaşama isteği	Hayır	96	16,0
	Kararsız	194	32,3

Veri Toplama Aracı

Araştırmada iki bölümden oluşan bir veri toplama aracı kullanılmıştır. Veri toplama aracının ilk bölümünde; katılımcıların cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, öğrenim durumu, yaşadığı yer, istihdam durumu, aylık geliri, aile tipi, ailede yaşlı bireyin varlığı, herhangi bir yaşlı ile bir araya gelme sıklığı, yaşlı bir birey ile aynı evde yaşama istekliliği gibi sorulardan oluşan sosyodemografik bilgi formu yer almaktadır.

Veri toplama aracının ikinci bölümünde Vefikuluçay Yılmaz ve Terzioğlu (2011) tarafından geliştirilerek geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan “Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Ölçeği (YATÖ)” yer almaktadır. Ölçekte 65 yaş ve üzerindeki bireylere yönelik yaşlı ayrımcılığına ilişkin ifadelerden oluşan beşli likert tipinde (1: kesinlikle katılmıyorum, 5: tamamen katılıyorum) 23 madde ve 3 alt boyut (yaşlının yaşamını sınırlama, yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık, yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık) yer almaktadır. Ölçeğin ortalama puanı, olumlu ifadeler içeren 9 madde (2, 4, 6, 7, 8, 9, 13, 20, 23) için tamamen katılıyorsa 5 puan, kesinlikle katılmıyorsa 1 puan üzerinden hesaplanırken; olumsuz ifade içeren 14 madde (1, 3, 5, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22) için hesaplama tamamen katılıyorsa 1 puan, kesinlikle katılmıyorsa 5 puan üzerinden hesaplanmıştır. Bu şekilde elde edilen ölçek puanının yüksekliği yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumun yüksek (olumlu) düzeyde; düşüklüğü ise düşük (olumsuz) düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı 0,76; alt boyutların Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları sırasıyla 0,64, 0,78 ve 0,60 olarak hesaplanmıştır.

Veri Toplama Süreci

Araştırmada kullanılacak ölçek ile ilgili gerekli izinler alındıktan sonra veri toplama aracı olarak kullanılacak sosyodemografik bilgi formu ve ölçek soruları Google Formlar uygulamasına aktarılmıştır. Oluşturulan araştırma linki, Manisa ilinde ikamet eden genç nüfusun üye olduğu Facebook, Twitter ve Instagram gibi çeşitli sosyal medya platformlarında yaklaşık bir ay boyunca belirli aralıklarla paylaşılmıştır. Ancak bir süre sonra hedeflenen katılımcı sayısına bu platformlar aracılığıyla ulaşılamayacağı anlaşılmıştır. Bunun üzerine Manisa ilinde genç nüfusa yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına, gençlik merkezlerine ve siyasi par-

tilerin gençlik kolları temsilciliklerine ulaşılarak, gönüllülük esasına bağlı olmak şartıyla, söz konusu kurumların/kuruluşların üyeleri ve/veya yararlanıcıları tarafından doldurulması için ilgili araştırma linkinin paylaşılması talep edilmiş ve verilerin bir kısmı söz konusu kurumların/kuruluşların üyelerinden ve/veya yararlanıcılarından elde edilmiştir. Verilerin toplanması 14 Kasım 2020 - 04 Mart 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analize Edilmesi

Verilerin analiz edilmesinde SPSS 21.0 programı kullanılmıştır. Ölçek puanlarının normallik sınavında çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) katsayılarından yararlanılmıştır. Tablo 2'de yer alan çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde; ölçek ve alt boyut puanlarının normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bilindiği üzere sürekli bir değişkenden elde edilen puanların normal dağılım özelliğinde kullanılan çarpıklık ve basıklık katsayılarının ± 1 sınırları içinde kalması, puanların normal dağıldığının göstergesi olarak kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2019). Normal dağılan veriler parametrik veri analizi teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Ölçek puanlarının cinsiyet, medeni durum ve ailede yaşlı birey varlığı değişkenlerine göre karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t testinden; yaş grupları, yerleşim yeri, istihdam, aylık gelir, aile tipi, herhangi bir yaşlı ile bir araya gelme sıklığı ve yaşlı bir birey ile aynı evde yaşama tercihi değişkenlerine göre karşılaştırılmasında ise ANOVA testinden yararlanılmıştır. Ayrıca ANOVA testinde anlamlı farklılık görüldüğünde, farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Scheffe çoklu karşılaştırma testinden yararlanılmış ve analizlerde güven aralığı %95 ($p < 0,05$) olarak belirlenmiştir.

Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımına, evren ve örneklem bölümünde yer alan Tablo 1'de yer verilmiştir. Ölçeğe verilen cevapların analizinden önce kutu grafikleri oluşturularak, veri setinde uç değerlerin olup olmadığı araştırılmış ve veri setinde dört adet uç değer bulunduğuna ulaşılmıştır. Uç değerlere sahip olan katılımcılar veri setinden çıkarılmış ve böylece toplam 597 katılımcının verisi kullanılarak ölçeğe dair analizler gerçekleştirilmiştir.

Tablo 2. Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Puanlarına Ait Betimsel İstatistikler

Alt Boyut	n	Min.	Maks.	\bar{X}	SS	Çarpıklık	Basıklık
Yaşlılığın yaşamını sınırlama	597	20	45	36,27	4,21	-0,62	0,83
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	597	17	40	31,99	4,32	-0,47	0,40
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	597	6	30	16,80	3,43	0,19	0,37
YATÖ TOPLAM PUAN	597	57	110	85,06	8,49	-0,10	0,50

Katılımcıların, yaşının yaşamını sınırlama faktörü tutum puanı 36,27±4,21; yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık faktörü tutum puanı 31,99±4,32; yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörü tutum puanı 16,80±3,43 ve YATÖ toplam puanı 85,06±8,49 olarak tespit edilmiştir. Bu araştırmada hesaplanan puanlara göre; katılımcıların yaşının yaşamını sınırlamaya ilişkin olumlu tutuma, yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılığa ilişkin olumlu tutuma, yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılığa ilişkin olumlu tutuma ve genel olarak yaşlı ayrımcılığına yönelik olumlu tutuma sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Katılımcıların YATÖ toplam puan ortalamasının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) göstermediği anlaşılmaktadır. Buna karşın cinsiyete göre yaşının yaşamını sınırlama, yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörleri puan ortalamalarının anlamlı bir farklılık ($p<0,05$) gösterdiği belirlenmiştir. Kadın katılımcıların yaşının yaşamını sınırlama ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörlerinin puan ortalamaları daha yüksek düzeyde olurken; erkek katılımcıların yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık puan ortalamalarının anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Tablo 3. Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması

Alt Boyut	Yaş	n	\bar{X}	SS	F	p	Anlamlı Fark
Yaşının yaşamını sınırlama	A-18-21 yaş	115	35,44	4,59	5,61	0,00	C>A
	B-22-25 yaş	240	36,01	4,35			
	C-26-30 yaş	242	36,92	3,77			
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	A-18-21 yaş	115	30,20	4,77	17,14	0,00	C>A
	B-22-25 yaş	240	31,85	4,13			C>B
	C-26-30 yaş	242	32,97	3,98			B>A
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	A-18-21 yaş	115	16,12	3,43	10,52	0,00	C>A
	B-22-25 yaş	240	16,36	3,26			C>B
	C-26-30 yaş	242	17,56	3,47			
YATÖ TOPLAM PUAN	A-18-21 yaş	115	81,77	8,35	20,73	0,00	C>A
	B-22-25 yaş	240	84,22	8,14			C>B
	C-26-30 yaş	242	87,45	8,23			B>A

Katılımcıların yaşının yaşamını sınırlama, yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörleri puan ortalamaları ile YATÖ toplam puan ortalamalarının yaş grubuna göre anlamlı bir farklılık ($p<0,05$) gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre 26-30 yaş grubunda bulunan katılımcılarda yaşının yaşamını sınırlama faktörünün puan ortalaması, 18-21

yaş grubunda bulunan katılımcılara göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Benzer şekilde, 26-30 yaş grubunda bulunan katılımcıların yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörü puan ortalaması; 18-21 ve 22-25 yaş gruplarında bulunan katılımcıların puan ortalamasından anlamlı düzeyde daha yüksektir. Ayrıca yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık faktörü puan ortalamasının ve YATÖ toplam puan ortalamasının 26-30 yaş grubundaki katılımcılarda en yüksek; 18-21 yaş grubunda bulunan katılımcılarda ise en düşük olduğu tespit edilmiştir. Buna göre katılımcıların yaşı arttıkça yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık faktörü tutum puanlarının ve YATÖ toplam puan ortalamalarının da arttığı anlaşılmaktadır.

Katılımcıların yaşının yaşamını sınırlama faktörü puan ortalamalarının, medeni duruma göre anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) göstermediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte medeni duruma göre; yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörlerinin puan ortalamaları ile YATÖ toplam puan ortalamasının anlamlı bir farklılık ($p<0,05$) gösterdiği belirlenmiştir. Evli katılımcılarda yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörlerinin ve YATÖ toplam puan ortalamasının, bekâr katılımcılara kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Puanlarının Öğrenim Durumuna Göre

Alt Boyut	Öğrenim Durumu	n	\bar{X}	SS	F	p	Anlamlı Fark
Yaşlının yaşamını sınırlama	A- İlkokul & ortaokul	55	34,22	5,26	9,90	0,00	B>A
	B-Lise	241	36,03	4,14			C>A
	C-Üniversite	301	36,83	3,92			
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	A-İlkokul & ortaokul	55	32,25	4,63	2,84	0,06	-
	B-Lise	241	31,48	4,37			
	C-Üniversite	301	32,35	4,18			
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	A-İlkokul & ortaokul	55	15,31	3,69	7,74	0,00	B>A
	B-Lise	241	16,63	3,28			C>A
	C-Üniversite	301	17,21	3,43			
YATÖ TOPLAM PUAN	A-İlkokul & ortaokul	55	81,78	9,11	9,44	0,00	B>A
	B-Lise	241	84,15	7,84			C>A
	C-Üniversite	301	86,39	8,63			

Tablo 4 incelendiğinde; katılımcıların yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık puan ortalamasının öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) göstermediği anlaşılmaktadır. Buna rağmen öğrenim durumuna göre; yaşının yaşamını sınırlama ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörlerinin puan ortalamaları ile YATÖ toplam puan ortalamasının anlamlı bir

farklılık ($p<0,05$) gösterdiği tespit edilmiştir. Lise ve üniversite mezunu katılımcıların, ilkokul ve ortaokul mezunu olan katılımcılara kıyasla yaşının yaşamını sınırlama ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörlerinin puan ortalamaları ile YATÖ toplam puan ortalamasının anlamlı olarak daha yüksek olduğuna ulaşılmıştır.

Tablo 5. Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Puanlarının Yaşadığı Yerleşim Yerine Göre Karşılaştırılması

Alt Boyut	Yerleşim Yeri	n	\bar{X}	SS	F	p	Anlamlı Fark
Yaşının yaşamını sınırlama	A- Kasaba & Köy/ Mahalle	86	35,48	3,69	4,92	0,01	C>A
	B- Manisa il merkezi	324	36,05	4,60			
	C-İlçe	187	37,01	3,60			
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	A- Kasaba & Köy/ Mahalle	86	32,02	4,98	1,10	0,33	-
	B- Manisa il merkezi	324	31,77	4,34			
	C-İlçe	187	32,35	3,93			
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	A- Kasaba & Köy/ Mahalle	86	16,00	3,36	4,70	0,01	C>A
	B- Manisa il merkezi	324	16,71	3,54			
	C-İlçe	187	17,33	3,20			
YATÖ TOPLAM PUAN	A- Kasaba & Köy/ Mahalle	86	83,50	7,49	5,63	0,00	C>A
	B- Manisa il merkezi	324	84,53	9,09			
	C-İlçe	187	86,69	7,57			

Katılımcıların yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık puan ortalamasının yaşanılan yerleşim yerine göre anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) göstermediği anlaşılmaktadır. Buna karşın yaşının yaşamını sınırlama ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörlerinin puan ortalamaları ile YATÖ toplam puan ortalamasının yaşanılan yerleşim yerine göre anlamlı bir farklılık ($p<0,05$) gösterdiği belirlenmiştir. İlçe merkezlerinde yaşayan katılımcıların, kasaba ve köy/mahalle merkezlerinde yaşayan katılımcılara kıyasla yaşının yaşamını sınırlama ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörlerinin puan ortalamaları ile YATÖ toplam puan ortalaması anlamlı olarak daha yüksektir.

Tablo 6. Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Puanlarının İstihdam Durumuna Göre Karşılaştırılması

Alt Boyut	İstihdam Durumu	n	\bar{X}	SS	F	p	Anlamlı Fark
Yaşlılığın yaşamını sınırlama	A- Çalışmıyor	219	36,08	4,28	1,32	0,27	-
	B-Kamu	145	36,00	4,26			
	C-Özel & yarı zamanlı	233	36,62	4,11			
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	A- Çalışmıyor	219	31,00	4,42	9,68	0,06	B>A C>A
	B-Kamu	145	32,34	4,30			
	C-Özel & yarı zamanlı	233	32,70	4,07			
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	A- Çalışmıyor	219	16,61	3,26	2,74	0,07	-
	B-Kamu	145	17,38	3,66			
	C-Özel & yarı zamanlı	233	16,62	3,42			
YATÖ TOPLAM PUAN	A- Çalışmıyor	219	83,68	8,22	4,60	0,01	C>A
	B-Kamu	145	85,72	9,12			
	C-Özel & yarı zamanlı	233	85,93	8,19			

Yukarıda yer alan tablo incelendiğinde, yaşlılığın yaşamını sınırlama ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık puan ortalamalarının istihdam durumuna göre anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) göstermediği anlaşılmaktadır. Buna karşın yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık faktörü puan ortalaması ile YATÖ toplam puan ortalamasının istihdam duruma göre anlamlı bir farklılık ($p<0,05$) gösterdiği belirlenmiştir. Kamuda, özel sektörde ve yarı zamanlı işlerde çalışan katılımcıların yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık puan ortalamaları, herhangi bir işte çalışmayan katılımcıların puan ortalamasından anlamlı olarak daha yüksektir. Ayrıca, özel sektörde ve yarı zamanlı işlerde çalışan katılımcıların YATÖ toplam puan ortalaması, herhangi bir işte çalışmayan katılımcıların puan ortalamasından anlamlı olarak daha yüksektir.

Tablo 7. Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Puanlarının Aylık Gelire Göre Karşılaştırılması

Alt Boyut	Aylık Gelir	n	\bar{X}	SS	F	p	Anlamlı Fark
Yaşlılığın yaşamını sınırlama	A-1000TL ve altı	47	34,89	4,35	4,84	0,00	D>A E>A F>A
	B-1001-2500TL	116	35,90	4,38			
	C-2501-3500TL	182	35,62	4,39			
	D-3501-5000TL	143	37,24	3,92			
	E-5001-6000TL	48	37,63	2,95			
	F-6001TL ve üzeri	61	36,64	4,07			

Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	A-1000TL ve altı	47	31,87	4,78	1,12	0,35	-
	B-1001-2500TL	116	31,36	4,53			
	C-2501-3500TL	182	31,94	4,19			
	D-3501-5000TL	143	32,30	4,15			
	E-5001-6000TL	48	31,79	3,70			
	F-6001TL ve üzeri	61	32,82	4,72			
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	A-1000TL ve altı	47	15,98	3,47	2,68	0,02	D>A
	B-1001-2500TL	116	16,26	3,30			E>A
	C-2501-3500TL	182	16,73	3,32			F>A
	D-3501-5000TL	143	16,94	3,56			
	E-5001-6000TL	48	17,52	2,69			
	F-6001TL ve üzeri	61	17,80	3,92			
YATÖ TOPLAM PUAN	A-1000TL ve altı	47	82,74	8,72	3,97	0,00	D>A
	B-1001-2500TL	116	83,52	8,33			E>A
	C-2501-3500TL	182	84,28	8,61			F>A
	D-3501-5000TL	143	86,48	8,15			
	E-5001-6000TL	48	86,94	6,48			
	F-6001TL ve üzeri	61	87,26	9,31			

Katılımcılar gelir düzeyine göre değerlendirildiğinde; yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık puan ortalamasının anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) göstermediği anlaşılmaktadır. Buna rağmen gelir düzeyine göre; yaşının yaşamını sınırlama ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörlerinin puan ortalamaları ile YATÖ toplam puan ortalamasının anlamlı bir farklılık ($p<0,05$) gösterdiği belirlenmiştir. 3501 TL-5000 TL arası, 5001 TL-6000 TL arası, 6001 TL ve üzeri aylık gelire sahip olan katılımcıların yaşının yaşamını sınırlama ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörlerinin puan ortalaması ile YATÖ toplam puan ortalaması, 1000 TL ve altı aylık gelire sahip olan katılımcıların puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksektir.

Katılımcıların yaşının yaşamını sınırlama, yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörlerinin puan ortalamaları ile YATÖ toplam puan ortalamasının yaşadıkları aile tipine göre anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) göstermediği anlaşılmaktadır. Çekirdek, geniş ve tek ebeveynli ailelerde yaşayanlar ile yalnız yaşadığını ifade eden katılımcıların yaşlı ayrımcılığı ile ilgili tutumlarının benzer olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca yaşının yaşamını sınırlama, yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörlerinin puan ortalamaları ile YATÖ toplam puan ortalamasının ailede yaşlı bir bireyle birlikte yaşama duruma göre anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) göstermediği de tespit edilmiştir. Dolayısıyla

siyla yaşlı ayrımcılığı ile ilişkili tutumlar ailede birlikte yaşanan yaşlı bir bireyin bulunma durumuna göre de farklılık göstermemektedir.

Katılımcıların yaşının yaşamını sınırlama, yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörleri puan ortalamaları ile YATÖ toplam puan ortalamasının yaşlı bireylerle bir araya gelme sıklığına göre anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) göstermediği anlaşılmaktadır. Bir başka ifadeyle yaşlı ayrımcılığı ile ilişkili tutumlar yaşlı bireylerle bir araya gelme sıklığına göre farklılık göstermemektedir. Buna göre her gün, haftada bir, 15 günde bir, ayda bir, bayramlarda ve yılda bir yaşlılar ile görüştüğünü veya hiç görüşmediğini belirten katılımcıların yaşlı ayrımcılığı ile ilgili tutumlarının benzer olduğu gözlenmiştir.

Tablo 8. Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Puanlarının Tercih Hakkı Olsa Yaşlı Bir Birey ile Aynı Evde Yaşama İsteğine Göre Karşılaştırılması

Alt Boyut	Aynı Evde Yaşama İsteği	n	\bar{X}	SS	F	p	Anlamlı Fark
Yaşının yaşamını sınırlama	A-Evet	309	36,74	4,02	6,92	0,00	A>B
	B-Hayır	96	34,94	5,41			C>B
	C-Kararsız	192	36,18	3,67			
Yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık	A-Evet	309	33,22	4,12	32,98	0,00	A>B
	B-Hayır	96	29,68	4,52			A>C
	C-Kararsız	192	31,16	3,85			C>B
Yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık	A-Evet	309	17,12	3,61	4,19	0,02	A>B
	B-Hayır	96	15,99	3,47			C>B
	C-Kararsız	192	16,69	3,05			
YAŞLI AYRIMCILIĞI TUTUMU	A-Evet	309	87,08	8,55	25,33	0,00	A>B
	B-Hayır	96	80,60	9,39			A>C
	C-Kararsız	192	84,03	6,74			C>B

Yukarıda yer alan tablo incelendiğinde; tercih hakkı olsa yaşlı bir birey ile aynı evde yaşama-yı isteme durumuna göre yaşının yaşamını sınırlama, yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörleri puan ortalamaları ile YATÖ toplam puan ortalamasının anlamlı bir farklılık ($p<0,05$) gösterdiği anlaşılmaktadır. Yaşlı bir birey ile aynı evde yaşamak isteyen ve bu konuda kararsız olduğunu ifade eden katılımcıların yaşının yaşamını sınırlama ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık puan ortalamaları, yaşlı bir birey ile aynı evde yaşamak istemeyen katılımcıların puan ortalamasından anlamlı olarak daha yüksektir. Yaşlı bir birey ile aynı evde yaşamak isteyen katılımcıların yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık ve YATÖ toplam puan ortalamaları, yaşlı bir birey ile aynı evde yaşamak istemeyen ve bu konuda kararsız olduğunu ifade eden katılımcıların puan ortalamalarından anlamlı olarak

daha yüksektir. Yaşlı bir birey ile aynı evde yaşama konusunda kararsız olduğunu ifade eden katılımcıların yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık ve YATÖ toplam puan ortalamaları ise sadece yaşlı bir birey ile aynı evde yaşamak istemeyen katılımcıların puan ortalamalarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tartışma

Yaşlı nüfusun tüm dünyada düzenli olarak arttığı ve yaşlılar ile toplumun diğer kesimleri arasındaki ilişkinin çeşitlendiği bir dönemde Manisa ilinde gerçekleştirilen bu araştırmada, katılımcıların YATÖ toplam puan ortalamaları 85,06±8,49 olarak tespit edilmiştir. Ölçekten alınabilecek minimum (23) ve maksimum (115) puan aralıkları göz önüne alındığında; katılımcıların ortalamanın üzerinde olumlu bir tutuma sahip oldukları ifade edilebilir. Türkiye’de bu çalışmadaki yaş aralığında bulunan üniversite öğrencileri arasında yapılan farklı çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir (Güven ve ark., 2012; Ceylan ve Öksüz, 2015; Boz ve ark., 2017; Zaybak ve ark., 2017; Kaçan ve ark., 2018; Başaran, 2018; Kurtkapan, 2019). Bu çalışmalarda üniversite öğrenimi gören katılımcıların yaşlı ayrımcılığına karşı tutumları olumludur; ancak nispeten olumlu düzeyde (70,69±8,72; 69,57±8,27; 68,82±8,54) değerlendirilen araştırma sonuçları da bulunmaktadır (Ucun ve ark., 2015; Altay ve Aydın, 2015; Altun ve Demirel, 2020). Türkiye’de benzer yaş aralığında gerçekleştirilen araştırmaların pek çoğunda yaşlı ayrımcılığına yönelik tutum puanlarının yüksek olduğu ifade edilebilir. Uluslararası literatürde genç nüfusun yaşlılara yönelik olumsuz tutuma sahip olduğunu gösteren araştırmalar da mevcuttur (Slevin, 1991; Kite ve ark., 2005). Ancak diğerkâmlık, hoşgörü ve ataerkillik etrafında şekillenen Anadolu kültüründeki toplumsal yapı; yaşlıları sevmeye, onlara saygı duymaya ve onları koruyup kollamaya yönelik duyguyu, düşünceyi ve davranışları da içinde barındırmaktadır (Pehlivan, 2017; Ersoy, 2006). Bu algı ve tutum Türkiye’deki genç nüfusun yaşlı nüfusa yönelik ayrımcılıktan uzak, kabullenici ve destekleyici bir anlayış içinde olmasını sağlamaktadır diyebiliriz. Araştırma sonuçları cinsiyet değişkenine göre değerlendirildiğinde; katılımcıların YATÖ toplam puan ortalamaları anlamlı bir farklılık ($p>0,05$) göstermemektedir. Buna rağmen kadın katılımcıların yaşlının yaşamını sınırlama ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörlerinin puan ortalamaları erkeklere oranla daha yüksek bulunmuştur. Erkeklerin sadece olumlu ayrımcılık faktörü puan ortalamaları kadınlara göre daha yüksek çıkmıştır. Üniversite öğrencileri arasında yapılan farklı araştırmalarda da kadın katılımcıların yaşlı ayrımcılığı tutum puanlarının erkek katılımcılardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Vefikuluçay, 2008; Canatan, 2009; Yılmaz ve Özkan, 2010; Karadağ ve ark., 2012; Adıbelli ve ark., 2013; Boz ve ark., 2017). Buna karşın bazı araştırmalarda (Soyuer ve ark., 2010; Zaybak ve ark., 2017) erkeklerin yaşlı ayrımcılığı tutum puanlarının kadınlara oranla daha yüksek olduğu belirlenmiş; ancak gruplar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Alt ölçek puan ortalamalarının dikkate alındığı sadece bir çalışmada (Altay ve Aydın, 2015) yaşlının yaşamının sınırlanması faktörünün puanının kadınlara oranla erkeklerde daha yüksek olduğu tespit edilmiş ve gruplar ara-

sında anlamlı bir fark bulunmuştur. Kadınların yaşlı ayrımcılığı tutum puanlarının yüksek olarak tespit edildiği çalışmalarda bu durumun kadınların toplum ve kültür içindeki bakım verici rolünden kaynaklanabileceği ifade edilmektedir (Altay ve Aydın, 2015; Ucu ve ark., 2015). Burada toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünden ve hiyerarşiden kaynaklanan bakım verici rolüne ek olarak, kadınlara yüklenen farklı toplumsal sorumluluklardan da bahsedilebilir. Örneğin; kadının yerinin evi olduğu, evin işlerinden sorumlu olduğu, eşine veya büyüklerine saygı göstermesi ve onlara karşı daha uysal, sadık, anlayışlı, merhametli ve güvenilir olması gerektiği gibi toplumsal algı ve kabuller kadınların yaşlılara karşı daha olumlu bir tutuma sahip olmalarını sağlıyor olabilir.

Katılımcıların YATÖ toplam puan ortalamaları incelendiğinde; 26-30 yaş grubu katılımcıların 18-21 ve 22-25 yaş grubu katılımcılara oranla daha yüksek puan ortalamasına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu durumda katılımcıların yaşları arttıkça yaşlılara yönelik daha olumlu bir tutuma sahip oldukları görülmektedir. Benzer şekilde üniversite öğrencileri arasında yapılan araştırmalarda da katılımcıların yaşları ya da sınıf düzeyleri arttıkça yaşlılara yönelik daha olumlu bir tutuma sahip oldukları aktarılmıştır (Söderhamn ve ark., 2001; Vefikuluçay, 2008; Hughes ve ark., 2008; Yılmaz ve Özkan, 2010; Ceylan ve Öksüz, 2015). Öte yandan bazı araştırmalarda yaş ya da sınıf değişkeninin yaşlılara yönelik olumlu tutumda etkili olmadığı da tespit edilmiştir (Soyuer ve ark., 2010; Olak ve Tümer, 2018). Fakat bu mevcut araştırma sonuçlarının genel olarak literatürdeki diğer çalışmalarla örtüştüğü ifade edilebilir. Bu durum katılımcıların yaş aldıkça yaşlılarla karşılaşma ihtimalinin ve etkileşim pratiklerinin artmasıyla veya yaşlı bireylere yönelik empati yeteneklerinin gelişmesiyle açıklanabilir. Bu durum ayrıca katılımcıların hayatın olağan akışı içinde ya da eğitim süreçlerinde edindikleri yeni bilgi ve bakış açılarıyla ilişkili olarak da açıklanabilir. Nitekim araştırmada katılımcıların eğitim seviyesi arttıkça yaşlılara yönelik olumsuz tutumun azaldığı görülmektedir. Lise ve üniversite mezunu katılımcıların yaşlıların yaşamını sınırlama ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörleri puan ortalamaları ile YATÖ toplam puan ortalaması, ilkokul ve ortaokul mezunu olan katılımcılara oranla daha yüksek tespit edilmiştir. Bu araştırmanın sonuçlarından farklı olarak bazı çalışmalarda katılımcıların eğitim durumu ile yaşlı ayrımcılığı tutum puanları arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir (Kaçan ve ark., 2018; Sülüker ve Türkoğlu, 2021). Öte yandan üniversite mezunu olan katılımcıların YATÖ toplam puan ortalamalarının ilköğretim mezunu olanlara oranla anlamlı düzeyde daha düşük olarak tespit edildiği çalışmalar da bulunmaktadır (Ünal ve ark., 2012). Fakat genel olarak katılımcıların eğitim düzeyleri ile yaşlı ayrımcılığı tutum puanları arasında pozitif yönde bir ilişki söz konusudur.

Katılımcıların yaşlıların yaşamını sınırlama ve yaşlıya yönelik olumsuz ayrımcılık faktörleri puan ortalamaları ile YATÖ toplam puan ortalaması yaşanan yerleşim yerine göre anlamlı farklılıklar göstermektedir. Buna göre ilçede yaşayan katılımcıların tutum puanları, kasaba ve köy/mahalle merkezlerinde yaşayan katılımcılara oranla daha yüksektir. Türkiye’de yaşlı

ayrımcılığına yönelik yapılan araştırmalarda farklı sonuçların ortaya çıktığı gör÷lmektedir. Örneğın Ucu ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan araştırmada, mevcut araştırmanın sonucuna benzer bir sonuç ortaya çıkmıştır. Fakat mevcut çalışma sonucunun aksine, ilçede yaşayan katılımcıların YATÖ toplam puan ortalamasının düşük düzeyde olduğunun tespit edildiği çalışmalar (Altay ve Aydın, 2015) da mevcuttur. Benzer şekilde Kaçan ve arkadaşları (2018) ile Yılmaz ve Özkan (2010) tarafından yapılan araştırmalarda köyde yaşayan katılımcıların yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumunun, diğer yerleşim yerlerinde yaşayanlara oranla daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Olak ve Tümer (2018) ise kırsal alanda yaşayan katılımcıların kentsel alanda yaşayanlara oranla daha yüksek puan ortalamalarına sahip olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu konuda ortaya çıkan en yaygın sonuç, katılımcıların yaşlı ayrımcılığı tutum puanlarının yaşadıkları yerleşim yerine göre farklılık göstermiyor olmasıdır (Soyuer ve ark., 2010; Özbek Yazıcı ve ark., 2015; Dinçer ve ark., 2016; Boz ve ark., 2017; Kurtkapan, 2019). Bu durum toplumun alt kültür özelliklerinden ziyade temel/ana kültür özellikleri ile açıklanmaktadır (Tekin Kaya ve Örsal, 2018). Ne var ki bu sonuçlar makro düzeyden ziyade mikro düzeyde de açıklanabilir. Buna göre katılımcıların yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumlarında, doğup büyüdükleri ve/veya yaşadıkları yerleşim yerinden ve kültürden bağmsız olarak yaşlılarla olan deneyimlerinin de etkili olabileceği ileri sür÷lebilir.

Katılımcıların yaşlılara yönelik olumlu ayrımcılık faktörü puanı ile YATÖ toplam puan ortalamasının istihdam durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre; kamuda, özel sektörde ve/veya yarı zamanlı işlerde çalışan katılımcıların yaşlıya yönelik olumlu ayrımcılık puan ortalamaları ile özel sektörde ve/veya yarı zamanlı işlerde çalışan katılımcıların YATÖ toplam puan ortalaması, herhangi bir işte çalışmayan katılımcıların puan ortalamasından anlamlı olarak daha yüksektir. Türkiye’de yaşlı ayrımcılığı ile ilgili yapılan çalışmaların genellikle üniversite öğrencileriyle gerçekteştirilmiş olması ve toplumun diğer kesimleriyle gerçekteştirilen araştırmalarda istihdam değişkeninin incelemeye dâhil edilmemiş olması nedeniyle literatürde bu araştırma sonuçlarını karşılaştıracak herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Fakat bu sonuç ekonomik olarak bağmsızlığına kavuşmuş, kimlik/benlik oluşumunu tamamlamış ve psikososyal açıdan yakınlık kurma eğiliminde (Erikson, 2014) olan bireylerin yaşlılara yönelik daha olumlu tutum sergiledikleri şeklinde yorumlanabilir. Nitekim bu gençler geleceğe yönelik kaygıdan kısmen arınmış, daha özgüvenli, kendilerini gerçekteştirme yolunda ve geleceğe yönelik mikro bağlamdan mezo bağlama yönelen beklentiler içinde olan bireyler olarak değerlendirilebilir. Bu bakış açısıyla katılımcıların yaşlılara yönelik daha aile odaklı bir tutum geliştirmeleri olasıdır. Benzer şekilde; katılımcıların aylık gelir durumlarına göre bir değerlendirme yapıldığında aylık 3501 TL ve üzeri gelire sahip olan katılımcıların yaşlılara yönelik tutum puanları daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuçtan hareketle ekonomik refah düzeyi arttıka yaşlılara yönelik tutumun da olumlu düzeyde arttığı ifade edilebilir.

Bu çalışmada katılımcıların yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının yaşanılan aile tipine göre farklılık göstermediği bulunmuştur. Literatürde buna benzer sonuçlar (Soyuer ve ark., 2010; Ünal ve ark., 2012; Altay ve Aydın, 2015; Köse, ve ark., 2015) olduğu gibi; çekirdek aile tipine sahip olan katılımcıların geniş aile tipine sahip olan katılımcılara oranla yaşlının yaşamını sınırlama tutum puanının daha yüksek olduğu araştırmalar da mevcuttur (Dinçer, ve ark., 2016; Kaçan ve ark., 2018; Sülüker ve Türkoğlu, 2021). Bu durum geniş aile tipine sahip olan katılımcıların; gündelik yaşamda yaşlı bireylerle daha fazla etkileşim içinde olmaları, yaşam pratiklerinde olumsuz deneyimlerin ön plana çıkıyor olması ya da daha bağımsız veya bireysel bir yaşam sürdürme istekleri ile açıklanabilir. Bu sonuçların nedenselliği ile ilgili olarak geleneksel aile yapısında hâkim olan tahakküme dayalı baskıcı, otoriter, ataerkil ve hiyerarşik ilişkilerin bireyler üzerindeki olumsuz etkilerinin de göz ardı edilmemesi oldukça önemlidir (Başkurt, 2002; Çerik, 2002; Turğut, 2017).

Öte yandan bu çalışmada, katılımcıların yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının ailede birlikte yaşanılan yaşlı bir bireyin bulunma durumuna göre farklılık göstermediği de tespit edilmiştir. Literatürdeki bazı çalışmalarda (Ayoğlu ve ark., 2014; Özbek Yazıcı ve ark., 2015; Köse ve ark., 2015; Ceylan ve Öksüz, 2015) bu çalışmadakine benzer sonuçların yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmada katılımcıların yaşlı bireylerle bir araya gelme sıklığının yaşlının yaşamını sınırlama, yaşlıya yönelik olumlu/olumsuz ayrımcılık faktörleri puan ortalamaları ile YATÖ toplam puan ortalamasında anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Daha önce yapılmış çalışmalarda bu araştırma sonuçlarına benzer bir sonuç bulunmamakla birlikte katılımcıların yaşlılarla karşılaşma sıklığının yaşlı ayrımcılığına yönelik tutum puanlarının yükselmesine katkı sağladığı ifade edilmektedir (Vefikuluçay, 2008; Boz ve ark., 2017). Bir başka deyişle; yaşlılarla karşılaşma sıklığı katılımcıların olumlu tutumlarını etkilemektedir.

Son olarak bu çalışmada yaşlılarla aynı evde yaşamak isteyen katılımcıların yaşlının yaşamını sınırlama, yaşlıya yönelik olumlu ve olumsuz ayrımcılık faktörleri puan ortalamaları ile YATÖ toplam puan ortalamasının, yaşlı bir birey ile aynı evde yaşamak istemeyen katılımcıların puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kurtkapan (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Nitekim literatürde genel olarak yaşlılarla aynı evde yaşayan ya da yaşamak isteyen katılımcıların yaşlı ayrımcılığına yönelik tutum puanları daha yüksek tespit edilmektedir (Yılmaz ve Özkan, 2010; Ayaz Alkaya ve Birimoğlu Okuyan, 2017; Kaçan ve ark., 2018). Karaağaç ve arkadaşları (2019) tarafından yapılan bir araştırmaya katılan gençlerin %48'inin yaşlı bir bireyle yaşamak istediği tespit edilmiştir. Katılımcılara bunun nedeni sorulduğunda; %50'si yaşlıların deneyimlerinden yararlanıyor olduğunu, %25'i ise yaşlıları sevdiğini ifade etmiştir. Bu sonuçlar kuşaklararası dayanışma yaklaşımında (Özmete, 2017) yer alan toplumdaki genç ve yaşlı kuşak arasındaki işbirliğine ve sevgiye dayalı dayanışma ilişkilerinin, katılımcı görüşlerine yansımalarını göstermektedir. Nitekim Yıldırım Usta ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan bir araştırmada “sev-

gi, destek olma, iyi anlaşma” gibi duygu ve durumların gençlerin yaşlılarla birlikte yaşama isteklerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmanın sonucu, Türkiye’deki geleneksel, ataerkil ve alturistik toplumsal yapının araştırmaya katılan gençler üzerinde hâlâ etkin şekilde varlığını sürdürdüğünün bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu toplumsal yapı içindeki bireylerin geçmişten bugüne ailenin ve toplumun yaşça büyük üyelerine gösterdiği sevgi ve saygı bu çalışmada yaşlı ayrımcılığına yönelik ortaya çıkan olumlu algı ve tutumda karşılık bulmaktadır. Bu açıdan son yıllarda genç ve yaşlı nüfus arasında sıkça gündeme gelen kuşak çatışmasının, bu çalışma özelinde ayrımcılığı oluşturacak veya pekiştirecek bir noktada olmadığı ileri sürülebilir. Hatta katılımcıların yarıdan fazlasının (n=311) tercih hakkı olsa yaşlı bir birey ile aynı evde yaşama isteğinde bulunuyor olması, iki taraf arasında kuşak çatışmasından ziyade kuşaklararası bir dayanışma olduğunu destekler niteliktedir. Kaldı ki çatışmanın hemen her zaman dilimindeki ve her toplum içindeki varlığı, çatışmayı değişme ya da gelişme açısından ontolojik bir boyuta taşımaktadır. Dolayısıyla araştırmanın sonuçlarına göre; iki kuşak arasında bir çatışma durumu olsa da genç nüfusun bu çatışmayı gelişme açısından bir fırsat olarak gördüğü ifade edilebilir. Nitekim yaşlı nüfusun sahip olduğu bilgi ve tecrübenin gelecek kuşaklara aktarılması, on binlerce yıldır süregelen insanlığın ortak mirasının da korunması ve sürdürülmesi anlamına gelmektedir. İşte tam bu noktada iki kuşak arasındaki aktarımın devamı için yapılması gereken farklı çalışmalar gündeme gelmektedir.

Aslında son yıllarda yaşlı dostu kentler ve/veya mekânlar adı altında yaşlı nüfusun toplumsal yaşama katılımını sağlamak amacıyla Agidel (Rusya), La Plata (Arjantin), Rockingham (Avustralya), Ottawa (Kanada), Kilkenny (İrlanda), Melville (Avustralya), Akita City (Japonya), Funchal (Portekiz) ve Tampere (Finlandiya) gibi kentlerde çeşitli uygulamalar ya da projeler gerçekleştirilmektedir. DSÖ’nün Yaşlı Dostu Şehirler Küresel Ağı tarafından belirlenen bu kentlerde; otobüs durakları, banklar, yüzme havuzları, kafeler, uğraşı bahçeleri, tuvaletler gibi mekânlar yaşlılara uygun olarak tasarlanmakta ve ayrıca çeşitli festivaller, konserler ve yarışmalar düzenlenmektedir (Caner ve ark., 2013). Bu uygulamalar yaşlılık veya yaşlanma çalışmalarında aktivite yaklaşımı/teorisi ile ifade edilen bakış açısını yansıtmaktadır. Fakat bu gelişmelerin içeriği, kapsamı ve işlevi göz önüne alındığında, daha çok yaşlı merkezli/odaklı ve sadece yaşlı nüfusa yönelik çalışmalar olduğu anlaşılmaktadır. Oysaki toplumsal bütünleşmenin, sosyal dengenin ve uyumun sağlanabilmesi için birlikte yaşam pratiklerinin oluşturulması, desteklenmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bunun için genç nüfusun da bu süreçte dâhil edilebileceği farklı yapıların oluşturulması önem arz etmektedir. Bu noktada kuşaklararası dayanışma ağları veya destek grupları ile işlevsel bir mekanizma oluşturulabilir. İçinde bulunduğumuz pandemi sürecinde özellikle 65 yaş ve üstü vatandaşların ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla oluşturulan “Vefa Sosyal Destek” grupları örnek alınabilir. Ancak bu tür

çalışmaların pandemi sürecinden bağımsız olarak sonraki yıllarda da çeşitlendirilerek sürdürülmesi önerilmektedir. Örneğin; sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla belirli bölgelerde oluşturulacak kuşaklararası dayanışma ağları aracılığıyla, belirli dönemlerde genç ve yaşlı nüfusun bir araya gelmesi sağlanabilir. Ek olarak bu tür ağlar içinde her genç bir yaşlı ile eşleştirilebilir ve gündelik hayatın akışı içinde de ilişkiler kurulması sağlanabilir. Katılımcıların üçte ikisinin yaşlı bir birey ile bir araya gelme sıklığının yılda/ayda bir ya da birkaç kez olduğu göz önüne alındığında, bu tür çalışmaların önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Ayrıca kuşaklararası mentörlük uygulaması gibi farklı çalışmalar da gerçekleştirilebilir. Bu tür uygulamalarla yaşlı nüfusun bilgi ve tecrübesinin genç nüfusa aktarılması sağlanabileceği gibi; genç nüfusun da başta dijitalleşme, teknoloji, uzay ve çevre gibi konulardaki güncel ve interaktif gelişmeleri yaşlı nüfusa aktarması sağlanabilir. Genç nüfusun en yoğun, buna karşın yaşlı nüfusun ise en az görünür olduğu eğitim kurumlarında gerçekleştirilecek çalışmalarla yaşlı nüfus eğitim süreçlerine dâhil edilebilir. İlköğretim yıllarından itibaren eğitim müfredatına kuşaklararası okuryazarlık, gerontoloji ve yaşam boyu gelişim gibi derslerin eklenmesi, genç nüfusun yaşlı nüfusu daha yakından tanımasına ve anlamasına olanak sağlayabilir. Sonuç olarak bu tür çalışmaların yaşlı ayrımcılığına yönelik olumsuz tutumların engellenmesine ya da minimize edilmesine, aktif/başarılı yaşlanmanın sağlanmasına ve kuşaklararası ilişkilerin ve dayanışmanın geliştirilmesine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Etik Bilgiler

Bu araştırmanın etik açıdan uygun olduğuna dair karar Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulunun 10.11.2020 tarih ve 2020/130 sayılı toplantısında alınmıştır.

Young People's Attitude Toward Ageism In Light Of Certain Sociodemographic Variables: The Case Of Manisa

*Bekir Güzel**

Introduction

According to United Nations data, there are 727 million people aged 65 and over worldwide in 2020. It is estimated that this number will more than double to reach over 1.5 billion in 2050. This figure indicates the need for studies to be conducted with the elderly. Indeed, negative points of view, pejorative statements, and disparaging portrayals of elderly people are frequently featured in local, national, and social media. These negative portrayals of the elderly clandestinely reinforce ageist attitudes. The main purpose of this study is to gauge young people's attitudes toward ageism in the sample of Manisa province. Using convenience sampling method, we selected 601 participants to take part in the sample group. The Ageism Attitude Scale (AAS) developed by Vefikuluçay Yılmaz and Terzioğlu (2011), we collected data between November 14, 2020 and March 04, 2021.

After obtaining the necessary permissions to use the scale in the study, the socio-demographic form and scale that had been devised were transferred to Google Forms. This research link was shared on various social media platforms (i.e., Facebook, Twitter, and Instagram) frequented by the young population of Manisa. After a while, however, we understood that we would not be able to reach the desired number of participants. Consequently, the representatives of NGOs, youth centers, and the youth branches of political parties operating in Manisa were contacted and asked to share the research link with their members and stakeholders.

Before analyzing participants' responses to the scale, we created box plots and investigated whether any extreme values existed in the data set. We found four extreme values in the data

* Asst. Prof., Recep Tayyip Erdoğan University, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work, bekir.guzel@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0795-0768.

set and removed them. Accordingly, the scale was analyzed using data from 597 participants. We conducted an independent sample t-test to compare scores by gender, marital status, and the presence of an elderly family member. An ANOVA test was used to compare age groups, place of residence, employment, monthly income, family type, frequency of interaction with an elderly person, and preference of living in the same house as an elderly individual. Participants scored 36.27 ± 4.21 for restricting the lives of elderly individuals, 31.99 ± 4.32 for positive ageism, 16.80 ± 3.43 for negative ageism. Their total mean scores on the AAS, however, were 85.06 ± 8.49 .

Participant' scores reveal them to have a positive attitude toward restricting the lives of elderly individuals, a positive attitude toward positive ageism, a positive attitude toward negative ageism, and a positive attitude toward ageism in general. The results, therefore, indicate that a traditional, patriarchal, and altruistic social structure prevails among the young people participating in our study.

It is therefore necessary to create, support, and promulgate intergenerational-living practices in society to achieve genuine social integration, social balance, and harmony. A functional mechanism can be devised and implemented between young and elderly populations with intergenerational solidarity networks or support groups. In addition, intergenerational mentoring and other such activities can be facilitated. These activities should offer elderly individuals an opportunity to impart their knowledge and experience on young people while simultaneously allowing young people to keep elderly people abreast of current and interactive developments in such areas as digitalization, technology, space, and the environment. The elderly population can also be included in education processes through future studies carried out in educational institutions where young people abound and where elderly people make up a very small minority of the population. Such studies will not only contribute to the prevention and/or minimization of ageist attitudes, but also improve active/successful aging, relations between age groups, and intergenerational solidarity.

Kaynakça/References

- Achenbaum, W. A. (2015). A history of ageism since 1969. *Generations*, 39(3), 10-16.
- Adıbelli, D., Türkoğlu, N. ve Kılıç, D.(2013). Öğrenci hemşirelerin yaşlılığa ilişkin görüşleri ve yaşlılara karşı tutumları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 6(1), 2-8.
- Ayaz Alkaya, S. ve Birimoğlu Okuyan, C. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı bireye yönelik tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 4(1), 43-52.
- Altay, B. ve Aydın, T. (2015). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının değerlendirilmesi. *Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi (HEAD)*, 12(1), 11-18.
- Altun, A. ve Demirel, B. (2020). Üniversite öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığıyla ilgili tutumları: Keskin MYO örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 423-434.
- Ansell, N. (2005) *Children, youth and development*, Routledge.
- Ayoğlu, F. N., Kulakçı, H., Ayyıldız, T. K., Aslan, G. K.ve Veren, F. (2014). Attitudes of Turkish nursing and medical students toward elderly people. *Journal of Transcultural Nursing*, 25(3), 241-248.

- Başaran, Ö. (2018). *Süleyman Demirel Üniversitesi son sınıf lisans öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları ve etkileyen etmenler*. [Yayınlanmamış tıpta uzmanlık tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Başkurt, İ. (2002). Eğitimde çocuk ve 'öteki'nin kimliği problemi. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0(5), 113-141.
- Baysal, E., Sarı, D., Taşkiran, N., Acar, E. ve Çevik Akyıl, R. (2019). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı bireylere yönelik tutumları ve empatik yaklaşım becerileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(2), 80-87.
- Birleşmiş Milletler (2020). *World population ageing 2020 highlights*, United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division, 06.04.2021 tarihinde https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesapd-2020_world_population_ageing_highlights.pdf adresinden erişildi.
- Birleşmiş Milletler (2015). *Population Facts: Youth population trends and sustainable development*, 09.04.2021 tarihinde <https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/YouthPOP.pdf> adresinden erişildi.
- Bond, J. ve Cabrero, G. R. (2007). Health and dependency in later life. Bond, J. Peace, S. Dittmann-Kohli, F. ve Westerhof, G. (Ed.), *Ageing in society: European perspectives on gerontology* (s. 113-141.) içinde. Sage Publication.
- Boz, H., Gökçe, N., Kıral, A. Ö., Mutlu, E., Selvi, N., Ünlü, D. ve Yılmaz, G. (2017). Sağlık Bilimleri Fakültesi ve İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. *Sağlık Akademisi Kastamonu*, 2(1), 1-23.
- Butler, R. N. (1980). Ageism: A foreword. *Journal of Social Issues*, 36(2), 8-11.
- Buz, S. (2015). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (53), 268-278.
- Büyükköztürk, Ş. (2019). *Sosyal Bilimler için veri analizi el kitabı* (25. Baskı). PEGEM Akademi Yayınları.
- Bytheway, B. (2005). Ageism and age categorization. *Journal of Social Issues*, 61(2), 361-374.
- Canatan, A. (2009) Gençlerin yaşlılarla ilgili düşünceleri. *EKEV Akademi Dergisi*, 39, 27-28.
- Caner, Ö. C., Gözün, G., Hilwah, A. ve Gökçek, M. (2013). *Yaşlı dostu şehirler: kavramsal çerçeve ve örneklerle değerlendirmeler*. Güneş Tıp Kitapevi.
- Ceylan, H., & Öksüz, M. (2015). Sosyal hizmet lisans öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 8(39), 459-466.
- Çağlar, T., (2017). *Yaşlı Bakımı: Modeller ve Uygulamalar*. Nika Yayınevi.
- Çerik, Ş. (2002). Ailelerin gençlere karşı tutumları ve gençlerin ailelerinin tutumlarını algılayışlarına yönelik üniversite gençliği üzerinde bir araştırma. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 2(1), 21-24.
- Çilingiroğlu, N. ve Demirel, S. (2004). Yaşlı ayrımcılığı. *Türk Geriatri Dergisi*, 7(4), 225-30.
- Demez, G. (2012). Gençlik ideali: Anti-aging uygulamaları ve değişen yaşlılık algılarının medyada temsili. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 5(1), 94-120.
- Demirel, E. T. (2018). Araştırma tasarımı. Şebnem Arslan (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri içinde*. Eğitim Yayınevi.
- Dinçer, Y., Usta, E. ve Bulduk, S. (2016). Üniversite öğrencileri gözüyle yaşlılık nasıl algılanıyor?. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 9(1), 26-38.
- Dünya Sağlık Örgütü (2001). *Men, ageing and health: Achieving health across the life span*, (No. WHO/NMH/NPH/01.2).
- Erikson, E. H. (2014). *İnsanın 8 Evresi*. (Gonca Akkaya, Çev.). Okuyan Us Yayınları.
- Ersoy, E. (2006). *Değer farklılaşmalarının sosyolojik boyutu (Malatya Örneği)*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. İnönü Üniversitesi.

- Greenberg, J., Schimel, J. ve Martens, A. (2002). Ageism: denying the face of the future. T. D. Nelson (Ed.), *Ageism: Stereotyping and prejudice against older persons* (s. 27-48) içinde. The MIT Press.
- Gullette, M. M. (2011). *Agewise: Fighting the new ageism in America*. University of Chicago Press.
- Güven Ş., Ucakan Muz G. ve Efe Ertürk N. (2012). Üniversite öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları ve bu tutumların bazı değişkenlerle ilişkisi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15(2), 99-105.
- Hughes N.J., Soiza R.L., Chua M., Hoyle G.E., McDonald A., Primrose W.R. ve Seymour D.G. (2008). Medical student attitudes toward older people and willingness to consider a career in geriatric medicine. *Journal of the American Geriatrics Society*, 56(2): 334-338.
- Iversen, T. N., Larsen, L. ve Solem, P. E. (2009). A conceptual analysis of ageism. *Nordic Psychology*, 61(3), 4.
- Kaçan, H., Dibekli, E. ve Akkan, K. (2018). Toplumda yaşayan bireylerin yaşlı ayrımcılığı tutum düzeylerinin incelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 11(2), 8-15.
- Karaağaç, G., Batık Temel, A. ve Yıldırım, G. (2019). Gençlerin yaşlılığa ilişkin görüş ve düşüncelerinin incelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 12(1), 32-41.
- Karadağ, E., İnkaya, B. V. ve Karatay, G. (2012) Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 28(2), 31-40.
- Karasar, N. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar ilkeler teknikler*. Nobel Basımevi.
- Kite, M. E., Stockdale, G. D., Whitley, B. E., Jr., & Johnson, B. T. (2005). Attitudes toward younger and older adults: an updated meta-analytic review. *Journal of Social Issues*, 61(2), 241-266.
- Koç, A., Öztaş, D., Uysal, N., Demircan, Z., Erdem, Ö. ve Sarı, E. (2018). Klinik hemşirelerinin yaşlılara ilişkin düşünce ve tutumları. *Ankara Medical Journal*, 18(4), 500-507.
- Köse, G., Ayhan, H., Taştan, S., İyigün, E., Hatipoğlu, S. ve Açıkel, C. H. (2015). Sağlık alanında farklı bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 57(2), 145-151.
- Kurtkapan, H. (2019). Gençlerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları: Nevşehir örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(1), 220-237.
- Kutsal, Y. G. (2003). *Yaşlanan dünya yaşlanan insan*. Geriatri Derneği Yayınları.
- Levy, S. R. ve Macdonald, J. L. (2016). Progress on understanding ageism. *Journal of Social Issues*, 72(1), 5-25.
- Meisner, B. A. (2020). Are you OK, Boomer? Intensification of ageism and intergenerational tensions on social media amid COVID-19. *Leisure Sciences*, 1-6.
- Nelson, T. D. (2016). The age of ageism. *Journal of Social Issues*, 72(1), 191-198.
- Officer, A. ve Fuente-Núñez, V. (2018). A global campaign to combat ageism. *Bulletin of the World Health Organization*, 96(4), 295.
- Olak, A. ve Tümer, A. (2018). Hemşirelik 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(14), 53-67.
- Özbek Yazıcı, S., Kalaycı, I., Kaya, E. ve Tekin, A. (2015). Yaşlı bakım programı öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 8(2), 77-87.
- Özmete, E. (2017). *Türkiye'de kuşaklararası dayanışmanın değerlendirilmesi*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Palmore, E. (2001). The ageism survey: First findings. *The gerontologist*, 41(5), 572-575.
- Palmore, E. B., Branch, L. ve Harris, D. K. (Ed.). (2005). *Encyclopedia of ageism*. Haworth Pastoral Press.
- Pehlivan, O. (2017). *Aile tanımı ve ilişkilerinin toplumsal olarak inşası*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

- Pehlivan, S. ve Vatansever, N. (2019). Hemşirelerin yaşlıya tutumları ve etkileyen faktörler. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 45(1), 47-53.
- Saramago, J. (2013). *Ölüm bir varmış bir yokmuş*. (Mehmet Necati Kutlu, Çev.). Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Slevin, O. D. (1991). Ageist attitudes among young adults: implications for a caring profession. *Journal of advanced nursing*, 16(10), 1197-1205.
- Soyuer F., Ünalın, D., Güleser, N. ve Elmalı, F. (2010). Sağlık meslek yüksekokulu öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları ve bu tutumların bazı demografik değişkenlerle ilişkisi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 20-25.
- Söderhamn, O., Lindencrona, C. ve Gustavsson, SM. (2001). Attitudes toward older people among nursing students and registered nurses in Sweden. *Nursing Education Today*, 21(3): 225-229.
- Stratton, S. J. (2021). Population research: convenience sampling strategies. *Prehospital and Disaster Medicine*, 36(4), 373-374.
- Sülüker, K. ve Türkoğlu, N. (2021). Birinci ve ikinci basamakta çalışan hemşirelerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının karşılaştırılması. *Turkish Journal of Science and Health*, 2(1), 166-175.
- Tekin Kaya, N. ve Örsal, Ö. (2018). Türkiye'de üniversite öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığı davranışlarını etkileyen faktörler: sistematik derleme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(67), 540-557.
- Temiz, S. ve Öztürk, M. (2019). Empatinin yaşlı ayrımcılığı üzerindeki etkisi: gençler üzerine bir araştırma. *EKEV Akademi Dergisi*, 23(80), 483-498.
- Turğut, F. (2017). Tarihsel süreçte aile kurumunun dönüşümü ve geleceğine yönelik çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 93-117.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020a). İstatistiklerle Yaşlılar (Yayın no.37227). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Elderly-Statistics-2020-37227>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020b). İstatistiklerle Gençlik 2019 (Yayın no. 33731). <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33731>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2021). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2020 (Yayın no. 37210). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali%20Nufus-Kayıt-Sistemi-Sonuc%C3%A7lar%C4%B1-2020-37210&dil=1>
- Uçun, Y., Mersin, S. ve Öksüz, E. (2015). Gençlerin yaşlı bireylere karşı tutumu. *Journal of International Social Research*, 8(37), 1143-1149.
- Ünalın, D., Soyuer, F. ve Elmalı, F. (2012). Geriatri merkezi çalışanlarında yaşlı tutumunun değerlendirilmesi. *Kafkas Journal of Medical Sciences*, 2(3), 115-120.
- Vefikuluçay, D. (2008). *Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları*. [Yayımlanmış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Vefikuluçay Yılmaz, D. ve Terzioğlu, F. (2011). Development and psychometric evaluation of ageism attitude scale among the university students. *Turkish Journal of Geriatrics*, 14(3), 259-268.
- Wyman, M. F., Shiovitz-Ezra, S. ve Bengel, J. (2018). Ageism in the health care system: Providers, patients, and systems. Ayalon, L., Tesch-Römer (Ed.), *Contemporary perspectives on ageism* (s. 193-212) içinde. Springer.
- Yıldırım Usta, Y., Demir, Y., Yönder, M. ve Yıldız, A. (2012). Nursing students' attitudes toward ageism in Turkey. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 54(1), 90-93.
- Yılmaz, E., ve Özkan, S. (2010). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 3(2), 35-53.
- Zaybak, A., Özdemir, H., Güneş, Ü. ve Baran, L. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 33(1), 21-32.

GENÇLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Yazarlara Notlar

Dergimizde sadece özgün ve daha önce yayınlanmamış makalelere yer verilmektedir.

Yazı gönderme ve değerlendirme süreçleri Dergipark sistemi üzerinden yürütülmektedir. Aşağıdaki biçimsel şartları taşımayan ve imla kurallarına uygun olmayan çalışmalar bilimsel değerlendirme sürecine alınmamaktadır. Araştırmacılar intihal.net ya da turnitin gibi programlarda oluşturmuş oldukları benzerlik raporunu da sisteme yüklemelidir.

Değerlendirilmek üzere dergimizde gönderilen çalışmalar; başlık düzeni, yapı, atıf, alıntı, kaynakça, tablo ve şekiller dahil olmak üzere tümüyle APA (7th edition of the Publication Manual of the American Psychological Association) yazım kuralları dikkate alınarak hazırlanmalıdır.

Gönderilerin uzunluğunun 4.000-8.000 kelime arasında olması beklenmektedir. Daha geniş kapsamlı çalışmalar için editörle irtibat kurulmalıdır. Çalışmalar, Times News Roman yazı tipinde, 12 punto büyüklüğünde ve çift satır aralığında hazırlanmalı, sayfa kenar boşlukları 2.5 cm olarak düzenlenmelidir. Çalışmalar için 150-200 kelime arasında bir Özet Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmalıdır. Ayrıca Türkçe çalışmalar için İngilizce, İngilizce çalışmalar için de Türkçe olmak üzere, yaklaşık 750 kelime uzunluğunda bir Genişletilmiş Özet hazırlanmalıdır.

Editör değerlendirmesinden sonra, tüm makaleler en az iki hakeme gönderilmektedir. Kör hakem değerlendirmelerine dayalı olarak nihai karar Editör tarafından verilmektedir.

Tüm başvurular elektronik olarak <https://dergipark.org.tr/tr/pub/genclikarastirmalari> adresinde yer alan bağlantı kullanılarak gönderilmelidir. Kör hakemlik süreci için sisteme yüklenen makale metinlerinde kesinlikle çalışmanın yazarlarına ilişkin herhangi bir bilgi yer almamalıdır.

Çalışmalarda sırasıyla aşağıdaki başlıklar yer almalıdır:

Başlık;

- 10-12 kelime uzunluğunda, içeriği yansıtan kapsayıcı nitelikte düzenlenmelidir.

Özet;

Her ampirik çalışma; Amaç, Yöntem (araştırma modeli, ölçme araçları, çalışma grubu), Temel Sonuçlar, Araştırma ve Uygulama için Öneriler alt başlıklarından oluşan, Türkçe ve İngilizce dillerinde hazırlanmış bir yapılandırılmış özet içermelidir. Ampirik olmayan ya da kavramsal çalışmalar kendi çerçevelerine uygun olarak Amaç, Kavramsal Model, Sonuçlar ve Öneriler gibi alt başlıklar taşınmalıdır.

Çalışmanın özgün değeri Amaç alt başlığı altında kısaca vurgulanabilir. Yapılandırılmış özet yaklaşık 150-200 kelime sınırlarında olmalıdır.

Anahtar Kelimeler;

- En az 3 en çok 5 anahtar kelime ya da kelime grubu belirlenmelidir. Anahtar kelimeler mümkün mertebe başlıkta yer almayan kavramlardan oluşmalıdır.

Giriş;

- Araştırmanın kavramsal temeli ve çerçevesi, alanyazında yer alan konu ile ilgili geleneksel ve güncel tartışmalar ve mevcut çalışmanın ilgili alanyazına katkısı bu bölümde geniş olarak açıklanmalıdır. İlgili alandaki mevcut bilgi birikimi eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulmalı ve mevcut araştırmanın önemi ve özgün değeri güçlü biçimde vurgulanmalı, amaç ve alt problemleri net olarak tanımlanmalıdır. Araştırmacılar gerekli gördükleri takdirde bu bölüm içerisinde alt başlıklar oluşturabilirler.

Yöntem;

- Araştırmanın modeli, evren, örneklem ya da çalışma grubu, veri toplama araçları, geçerlik ve güvenilirlik kanıtları, veri toplama ve analiz yöntemleri ile sınırlılıkları detaylı olarak açıklanmalıdır.

Bulgular;

- Araştırma bulguları, araştırmanın problem cümlesi ile uyumlu olarak, gerekli durumlarda tablo, şekil ya da grafik desteği ile sunulmalıdır. Araştırmanın çalışma grubu ile ilgili demografik bilgiler, Bulgular bölümünde değil Yöntem bölümünde ilgili başlık altında sunulmalıdır. Araştırmada kullanılan ölçme araçlarına ilişkin geçerlik ve güvenilirlik bilgileri, Bulgular bölümünde değil Yöntem bölümünde ilgili başlık altında sunulmalıdır.

Tartışma;

- Araştırmanın temel bulguları özetlenmeli, bulgular ilgili ve güncel alanyazınla ilişkilendirilerek tartışma derinleştirilmeli ve çıkarımlara (sonuç) ulaşılmalıdır. Tartışmada eleştirel ve bilimsel bir yaklaşım ortaya konulmalıdır.

Sonuç ve Öneriler;

- Tartışma sonucunda ortaya çıkan temel çıkarımlar ve bu çıkarımlara bağlı olarak geliştirilen öneriler özetlenmelidir. Sonuç ve öneriler araştırma bulgularının ötesine geçmemelidir.

Kaynakça;

Kaynakçanın oluşturulmasında APA son sürümü esas alınmalıdır. Araştırmacılar, nitelikli bir çalışmanın hem ilgili alanyazındaki klasik kaynaklara/yaklaşımlara atıfta bulunması hem de güncel tartışmaları ihtiva etmesi gerektiğini dikkate almalıdır.

JOURNAL OF YOUTH RESEARCH

Notes for Writers

Our journal accepts only original and previously unpublished articles.

All processes related to the submission and evaluation of manuscripts are run through Dergipark. Studies not following proper formatting or spelling rules will not be considered for scientific evaluation. A similarity report issued from programs like www.intihal.net or turnitin must accompany all submissions of manuscripts.

Studies sent to our journal for evaluation are to follow APA style guidelines (7th Edition of the Publication Manual of the American Psychological Association). This includes all headings, citations, quotations, references, and figures included in the study, as well as the actual structure of the study itself.

As we expect that manuscripts' length range from 4,000 to 8,000 words, authors should contact the editor for works exceeding the upper limit. Studies should be double spaced and written in 12 point Times New Roman font. Page margins should be at 2.5 cm. An abstract consisting of 150 to 200 words in both Turkish and English should accompany all studies. Furthermore, a Turkish extended abstract of approximately 750 words should accompany English-language studies whereas an English extended abstract of equal length should accompany Turkish-language studies.

After evaluation by the editor, all articles are sent to at least two referees for blind review. Basing his/her decision on the referees' comments, the editor makes the ultimate decision for whether the article will proceed on to subsequent stages.

All applications are to be sent electronically using the link found on <https://dergipark.org.tr/tr/pub/genclikarastirmalari>. During the blind review process, absolutely no information related to the author(s) of a study is to be included in the texts uploaded.

Studies should include the following headings:

Title;

- The title should consist of 10 to 12 words and reflect the content of the work in a comprehensive manner.

Abstract;

Empirical studies should contain a structured abstract in both Turkish and English that consists of the following sections: Aim, Method (research model, measurement tools, and study group), Basic Conclusions, and Recommendations for Future Research and Practice. Non-empirical or conceptual studies, however, should include the following sections, as necessary: Aim, Conceptual Model, Conclusions, and Recommendations.

The study's original value may be briefly emphasized in a sub-section under the study's aim. The structured abstract should range from 150 to 200 words.

Keywords;

- A minimum of three and a maximum of five keywords or word groups should be specified. As much as possible, keywords should be concepts not used in the title.

Introduction;

- The conceptual foundation and framework of the research, traditional and contemporary discussions related to the subject in the literature, and how it will contribute to the relevant literature should be broadly expounded upon in this section. The current knowledge accumulation should be critically evaluated, the importance and original value of the research strongly emphasized, and the objectives and sub-problems clearly identified. Researchers may add supplemental sub-headings as they deem fit in this section.

Method;

- In this section, the research model, universe, sample or study group, data collection tools, evidence on the study's validity and reliability, and the data collection and analysis methods used in this study, including their limitations, should be explained in details.

Findings;

- The research findings should be in harmony with the problem statement of the research and supported by the necessary tables, figures, and/or graphics. The demographics of the study group should be presented under the method and not under the findings. Likewise, information on the validity and reliability of the measurement tools used during research should also be presented in the method and not under the findings.

Discussion;

- The basic research findings should be summarized, discussion on the findings should be deepened and related to the relevant contemporary literature, and conclusions should be made. Discussion should be critical and scientific in nature.

Conclusions and Recommendations;

- The basic conclusions resulting from the discussion and recommendations based on these conclusions should be summarized without exceeding the actual scope of the findings.

References;

The most recent version of APA should be used as a basis while composing references. Researchers should keep in mind that a high-quality study should include references not only to classic sources and approaches present in the relevant literature but also to contemporary discussions.

BU SAYIDA

İkram Bağcı

Muhafazakâr ve Seküler Gençler Arasındaki
Sosyal Mesafe Oranlarının Bir Arada Yaşam Açısından Analizi
Social Distance Rates Between Conservative And Secular Youth With Respect To Coexistence

Sinem Fariz & Betül Düşünceli

Lise Öğrencilerinde Algılanan Sosyal Destek ve Psikolojik
Sağlamlığın Kendine Zarar Verme Davranışı Açısından İncelenmesi
*Perceived Social Support And Resilience Levels
Of High School Students With Respect To Self-Harm Behavior*

Alev Üstündağ

COVID-19 Pandemi Sürecinde Gençlerin Medya
Okuryazarlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi
Media Literacy In Young People During the COVID-19 Pandemic In Light Of Different Variables

Muhammet İbrahim Akyürek

Üniversite Öğrencisi Algılarına Göre Yükseköğretim Kurumlarının
Hizmet Kalitesinin İncelenmesi
*Examination Of Service Quality Of Higher Education Institutions
According To University Student Perceptions*

Nilgün Özcan

Dijital Etik Üzerine Nitel Bir Araştırma
Qualitative Research On Digital Ethics

Bekir Güzel

Genç Nüfusun Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Düzeyinin
Sosyodemografik Değişkenler Açısından İncelenmesi: Manisa Örneği
*Young People's Attitude Toward Ageism In
Light Of Certain Sociodemographic Variables: The Case Of Manisa*

